

Cercul Eranos

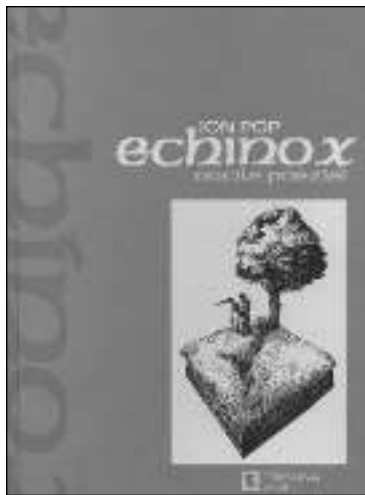
ÎN CONTINUAREA întâlnirilor consacrate aniversării contraculturii anilor '60, Cercul Eranos a organizat, în zilele de 9 și 10 decembrie 2008, un duplex psihedelic.

În prima dintre aceste ședințe, marți, 9 decembrie, Ștefan Borbély a susținut o conferință despre experiența psihedelică a lui Timothy Leary, bazată pe *Cartea tibetană a morților* (Bhardo Thodol).

În cea de-a doua ședință, miercuri, 10 decembrie, Ruxandra Cesereanu a vorbit despre muzica psihedelică a formației Pink Floyd. Au fost proiectate concertele *Live at Pompeii* (1971) și *Delicate Sound of Thunder* (Long Island, 1988).

Echinox 40

ÎN 13 și 14 decembrie, Universitatea „Babeș-Bolyai” a găzduit, la Facultatea de Litere, festivitățile *Echinox 40*. Au participat echinoxisti de toate generațiile. Ion Pop și-a lansat volumul *Echinox – vocile poeziei*.

Comunicat al filialei Cluj aUSR

- În vederea acordării premiilor pe 2008, scriitorii și editurile sunt invitați să-și depună volumele la sediul filialei, până la data de 1 martie 2009.
- Concursul de debut al filialei continuă! Manuscrisele vor fi depuse la filială, însoțite de un cv, până la 1 martie 2009. Vârsta-limită: 40 de ani.
- Până la 10 aprilie, pot fi depuse texte de literatură pentru copii (poezie, proză, povești și povestiri, teatru etc.), în vederea antologiei *Cartea mea fermecată*. Textele nu pot avea mai mult de 5-6 pagini (maximum 15 mii de semne).
- Continuă adunarea datelor pentru marele *Dicționar critic al scriitorilor ardeleni*.

In memoriam EUGEN CIZEK

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu profundă tristețe încetarea din viață a distinsului istoric literar EUGEN CIZEK. Eugen Cizek (după numele la naștere, Eugen Antoniu) s-a născut la 24 februarie 1932, la București. A absolvit studii de filologie clasică la Universitatea din București în 1955 și a devenit doctor în filologie în 1968, apoi docteur-ès-lettres al Universității din Lyon (1973). Eugen Cizek a fost membru al Société des Études Latines (Paris). Opera sa bogată și consistentă cuprinde, între altele, lucrările: *Evoluția romanului antic*, 1970; *Seneca*, 1972; *L'époque de Néron et ses controverses idéologiques*, 1972; *Tacit*, 1974; *Structures et idéologie dans „Les vies des douze Césars” de Suétone*, 1977; *Epoca lui Traian*, 1980; *Istoria literaturii latine*, 2 vol., 1994; *Istoria în Roma antică: teoria și poezia genului*, 1998; *Mentalități și instituții politice romane*, 1998; *Essay sur théorie de l'histoire*, 1998. A coordonat *Romano-Dacica: izvoarele antice ale istoriei României*, 2 vol. (1994-2001). Pentru lucrările sale valoroase, în anul 1982 a primit Premiul T. Cipariu al Academiei Române și Premiul ADELFI al Asociației Scriitorilor de Limbă Franceză din Paris. Prin dispariția lui Eugen Cizek, Uniunea Scriitorilor din România, al cărui membru a fost, și istoria noastră literară suferă o dureroasă pierdere.

Comunicat

ÎN ZIUA de 11 decembrie 2008 au avut loc ultimele ședințe din acest an ale Comitetului Director și Consiliului Uniunii Scriitorilor din România. Ambele au fost prezidate de dl Nicolae Manolescu, președintele Uniunii. Principalul punct pe ordinea de zi a fost aprobarea bugetului pe anul 2009 și execuția bugetară pe 2008. Proiectul bugetului USR pe anul 2009 a fost prezentat de dl Varujan Vosganian și a fost aprobat de Consiliu. Comitetul Director a propus, iar Consiliul a aprobat acordarea Premiului Centenarului SSR-USR pe anul 2008. Acest premiu a fost acordat unui număr de 10 scriitori cu activitate literară bogată, membri ai Consiliului USR. Consiliul a aprobat mărirea cotizației anuale la 100 de lei pentru toți membrii USR, cu excepția celor care sînt pensionari și au pensia mai mică decît valoarea punctului de pensie (aceasta urmînd să fie în jur de 700 de lei în 2009). Măsura intră în vigoare de la 1 ianuarie 2009 și nu îi afectează pe membrii care au plătit cotizația pe 2009 în avans. Pentru anul 2009 s-au stabilit noile tarife pentru cazare și masă la Casa Scriitorilor „Zaharia Stancu” de la Neptun. Comitetul Director și Consiliul au rezolvat cererile curente adresate acestor organisme ale Uniunii.

Gala premiilor Manuscriptum

ÎN 10 decembrie 2008, Muzeul Național al Literaturii Române (director general: Radu Călin Cristea) și revista *Manuscriptum* au acordat premiile acestei reviste, în cadrul unei gale desfășurate la Centrul Național de Artă „Tinerimea Română”. Juriul – al cărui președinte a fost Ion Pop – a stabilit următorii câștigători: TEODORA STANCIU (pentru media culturală), ICR (instituții culturale), NICOLAE MECU (ediții critice), IULIAN COSTACHE (debut), LIVIUS CIOCĂRLIE (memorialistică), VALENTIN VOLCEANOV (traducere), FILIP FLORIAN (proză), ȘTEFAN MANASIA (poezie), EUGEN NEGRICI (critică), GABRIEL LIICEANU (Premiul special), ILIE CONSTANTIN („Opera Omnia”), NICOLAE MANOLESCU (Marele premiu).

Istoria literaturii ca vocație și provocare

Nicolae Manolescu

AȘTEPTATĂ ÎNDELUNG, *Istoria critică a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu a apărut anul trecut, la Editura Paralela 45, cu subtitlul *5 secole de literatură*. Succesul apariției editoriale a întrecut orice așteptări: s-au vândut, în scurt timp, mii de exemplare. Cartea e, la propriu și la figurat, incomodă. Incomodă prin dimensiuni, incomodă prin opțiunile valorice, de selecție, de accent axiologic asumate de autor. Precedată de o *Introducere (Istoria literaturii la două mâini)*, se încheie cu o *Postfață (Nostalgia esteticului)*. E, în titlul și în conținutul postfeței, dar și în cuprinsul întregii cărți, o situație polemică față de Călinescu, a cărui *Istorie* se încheie cu capitolul *Specificul național*. E cât se poate de evident, astfel, accentul pe care autorul *Istoriei* din 2008 îl așază, apăsând ori subtextual, ori de câte ori e nevoie, asupra criteriului estetic, asupra ideii de valoare artistică, susținând opera literară de sub imperiul oricărei influențe străine de ea. După cum e la fel de limpede pledoaria sa pentru „estetismul criticii” și pentru șansele diferenței de a oferi un orizont adecvat, propice receptării operei literare:

Exact din acest motiv pledez pentru estetismul criticii: doar o astfel de lectură ne poate face să vedem că diferența este aceea care ne îmbogățește cu adevărat și că încercând să-i cunoaștem pe alții, diferiți de noi, reușim să ne cunoaștem mai bine pe noi înșine. Șansa diferenței este aceea că ne solicită să apreciem, să comparăm, să ne exersăm spiritul critic. Identificarea este sentimentală, diferența este intelectuală și morală.

Esteticul e privit ca „o punte de trecere între epoci oricât de diferite”, după cum istoria literaturii „reface, verigă cu verigă, lanțul de autori, deopotrivă diferiți de mine și ai domă mie, ale căror opere în proză sau în versuri, lirice sau romantice, realiste sau fantastice, comice sau tragice, au hrănit spiritul milioanei de cititori și au furnizat criticilor literari interpretări profunde sau scilipitoare”. În acest mod, conchide autorul, „istoria literaturii reprezintă cel mai puternic liant al comunității oamenilor care nu se mulțumesc a-și trăi viața doar în realitate («trăind în cercul vostru strămoș», vorba poetului), ci râvnesc și la una în imaginație, fantasmatică sau eroică”.

În *Introducere*, Nicolae Manolescu trece în revistă aporiile condiției istoriei literaturii ca disciplină, enunțate de Wellek, cu încercările de rezolvare a lor datorate lui Gadamer și Jauss. Istoricul literar se dovedește inseparabil de critic, în măsura în care reprezentarea unei literaturi în desfășurare diacronică nu poate face abstracție de descrierea, comentarea, interpretarea operelor. Nicolae Manolescu nu privește operele lite-

• Nicolae Manolescu la lansarea *Istoriei*... Foto: Ioana Pârvulescu

rare ca instanțe atemporale ori ca alcătuirii monadice, incapabile de a dialoga, de a se situa în raport cu alte texte din alte epoci sau ambianțe culturale. Dimpotrivă, istoricul literar consideră că literatura română își datorează conformația unei rețele de relații și interdependențe intertextuale, adânci, implicite sau, dimpotrivă, manifeste, prin care opere, autori și texte se regăsesc într-un spațiu al comunicării și comuniunii, al schimbului neconținut de revelații estetice, al reformulărilor și remodelărilor perpetue:

Istoria literaturii este și istoria acestei ștafete intertextuale prin care axa diacronică se proiectează pe axa sincronă. Fiecare operă modifică (fie și imperceptibil) ansamblul de opere. Mai vechea idee călinesciană, pe care am preluat-o și eu pe vremuri, a lecturii inverse într-o istorie critică a literaturii, poate fi amendată după cum urmează: dacă istoria literară nu urcă pe firul cronologic al operelor, din trecut spre viitor, căci nu poate face abstracție completă de prezent, ea nici nu-l coboară pur și simplu; mai degrabă, ea citește fiecare operă în legătură cu toate celelalte, care o preced sau care îi succed; încercând să sesizeze ecoul (profund sau superficial) al fiecărei opere în corpul (istoric constituit) al literaturii; sugerează felul în care acest

corp se modifică în timp (teribil de încet) prin influențele sutelor de impacturi suferite. Acesta e al doilea înțeles acceptabil pe care-l putem da istoriei critice la două mâini: ea comportă o re(valorizare) și o (re)interpretare permanentă a fiecărui text și a literaturii în întregul ei, ca interglosare infinită. Prin această prismă, întreaga noastră cultură este o suită de teme cu variațiuni.

Spre deosebire de *Istoria* lui Călinescu, *Istoria critică* lasă la o parte „cadru extern”, eludează biografia scriitorilor, înlocuind „narativitatea” cu interpretarea și valorizarea textelor literare, în virtutea concepției conform căreia „operele artistice se cuvin citite (și recitate) înainte de orice pentru arta lor”. Nu întâmplător *Istoria* lui Nicolae Manolescu este, încă din titlu, una *critică*. E, mai întâi, o istorie ce face din criteriul selecției axiologice un criteriu prioritar. Istoricul literar exclude, din configurările sale, biografismul, excursul factologic, contextualizarea istorică prea apăsată, așezând, în locul acestor accesorii, *literatura* cu aură axiologică, validată de interpretări minuțioase ale unor fapte de limbaj investit cu literaritate. În al doilea rând, spre deosebi-

→

→

re de G. Călinescu, autorul *Istoriei critice* acordă un spațiu considerabil în structura propriei cărți receptării critice, dialogului critic provocat de evoluția unor valori literare, de bălăile „canonice” care s-au purtat în devenirea literaturii române. Principiul cronologicului este, în aceste pagini, relativizat la maximum, elementul cel mai important al demonstrației fiind, mai degrabă, stabilirea unor categorii, modele, paradigme în care opere literare, autori și grupări să se regăsească în mod deplin. Actul de valorizare pe care îl întreprinde Nicolae Manolescu presupune, desigur, înainte de toate, o selecție riguroasă a textelor, în funcție de reflexele esteticului pe care le poartă încrustate în filigranul lor. Analizele sunt minuțioase, precise și sobre, fără a absenta însă, din structura lor, timbrul atât de personal al criticului și istoricului literar. Formulările memorabile, închizând în cercul aserțiunii spirit sintetic și lapidaritate, au o certă plasticitate a enunțului, precum și o rezonanță a lucrurilor parcă știute dintotdeauna, pe care textul critic nu face decât să le reamintească. Capitolul despre Dosoftei (*Primul poet: Dosoftei*) e un exemplu al metodei și stilului critic al lui Nicolae Manolescu. Conștiința poetică a lui Dosoftei, „care secătuieste toate izvoarele vie ale limbii spre a obține o echivalență românească demnă de originalul biblic”, este argumentată și demonstrată printr-o analiză stilistică și prozodică amănunțită, în care repere fundamentale rămân litera și spiritul textului. Subliniind meritul esențial al lui Dosoftei, criticul nuanțează contribuția acestuia la edificarea unui limbaj poetic românesc:

Cel mai mare merit al lui Dosoftei acesta și este: de a fi oferit în *Psaltire*, pe neașteptate, întâiul monument de limbă poetică românească. În acest scop, el a uzat de toată cultura lui lingvistică, împrumutând și calchiind termeni din cinci sau șase limbi; a creat, totodată, alții nemaiauziți, apelând la vorbirea și, poate, și la poezia poporului, a silit cuvintele să primească accentul trebuitor prozodiei lui pe cât de naive, pe atât de sofisticate; a supus topica unor distorsiuni care ne duc cu gândul la unii poeți din secolul XX; a organizat, în fine, un adevărat sistem de rime și a încercat mai multe cadențe și mai mulți metri decât găsim în toată poezia noastră de până la romantism.

Aserțiunile istoricului literar sunt lapidare și plastice totodată. Astfel, în contextul literaturii vechi, Costin este „prozator de idei”, portretul lui Dimitrie Cantemir realizat de Neculce e „excepțional”, în timp ce autorul *Istoriei ieroglifice* ilustrează, de asemenea, „proza de idei”. La Budai-Deleanu e surprins, pe urmele altor exegeți, „jocul de-a literatura”, Nicolae Manolescu observând că „*Țiganiada* e *Don Quijote* al nostru, glumă și satiră, fantasmagorie și scriere înalt simbolică, ficțiune și critică a ei”. Ceilalți corifei ai Școlii Ardelene (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior) sunt redați sumar, sub semnul „mentalităților noi” (ideologia iluministă) care se prezintă însă în haine vechi (factologie istoriografică). Pașoptismul romantic românesc e comentat în grila impusă de Nemoianu, a celor două romantisme. La Alecsandri e definitoriu „epicul spectacol”, în opera bardului de la Mircești putând fi regăsite multe trăsături ale romantismului Biedermeier.

Odobescul e definit prin „stilul clasic impecabil”. Proza sa e „solemnă și impersonală”. Mai mult credit pare a fi acordat corespondenței lui Odobescu (comentată pe cinci pagini) decât operei literare (trei pagini). În portretul sintetic și credibil al lui Eminescu, considerat un postromantic, Nicolae Manolescu pune la contribuție lecturile critice anterioare (trei i se par deschizătoare de drumuri: a lui Maiorescu, a lui Călinescu și a lui Negoiescu), subliniind că „nu există un singur Eminescu”, opera acestuia alcătuiindu-se dintr-un „*pot-pourri* de viziuni, de motive, de stiluri”. În comentariul poeziei lui Eminescu, *Luceafărul* este diminuat, considerându-se că poemului i „s-a dat mai multă importanță decât merita”. La fel, *Oda (în metru antic)*, considerată a fi din speța poeziei „de concepte goale”. Proza eminesciană a fost, în viziunea lui Manolescu, pe de o parte, „supraapreciată”, iar pe de altă parte a intrat „în malaxorul unei exegeze pe cât de erudite, pe atât de lipsite de spirit critic”. Spre deosebire de Noica, fascinat de *Caiete*, N. Manolescu e drastic cu acestea: „literar, niciun rând din acestea nu prezintă interes”. Capitolul despre Caragiale, extrem de bine documentat (e pusă în valoare și exegeza, de la Șerban Cioculescu la Al. George, la Florin Manolescu și Al. Călinescu) ne oferă analize atente ale operelor celor mai importante, observându-se că, în multe privințe, prozatorul și dramaturgul (din *Năpasta*) este „o victimă a zolismului”. În legătură cu Creangă, să reținem aprecierea conform căreia geniul humuleșteanului „a funcționat doar în registrul naiv și vesel al copilăriei”. Celelalte opere (în afară de *Amintiri*) sunt, se subînțelege, mult mai puțin valide estetic. Capitolele consacrate începutului de secol XX și perioadei interbelice sunt extrem de dense și de pertinente în judecăți, cu aprecieri definitive, unele, sau plastice, inconfundabile, altele. Ar putea mira prezența în prim-plan a unor autori ca Ronetti-Roman (care are cam același spațiu ca și Agârbiceanu) sau Topârceanu (același spațiu ca și Goga), în timp ce Vlahuță e plasat în categoria „autorilor de dicționar”, la fel ca Brătescu-Voinești, Caracostea, Pavel Dan, Dragomirescu, Istrati, D. Popovici. Dacă Arghezi e considerat cel mai important poet român al secolului XX, lui Bacovia i se acordă mai puțin decât spațiul acordat lui Voiculescu, să zicem), după cum Tudor Vianu beneficiază de un spațiu mai restrâns decât Vladimir Streinu. Capitolul dedicat lui Marin Preda e situat sub semnul „revizuirii” (care nu face, observă pe bună dreptate istoricul literar, decât să „așeze pe o temelie solidă o operă impunătoare și inegală, victimă în mai mare măsură erodării inerente a timpului decât propriilor limite artistice și morale”). *Moromeții* e considerat capodopera lui Preda, celelalte romane (*Marele singuratic*, *Delirul*, *Risipitorii*, *Intrusul* și chiar *Cel mai iubit dintre pământeni*) fiind mult mai puțin realizate. Deși apreciază că Nicolae Breban este „cel mai original și puternic romancier postbelic”, N. Manolescu obiectează: „Romanele sunt, mai ales după 1989, tot mai dezlănate, mai greoaie, mai sclerotice. Ideile paranoice ale autorului se depun peste tot...” În cazul lui Nichita Stănescu, autorul caută să țină cumpăna dreaptă între adulterii poetului și detractorii lui,

subliniind că autorul *Necuvintelor* e, deopotrivă, excepțional și inegal. Sentința istoricului literar clatină, și de această dată, ierarhiile prestabilite ale celor care îl vedeau pe Nichita drept cel mai important poet de după război: „Nichita Stănescu nu este nici atât de verbos precum socotesc contestatarii săi (Gh. Grigurcu, M. Nițescu, Marin Mincu), nici atât de profund precum îl cred adulterii. Dar este, probabil, cel mai original poet român de după Al Doilea Război”. Între ceilalți poeți neomoderniști, ușor nedreptățit, față de colegii săi de generație, mi se pare Mircea Ivănescu, după cum Emil Brumaru e considerat un „poet minor”. Dintre prozatori, se pot menționa două absențe notabile: Eugen Uricaru și Mihai Sin.

Capitolul despre *Critica, eseul și istoria literară* începe cu Cornel Regman și se încheie cu Petru Creția. Mulți s-ar putea întreba de ce ocupă Ion Pop, de pildă, un spațiu atât de restrâns (accentul e pus pe opera sa poetică!) sau de ce lipsesc Mircea Iorgulescu, Adrian Marino, Ion Vlad, Marin Mincu, Ioana Em. Petrescu, Liviu Petrescu, Mircea Muthu sau Laurențiu Ulici. *Postmodernismul. Generația '80* e capitolul ce se încheie cu câteva cuvinte profetice: „Postmodernismul însuși începe să aparțină trecutului”. Portretele optzeciștilor, mai succinte (Nichita Danilov e prezentat aproape exclusiv prin citate), sunt credibile și exacte. Actul critic are accente, uneori, justițiare („Marta Petreu este o poetă excepțională, neprețuită la justa ei valoare de o critică închinată adesea unor idoli mult mai modești”). Mircea Cărtărescu beneficiază de un spațiu mai extins. El este „un profesionist al literaturii” și, adaugă N. Manolescu, „unul din rarii mari scriitori din ultimele decenii ale secolului XX și din primele ale secolului XXI”. Și capitolul despre optzecism are câțiva absenți de marcă: Aurel Pantea, Romulus Bucur, în poezie, Alexandru Vlad, la proză, Ștefan Borbély, în critica literară.

Ultimul capitol al *Istoriei critice* e consacrat memorialisticii (*Memorialiști de ieri și de azi*). Cărți de memorii (Virgil Ierunca, Ion Ioanid, N. Steinhardt, Petru Comarnescu, Lena Constante, I. D. Sîrbu, Norman Manea, Paul Goma etc.) găsesc în N. Manolescu un excelent analist al stilului memorialistic și al relatării autobiografice în general.

Istoria critică a lui Nicolae Manolescu se situează, cum observă chiar autorul, într-o poziție privilegiată și ingrată totodată, între idealul purității și impuritatea fecundă care e pecetea personalității autorului:

Toate istoriile literare visează să fie pure prin definiție și sunt impure prin natură. Există destule impurități și în cea de față. Nu le-am eliminat fiindcă nu am vrut să scriu o operă perfectă din acest punct de vedere și stearpă, ci una vie și chiar contradictorie, în măsura în care nu exprimă un autor abstract, in-temporal, ci pe mine cel de acum și de aici, cu lecturile, competența, temperamentul, gustul și capriciile mele.

Asta și este *Istoria critică*, oricâte reproșuri i s-ar aduce de unii și de alții: o carte vie, credibilă, autentică, prin care istoricul literar efectuează o lectură critică atentă și eficientă a literaturii române, cu toate complexele și iluziile sale. ■

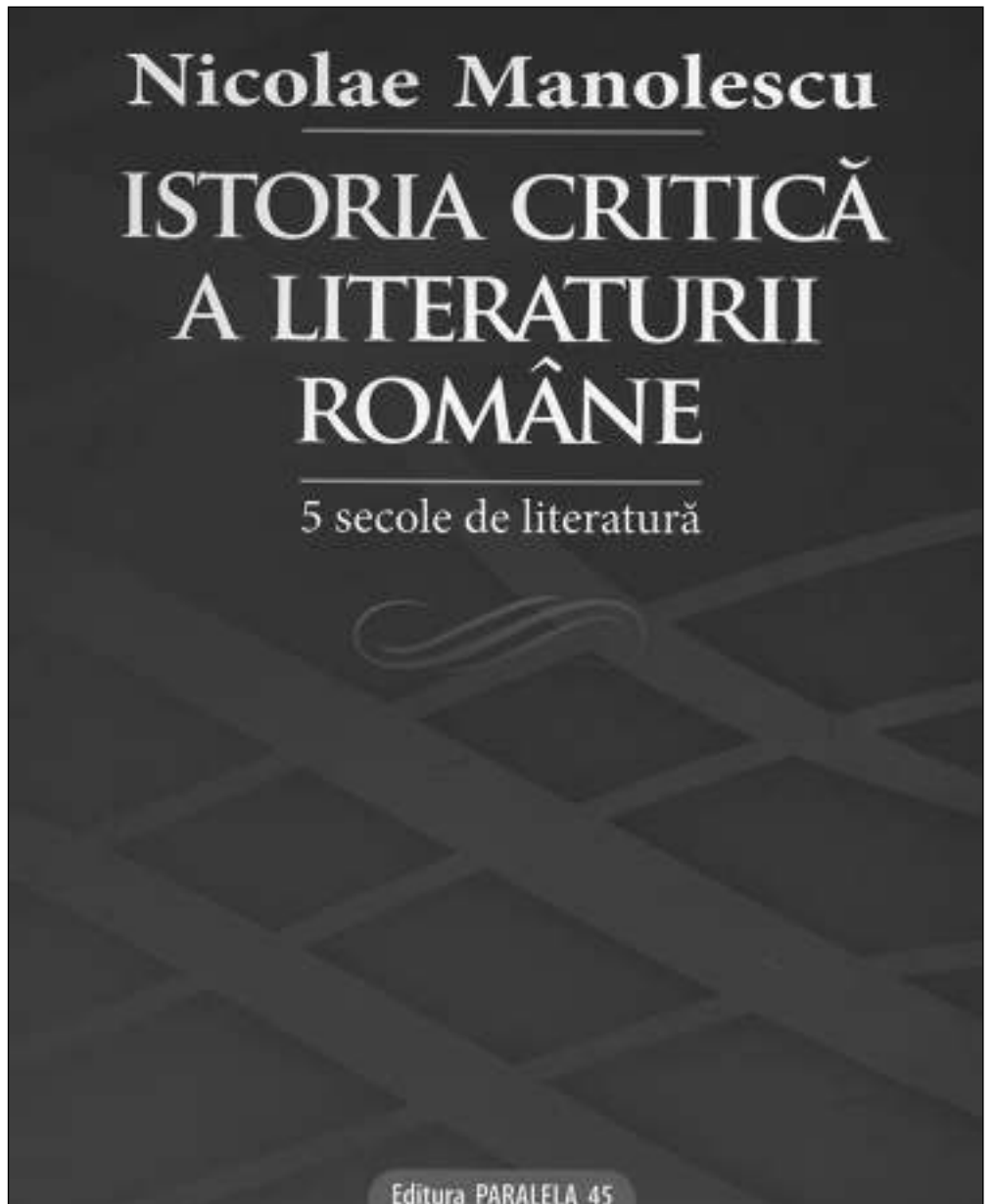
Edificiu în lucru

Sanda Cordoș

NICOLAE MANOLESCU s-a întors la/cu *Istoria critică a literaturii române: 5 secole de literatură* (Pitești: Paralela 45, 2008) într-un moment fast, în care un public tot mai numeros (re)descoperă literatura, această artă trecută printr-o eclipsă. Nu e singura realizare a cărții într-un plan simbolic. Sînt ani buni de cînd Nicolae Manolescu a fost creditat ca unul dintre pușinii (dacă nu singurul) critic contemporan capabil să intre cu șanse egale în competiția cu *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* (1941) de G. Călinescu, sub umbra și în mirajul căreia a trăit bună parte a literaturii române postbelice. Aspirația (demiurgică, desigur, nicio altă putere nefiind socotită mai mare) a multor critici a fost să scrie una (cîtiva au reușit, cu rezultate mereu discutabile), iar a scriitorilor să ajungă în ea. În *Epilogul* care încheie cartea de acum, N. Manolescu recunoaște că „la originea acestei cărți stă prejudecata că un critic literar e obligat să scrie pînă în jurul vîrstei de cincizeci de ani o istorie a literaturii“. Pe lîngă tenacitate și forță, pe lîngă calitățile profesionale dovedite (atît în exercițiul cronicii, cît și în cel al istoriei literare), autorul a beneficiat de suportul unui capital simbolic, în care intră și un fond fantasmatic care e posibil să stîrnească și să întrețină pasionalitatea receptării.

Împlinirea nu e, desigur, doar în plan simbolic. *Istoria critică a literaturii române* este un atestat solid pentru o literatură națională ce trăiește din destule angoase și spaime identitare. N. Manolescu are meritul incontestabil de a fi reînnoit, într-o construcție redutabilă, garanția de existență a literaturii române. La fel ca predecesorii cu care dialoghează constant, E. Lovinescu, G. Călinescu și I. Negoieșcu, o face de pe o poziție subliniat și militant *estetică*, plecînd, așadar, de la premisa simplă (dar nu unanim acceptată în deceniile din urmă) că literatura este o artă, iar textele literare reprezintă valori unice și irepetabile. „Dar eu sunt un cititor – scrie autorul în introducere – care continuă a crede, în pofida agresiunilor din toate părțile, în ideea naivă că operele artistice se cuvin citite (și recitite) înainte de orice pentru arta lor.“ Postfața cărții, *Nostalgiă esteticului*, este, în întregime, o pledoarie acută (în stil manolescian: rațional vibrantă) în favoarea acestei idei și a criticii estetice, singura în măsură să stabilească ierarhia de valori:

Accepțiunea în care trebuie luată critica estetică este aceea a citirii operelor literare pentru frumusețea și valoarea lor literară. În acest sens, critica este o lectură în principal estetică. [...] Critica are menirea să arate celor mult mai mulți că niciun vers nu poate fi redat decît prin cuvintele care-l compun și, încă, în ordinea strictă în care le-a orînduit poetul. Literatura are ceva din rigoarea matematicii, în ciuda aparenței de aleatoriu și de aproximație cu care se prezintă în ochii atîtora. Numai critica estetică are acces la exactitatea exprimării literare.

Istoria literară care își propune să dovedească specificul operelor literare, „exactitatea exprimării“, este, tocmai de aceea, una *stilistică*, care analizează calitatea limbajului, a construcției, a strategiilor literare, a adecvării dintre conținut și formă etc. De altfel, cartea se achită constant de această sarcină și N. Manolescu analizează și citează cu plăcere, nu o dată bogat, pagini realizate literar, făcînd invitația la lectură în maniera cea mai convingătoare, cea cu textul în față. Autorul are o plăcere reală de a descoperi, cum spune într-un loc, „imagini superbe, ca niște pietre prețioase“, și de a le împărtași.

Analiza de text este doar unul dintre stîlpii fondatori ai *Istoriei critice*...; cel de al doilea este *valorizarea*. Disociată, în aceeași postfață, de succes, valoarea estetică este investită (contrar celebrei teze lovinesciene a mutației valorilor și contrar chiar unor pagini din propria istorie) cu o statură imuabilă: „Sunt convins apoi că există valori absolute, printre ele numărînd-o și pe aceea estetică“. Tocmai de aceea, „esteticul e totdeauna o punte de trecere între

epoci oricît de diferite“ și din acest motiv istoria care e centrată pe ea „reprezintă cel mai puternic liant al comunității oamenilor care nu se mulțumesc a-și trăi viața doar în realitate [...], ci rîvnesc și la una în imaginație, fantasmatică sau eroică“.

Valorile cardinale ale unei epoci instituie *canonul* și acesta este al treilea pilon important al istoriei de față și, totodată, cel de-al treilea scop important al ei, anume identificarea principalelor canoane care funcționează în istoria literaturii române moderne. „Canonul se face, nu se discută“, scrie N. Manolescu cu o expresie care prezida și *Literatura română postbelică*, culegerea de cronici editată în 2001 la Editura Aula. Dacă nu face o teorie a canonului, autorul afirmă că, exceptîndu-l pe cel dintîi (realizat de M. Kogălniceanu în celebra introducere la *Dacia literară*), celelalte canoane s-au impus (la fel ca valoarea) printr-o bătălie canonică ce a fost purtată de Maiorescu și, mai tîrziu, de Lovinescu. Același canon lovinescian a fost „retrezit la viață de neomodernismul anilor '60-'70“

→

→

(după canonul anilor '50, extraliterar) și prelungit, în fond, de cel postmodern, pentru că „paradigma postmodernă care succede celei moderne nu a impus și un canon postmodern“. În sfârșit, criticul intuiește apariția unui nou canon în jurul anului 2000, aflat în așteptarea instituționalizării sale. Deși se mărturisește puțin cunoscător al acestei literaturi, N. Manolescu e mai curînd tentat să avanseze o judecată negativă:

Literatura generației 2000 este oglinda acestui prezentism, ale cărui porți spre trecut și viitor au fost închise: o literatură egoistă și egocentristă, senzuală, superficială, interpretînd libertatea cuvîntului ca pe o libertate a expresiei, de unde aspectul frecvent pornografic, bazată pe o inteligență naturală și mai rar pe o cultură, needucată sau pur și simplu castrată spiritual și moral.

Ipoteza mea este că, în momentul în care va ajunge la un contact nemijlocit cu aceste cărți, istoricul își va nuanța perspectiva și va marca acele individualități estetice care nu lipsesc defel acestei generații.

În generațiile supuse lecturii critice, evaluarea este exercițiul constant, atît a textelor în interiorul unei opere, cît și a acestora din urmă în cadrul unei structuri literare mai largi. Cum judecata de valoare este „rațiunea de a fi a criticului literar“, N. Manolescu nu pregetă s-o pronunțe, modelul său fiind, din acest punct de vedere, T. Maiorescu (dar și G. Călinescu), cel care „deplorînd mediocritatea [...] nu cruța pe nimeni“. De altfel, în actul evaluării se află punctul forte și, deopotrivă, cel fragil al *Istoriei critice*... Orice judecată înseamnă forță (a rațiunii și a argumentelor sale) și fragilitatea subiectivă a unui gust personal, istoria literară nefiind – la unul din palierele sale – altceva „decît expresia îndelungată și meticuloasă a unui gust“. Pe de o parte, scrie Nicolae Manolescu, „trebuie să înfruntăm deschis riscul de subiectivitate al aprecierii“, iar, pe de altă parte,

factorul de arbitrar este atenuat de însăși natura acestei judecăți care, fiind subiectivă, *hic et nunc*, nu se naște din capriciul momentan, ci vine la capătul unui lung proces de aprecieri: altfel spus, istoria judecăților de gust garantează judecata de gust în istoria literară. *O adevărată istorie literară este totdeauna o istorie critică a literaturii*. Adică una scrisă la două mîini.

Așadar, istoria e critică și prin intrarea în dialog cu critica ce precedă propriul demers, „un spectacol al receptării cel puțin deopotrivă de fascinant ca acela oferit de operele propriu-zise“. Mai interesantă mi se pare invitația la dialog pe care autorul o deschide spre potențialii săi cititori atunci cînd, în *Epilog*, admite: „Cît privește contemporaneitatea, aici selecția poate suscita nedumeriri încă și mai mari. N-am pretenția infailibilității. Se prea poate ca într-o a doua eventuală ediție s-o revizuiască“. Mai rămînînd o clipă la construcția cărții, trebuie adăugat că, deși e o istorie de la origini pînă în prezent, care începe de la identificarea elementelor estetice existente în limba română a secolului XVI și ajunge la anul 2000, ea se dispensează de elementele obișnuite ale istoriei literare și exclude școala ori gruparea drept centre de iradire

re estetică, după cum, în general, nu are preocupare pentru legitimarea instituțională a literaturii. Cum „istoria literaturii reface verigă cu verigă lanțul de autori“, cum – așadar, într-o concepție oarecum romantică și eroică – istoria literaturii este istoria personalităților și a excelențelor, N. Manolescu construiește privilegiînd trei „scripeți“ conceptuali (utilizați, și aceștia, la capacitate minimă): genurile, curentele și generațiile literare.

De altfel, departajarea generațiilor literare ridică prima problemă a *Istoriei critice*. Al doilea capitol din masiva perioadă a *Contemporanilor*, intitulat *Vestigii din epoca unei literaturi normale*, include, excepție făcînd primele două nume (E. Papu și C. Noica), un set de șapte autori care, prin naștere și operă – ei ajung la expresie doar după 1940 –, fac parte categoric din ceea ce autorul numește generația '40: C. Tonegaru, Al. Paleologu, Radu Stanca, I. Negoieșcu, Șt. Aug. Doinaș, I. Caraion, N. Balotă. Aceștia nu pot fi vestigii ale unei epoci în care nu apucaseră să scrie, precum congenerii lor M. Preda, P. Dumitriu, I. Caraion etc. În schimb, da, aceasta e epoca în care au dat deja cărți E. Jebeleanu, M. Beniuc, Z. Stancu, pe care N. Manolescu îi așază însă, curios, la „patruzeciști“. Dintre aceștia din urmă nu pot face parte nici I. Gheorghe și N. Labiș (născuți amîndoi în 1935), nici chiar T. Popovici (n. 1930), care, în anii '40, nu atinseseră vîrsta creației și vor publica doar în deceniul următor. S-ar putea adăuga tot aici cîteva observații care se adresează și redactorilor de carte: R. G. Teposu a murit un an mai tîrziu, Doina Betea e, de fapt, Lavinia, titlul romanului lui M. Sebastian, scris în două feluri, e *De două mii de ani*, titlul cărții Ioanei Em. Petrescu despre Eminescu e diferit cu cîteva litere, cam tot atîtea cîte trebuie îndreptate pentru a ajunge la numele real al lui Antonio Patraș, după cum ediția următoare se cuvine să pună titlurile (toate) lipsă din bibliografia unui autor analizat: Cornel Ungureanu.

Există însă și probleme mai serioase în care am rezerve sau opinii diferite. Păstrînd comparația de la care am plecat, aș spune că, dacă am admirație pentru masiva construcție ridicată, sunt contrariată sau chiar în dezacord cu arhitectura unor încăperi. Dacă la Lucian Blaga pot fi identificate influențe din Eminescu și Goga și, neîndoindu-mă, poeme neizbutite, nu cred deloc că aici s-ar întîlni „ecouri“ bacoviene, argheziene, barbiene, „ba chiar din Topîrceanu“, după cum, în gîndirea sa filosofică, acesta *nu* este „capătul dîntii al altui drum în filosofia culturii și anume al celui care are în centru costumul național“. Chiar dacă are o prețuire foarte mare pentru cultura populară, L. Blaga nu are o gîndire etnografică ori etnocentrică. De-ar fi să rămînem doar la *Spațiul mioritic*, la care N. Manolescu se oprește, putem observa luciditatea cu care Blaga consideră cultura română ca una aflată (doar) la nivelul unor „latențe“ și al „unor excepționale posibilități“, precum și felul în care se disociază ferm față de orice program mesianic în plan cultural. Apoi, departe de a fi „triviale și rău scrise“, consider că nuvelele lui Gib I. Mihăescu includ o puternică problematică morală, sînt atent scrise și construite, iar *La „Grandiflora“* este o capodoperă a nuvelisticii românești.

Nu cred că poate fi evaluată just activitatea critică a lui T. Vianu (capitolul e, în întregime, expedit) ignorînd cartea sa despre *Poezia lui Ion Barbu*.

Mă îndoiesc că prozatorilor din generația '60 „Rebreanu din *Ion*, *Răscoala* și *Pădurea spînzuraților* le era mai aproape decît Camil Petrescu din *Patul lui Procust* ori Holban din *Ioana*“. Dimpotrivă, deși tematica socială e prevalentă, această generație descinde (mărturisit și evident în opere) din Camil Petrescu și, mai ales, din Hortensia Papadat-Bengescu și Mateiu I. Caragiale. Sînt în dezacord cu judecățile de valoare făcute asupra romanelor lui D. Tepeșneag („Romanele decepționează fără excepție“) și cu cele referitoare la romanul *Întîlnirea* („roman ratat“) și nuvelele („nu prezintă, nici ele, vreun interes literar“) ale Gabrielei Adameșteanu. Cred că sînt doi scriitori care au un asemenea grad de profesionalism care îi împiedică să rateze, chiar dacă nu dau (ar fi imposibil) cu fiecare volum capodopere. Consider că trei din romanele postdecembriste ale lui D. Tepeșneag fac o trilogie excepțională (*Hotel Europa*, *Pont des Arts*, *Maramureș*), după cum excepționale sînt cîteva dintre prozele scurte ale Gabrielei Adameșteanu, umbrite însă, cum se întîmplă în cazul autorilor care practică mai multe specii, de romanele ei (între care *Întîlnirea* ocupă, prin subiect și realizare, un loc meritoriu). Plasarea lui Paul Goma și Norman Manea în capitolul *Memorialiști de ieri și de azi* este, desigur, o șicană. Nedrept este autorul atunci cînd scrie că, la Paul Goma, „toate personajele vorbesc la fel“, cînd acesta are, dimpotrivă, indiferent de calitatea întregului, o ureche absolută și un limbaj mereu diferențiat, sau cînd afirmă că opera lui Norman Manea e „scrisă adesea în limba de lemn, prezumțioasă și greu de citit“, cînd limba e, în această operă, lucrată cu mare rafinament și multă grijă pentru nuanță.

Există însă, mai mult decît dezacorduri punctuale, două probleme mai mari tocmai pentru că implică chestiuni de principiu. Pe prima aș semnala-o utilizînd metafora pe care autorul o propune pentru sine în introducere: „nu mă consider, în ce mă privește, decît unul dintre zecile de cartografi, silitor și modest benedictin al ideii că fiecare se cuvine judecat după ce a realizat“. Dacă N. Manolescu este un cartograf (mai curînd orgolios decît modest, dar un orgoliu catalizator, fără de care o asemenea hartă n-ar putea fi realizată), atunci e unul care, din cînd în cînd, părăsește disciplina meseriei și se amuză lăsînd locuri goale, pentru ca, în alte părți, să schimbe scara hărții. Dacă, în general, perspectiva e de sus, în cîteva locuri aceasta se strămută la firul ierbii, încurcînd formele de relief. Două mi se par capitolele importante atinse de acest viciu. Primul este cel despre Eminescu. Cred că ideea de a face „un examen critic propriu-zis al operei lui Eminescu“ e una cît se poate de nimerită, ca și aceea a unei „critici caleidoscopice“, care poate fi mai ușor adecvată unei opere ce este „un *pot-pourri* de viziuni, de motive, de stiluri, din care putem alege, în funcție de sensibilitatea noastră, unul sau mai multe“. Consider, de asemenea, că există o idee care ar fi putut vertebra acest nou examen critic:

• Imagine de la lansarea cărții. Foto: Ion Cucu

Eminescu trebuie socotit un postromantic în măsura în care se desparte de coerența structurală a romantismului, fie în lirică, fie în epică, spre a vesti dislocările sufletești ale modernilor, când muzicalitatea lasă locul zgomotelor, armonia pe al stridențelor, și nimic nu se poate exprima limpede.

În mod surprinzător, autorul abandonează această idee și se încâlcește în problema (irelevantă) a antumelor/postumelor și, mai contrariant, a raportului dintre tipărit/netipărit, întrebându-se, de exemplu, „de ce poetul n-a tipărit unele poezii din anii 1866-1869”. Pusă operei unui poet cu viața dezordonată, dezinteresat de strategiile succesului, întrebarea nu duce prea departe. Situat aici, criticul face câteva judecăți de gust, care nu sunt și judecăți de valoare, precum certificatul de capodoperă atribuit poemei *Mai am un singur dor* și retras nemotivat *Luceafărului* ori *Odeii (în metru antic)*.

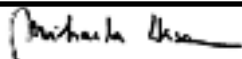
Al doilea scriitor asupra căruia istoricului îi lipsește perspectiva justă e Marin Preda. Dacă a dat, într-adevăr, „o operă impunătoare și inegală”, Preda nu este (cum revine Manolescu în *Epilog*, atunci când contabilizează „cea mai drastică penalizare” din *Istoria critică*) „un scriitor cu o gândire realist-socialistă, cu tot imensul lui talent”. Că nu e astfel o dovedesc câteva din intervențiile sale publicate chiar în presa anilor '50 (interviuri, intervenția de la Congresul Scriitorilor din 1956, inclusiv articolul *Note ocazionale în favoarea romanului realist socialist*, articol din 1957 și reluat în antologia postumă *Creație și morală* din 1989, fără sintagma ultimă din titlu), dar și literatura subiectivă publicată postum (scrisorile și *Jurnal intim*), în care e evidentă distanța față de ideologia oficială a epocii și tendința de a se raporta la modelele literaturii universale. Inclusiv articolul *Obsedantul deceniu* (care nu e publicat în *Imposibila întoarcere*, în care apare, în schimb, un altul, despre „spiritul primar

agresiv” dominant în acei ani) e mult mai nuanțat decât îl rezumă criticul și, departe de a legitima tematica realist-socialistă, exprimă rezervele romancierului față de această epocă, „când noțiunile morale se tulburaseră, când la școală copiii erau învățați că ura nu e un sentiment detestabil, predându-li-se deci un cod al moralei răsturnat”. În opinia lui Preda, „un asemenea vulcan de dezlanțuire a psihologiilor sociale” nu poate fi echivalat cu un hiat, ceea ce nu exprimă un acord. Prozatorul a scris, nu încapă vorbă, texte ce aparțin realismului socialist și ele nu trebuie ascunse, dar, plecând de la acestea, nu pot fi găsite dovezi ale doctrinei oficiale în întreaga operă. De mirare mi se pare că, în acest capitol, N. Manolescu renunță la perspectiva estetică și stilistică pentru o detectivistică ideologică înverșunată. Acesta este motivul pentru care autorul examenului critic nu mai decelează vârful de platouri și face afirmații mult discutabile. Astfel, nu cred că, în al doilea volum al *Moromeților*, acolo unde, dimpotrivă, eroul ratează, s-ar impune perspectiva „marxistă și oficială a lui Niculae”, după cum n-aș spune că defectul, în ordine estetică, al *Celui mai iubit dintre pământeni* ar sta în faptul că Preda n-ar spune adevărul despre Pitești.

A doua problemă majoră, de principiu, cred că o ridică atitudinea lui N. Manolescu față de critica literară. O mentalitate de competitor îi dă, presupun, grabă și inadecvare în a-și evalua confrății. Deși sînt mai multe absențe care devin goluri în *Istoria critică* („mai bine definită în absențe decât în prezențe”, spune autorul însuși, probabil nu fără un anume răsfăț), am să le semnalez doar pe cele ale criticilor și doar în contextul evaluării deja realizate. Astfel, o istorie care îl reține pe Alex. Ștefănescu nu cred că îl poate exclude pe Mircea Iorgulescu, una care îi analizează pe E. Negrici și M. Zamfir mă tem că n-o poate ignora pe Ioana Em. Petrescu, după cum alături

de Al. Călinescu poate fi, fără concesii, plasat Liviu Petrescu. Nu cred că s-ar putea spune despre I. Negoieșcu că ar fi „cel mai snob critic al momentului”, cultura sa fiind intim și profund asimilată, după cum a spune că „cronicile lui Lucian Raicu pot fi corecte și profunde, dar n-au eficacitate” e o observație gratuită, cită vreme scriitorii care fac obiectul acestor cronici s-au impus și prin intermediul lor. Dar observația e emblematică pentru dezinteresul pe care N. Manolescu îl are pentru profunzimea sau rafinamentul ideii, precum și – în general – pentru construcția teoretică. Toate acestea sînt amendate, într-o manieră nărușă și cu judecăți critice cu care sînt în dezacord, la autori precum Paul Cornea, Matei Călinescu, Ion Vartic. Cu plictiseală și în prea mare grabă examinează autorul *Istoriei critice...* și operele lui C. Ungureanu, I. Pop ori N. Balotă. În paginile pe care le consacră acestuia din urmă (și unde *Caietul albastru* beneficiază, cu îndreptățire, de o apreciere superlativă), autorul conchide despre comentariile sale critice: „Incontornabile și cam nesărate, sunt deseori citate, dar rareori citite”. Această judecată (pripită, desigur) e contrazisă de analiza proprie asupra lui Arghezi, unde același N. Balotă (autorul unei cărți despre opera acestuia) devine „sagacele critic” și e citat la tot pasul ca unul care spune „cîteva lucruri definitive”. Atunci când nu se lasă purtat de „adorabila superficialitate” (expresia îi aparține), Nicolae Manolescu scrie și el lucruri definitive. Cele mai multe capitole din *Istoria critică a literaturii române* sînt astfel. În plus, știindu-i atenția trează și spiritul în mod autentic dialogic, înclin să cred că ediția următoare, pe care autorul pare s-o fi avut constant în vedere și s-o fi pregătit chiar prin lansarea de acum, va remedia din disfuncționalități. Tocmai de aceea sînt tentată să consider *Istoria critică a literaturii române* un edificiu în lucru. ■

Ultimul canonic

NICOLAE MANOLESCU iubește anecdoticul. Ca orice profesor cu vocație, dar și ca autoritate critică, el știe că generalul și teoreticul au nevoie, pentru a deveni larg inteligibile, simpatice ori funcționale didactic, de suportul particular. De lecția anecdotei se servesc, din diverse rațiuni, cei mai mulți teoreticieni ai literaturii, de la Auerbach la noii istoriști, câștigând astfel, întotdeauna, măcar pariu comunicabilității. Aproape toate demonstrațiile criticului român pornesc de la o proustiană madlenă, de la un artificiu pretextual menit să deschidă și să preorienteze apetitul perceptiv. Înainte să fandeze critic, Nicolae Manolescu contemplă, aproape fără excepție, „desenul din covor“, figura de care se va folosi ulterior ca de un portal comunicativ. Pentru *Istoria critică a literaturii române* au existat două pretexte, iar preferința criticului pentru cel mai recent poate fi înțeleasă, urmând chiar logica anecdotică mai sus observată, drept o reconfigurare de sistem. De vreme ce portalul nu îi este niciodată indiferent utilizatorului său, înseamnă că deține o semnificație – fie ea și cea mai rudimentară – relevantă pentru întreaga construcție. În prima ediție a *Istoriei critice...*, din 1990 (București: Editura Minerva), edificiul textual era așezat sub bine-cunoscutul citat din Miron Costin: „Biruit-au gândul să mă apuc de această trudă... Eu voi da seama de ale mele, câte scriu“. În ediția recentă și integrală, publicată la Paralela 45, mottoul din Costin este înlocuit de litografia lui Escher, în care două mâini cvasiidentice se desenează reciproc și autoficțional.

Ce se modifică de la prima la a doua ediție, în afară de conținutul evident? Deocamdată nu putem decât specula pornind de la cele două pretexte: dinspre presiunea enormă a asumării unei responsabilități individuale pentru un text supraindividual, dinspre umilința acceptării unei misiuni exponențiale („cartograf, silitor și modest benedictin“), ultima ediție pare să ne facă atenți – cu ajutorul interpretării litografiei de către autorul însuși, în „Introducere“ – la un anumit accent autoreflexiv, la caracterul iluzoriu sau capricios al soluționării tensiunii dintre didactic și original, dintre istorie și critică, sau, mai exact, dintre bibliografie și analiză. Prima ediție a *Istoriei critice...* (care include materialul de la „Literatura medievală“ la „Romantism“, inclusiv, cu excepția subcapitolului dedicat poeziei) este preluată în ediția integrală cu minime modificări. Dincolo de rescrierea firească a introducerii, câteva transformări țin de rearanjări de pasaje, de corectarea dimensiunii unor bucăți analitice, foarte generoase inițial, dar redistribuite în versiunea secundă, probabil pentru a nu distona excesiv cu analizele de-a dreptul parcimonioase asupra unor autori din perioada modernă. De pildă, în „Introducere“ primei ediții, este ceva mai detaliată intervenția polemică asupra problematicii istoricis-

te, în care tezele lui Fernand Braudel, H. G. Gadamer sau H. R. Jauss privitoare la raportul istorie/critică sunt interpretate în lumină călinesciană. În plus, tot acolo citim despre dorința criticului de a stabili, cu cât mai multă precizie, „locul în sistem“ al operelor luate în discuție, chiar în defavoarea originalității: „aprecierile, interpretările și modelele mele vor să fie congruente, nu originale“ – afirmație puțin descumpănitoare în contextul privilegierii implicite a originalității, în ediția integrală.

Modificarea fundamentală este una „de atmosferă“ și privește relația cu modelul imediat, declarat, respectiv cu *Istoria...* lui G. Călinescu: deși insistând în continuare asupra rolului „enorm“ al lui Călinescu pentru istoria literaturii de la noi, care îi datorează în continuare „aproape totul“, Manolescu introduce în discuție două dintre cele mai importante mize ale proiectului său finalizat. În primul rând, el afirmă că istoria critică este și o istorie a receptării, pe care o suprapune la limită unei destul de impresioniste „istorii a gustului“. În al doilea rând, istoria critică astfel înțeleasă se ghidează după criteriul estetic, singurul în măsură să organizeze canonul. Astfel, argumentul procălinescian (zdrobitor în prima ediție) pierde din amploare, dar și din impact, prin recontextualizare. În prim-plan intervin, așadar, propunerea „istoriei critice“ ca o altă critică a criticii și stabilirea (facerea, nu discutarea!) canonului românesc. Prevenitor, criticul ne avertizează că avem în față o lectură pentru specialiști, și nu încă un manual sau vreun alt instrument de construcție școlară, semnalând asupra unei anumite gratuități a actului critic, al cărui scop nu ar fi, atunci, neapărat sus-amintita „cartografiere“, ci alcătuirea unei opere menite „să placă celor instruiți“.

După ce diferențiază istoricii literari în patru clase principale (*enciclopediști* – Nicolae Iorga, *specializați* – Sextil Pușcariu, N. Cartoian sau Virgil Căndea, *teoreticieni* – I. Negoieșcu, Alex. Ștefănescu, dar mai ales E. Lovinescu, și *istorici literari adevărați și integrali* – clasă monadică, populată doar de G. Călinescu), cărora li se mai adaugă clasa secundară a autorilor de manuale, precum D. Micu sau Ion Rotaru, autorul *Istoriei critice...* contextualizează nu numai problematizarea istorismului la noi, ci și chestiuni de strictă logică cultural-națională, precum aceea a protocronismului. De cel mai mare interes sunt însă rândurile dedicate cauzelor deprecierei criteriului istorist. Nu numai protocronismul se face vinovat de privilegieria criticii asupra istoriei în spațiul românesc, ci și tendința – generală în anii '90 – de a părăsi „istoria literară propriu-zisă în favoarea studiilor multiculturală, în care perspectiva asupra literaturii nu mai este estetică, dar sociologică, filosofică și altcum“. Observația este aceeași cu a lui Harold Bloom, care acuză, în *Canonul occidental*, „Școala Resenti-

mentului“, respectiv toate disciplinele subsumabile studiilor culturale, de devalorizarea esteticului și de răsturnarea canonului. În această ordine, istoria critică devine inevitabil o istorie a valorilor și un tablou canonic, întemeiate pe privilegierea aproape maniheistă a esteticului înaintea interdisciplinarității, a operei culturale înaintea succesului de consum, a limbii și a discursului înaintea conținutului relevant sociologic, a studiului interpolărilor, glosărilor, efectelor, înaintea autonomiei sincroniste.

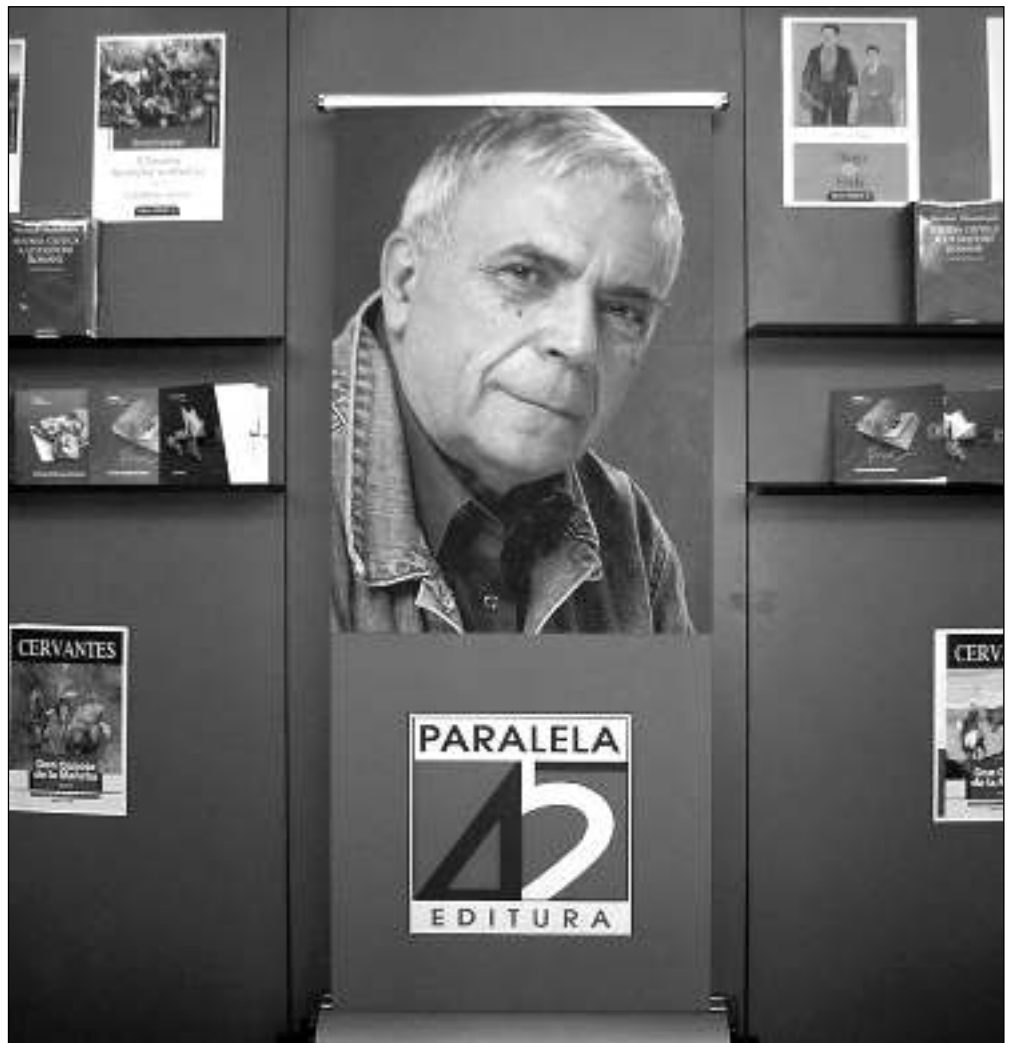
Cea mai importantă propoziție a „Introducerii“ („o adevărată istorie literară este întotdeauna o istorie critică a literaturii“) se precizează la răspântia intertextuală: „Istoria literaturii este și istoria acestei ștafete intertextuale prin care axa diacronică se proiectează pe axa sincronică“. Din păcate, mizele teoretice, sistemice anunțate în „Introducere“ pierd din importanță pe parcursul lucrării, criticul mărginindu-se să deschidă adesea umbrela expozitivă, analitică, acolo unde discuția s-ar putea întoarce de la particularitatea obiectului la teoretizarea receptării sau a canonului. Obiecția funcționează – din fericire sau din păcate – mai ales pentru prima jumătate a cărții, care este și cel mai serios lucrată. Deosebit de valoroase sunt observațiile sale deja cunoscute asupra literaturii ca fapt de limbă înainte de toate, precum și despre saltul făcut de literatura noastră direct în romantismul Biedermeier, fără să mai treacă printr-o Renaștere, un baroc ori un clasicism românesc *per se*, dar și analizele exemplare, precum aceea dedicată lui Dimitrie Cantemir, unde analiza imanentă merge până la nivelul investigării muzicalității și ritmului frazei, atenție complet absentă în partea postromantică a volumului, scrisă parcă pentru a răspunde unei prea lungi așteptări publice.

Istoria critică... beneficiază de o schiță minimală și preliminară a canonului românesc, surprins tocmai în „bătăliile“ sale istorice: primul canon, pașoptist, respectiv romantic-naționalist, formulat de Kogălniceanu, pierde prima bătălie canonică în favoarea celui junimist, clasic-victorian, care la rândul-i este surclasat de canonul lovinescian, modernist – cel mai rezistent, dacă luăm în calcul discreditarea axiologică a unui posibil paracanon proletcultist al anilor '50, precum și rezistența neomodernistă (și postmodernistă!) a canonului lovinescian. Manolescu este de părere că, aflându-ne la amurgul postmodernității, urmează să asistăm la instalarea unui nou canon, a cărui responsabilitate cade în seama generației 2000. Toate aceste piste teoretic-istorice sunt aproape abandonate însă în introducere, comentarii asupra *prezenței* în canon a cutărui autor înlocuindu-le pe acelea complementare despre detaliile teoretice ale articulației canonice. Acestea nu mai revin decât accidental pe parcursul lucrării, eventual în capitolele dedicate lui

Maiorescu, Lovinescu sau interpretărilor proletcultismului.

Unde se află Nicolae Manolescu în dezbaterea istoriei critice? Ce fel de istoric literar este el însuși în propria receptare? Dacă este să citim silogistic admirația (inclusiv de metodă!) față de Călinescu și catalogarea acestuia drept singur *istoric literar adevărat și integral*, am spune că locul rezervat de autorul volumului de față este al doilea pe această listă preferențială. Dacă ne vom limita, încurajați de declarația de modestie a criticului, să căutăm în text lămuriri explicite față de asumarea propriului loc în sistem, atunci locul cel mai nimerit pentru a privi sunt chiar analizele sale despre critici. Vom descoperi aici cel mai ușor simpatiile și idiosincraziile sale nu numai față de colegii de breaslă, ci și față de anumite opțiuni ideologice ori estetice, după cum vom descoperi reflexe de autoportret contemplant în oglinzile întâmplătoare ale tablourilor altora. Nu voi insista asupra parțialității evidente a „listei de critici” din anii '60 până în prezent. Absențele majore pe care le observ mai întâi sunt critici și teoreticieni din afara centrului, precum Ioana Em. Petrescu, Liviu Petrescu, Ion Vlad, Adrian Marino, ca să nu mai vorbesc despre generația imediat următoare, a criticilor optzeciști, după cum de texte expeditiv și aprecieri nedrept de modeste au parte Ion Pop ori chiar Ion Vartic sau Marian Papahagi. La acest capitol, autorul are perfectă dreptate: fiecare va înțelege cartea în funcție de propria reflecție, drept pentru care nu vreau să intru într-o inevitabilă și inutilă semnalare *pro domo sua*.

La fel de relevante ca și omisiunile (cazuri de memorie culturală selectivă?) sunt și prezențele criticilor contemporani. Să observăm că de maximă simpatie au parte cronicarii literari, publiciștii, practicienii criticii de întâmpinare, mai puțin criticii cu miză și vocație teoretice. Cu alte cuvinte, cu cât subiectele îi seamănă mai mult portretistului, cu atât mai bine – și aceasta la criticul care sancționează în „Postfața” *Istoriei...* sale lectura „naivă”, „sentimentală”, de identificare, precum și preocuparea exclusivă a douămiiștilor pentru „lucrurile care au legătură doar cu ei și cu viața lor”. D. C. Mihăilescu sau Cornel Regman au parte de lecturi mult mai empatice (și mai valorizante) decât un Paul Cornea (vezi și catalogarea lui Marino drept „condei searbăd” într-un comentariu secundar) sau un Valeriu Cristea, iar pe Matei Călinescu sau Virgil Nemoianu pare să-i avantajeze vizibil afirmarea internațională (de altfel, ei au parte de un tratament preferențial, fiind analizați – deși parțial – inclusiv cu texte scrise în Statele Unite, chiar dacă ulterior lui Toma Pavel sau Mihai Spărișu li se refuză, prin invocarea altui standard, tabletele analitice). Un caz oarecum aparte de exercitare a criticismului manolescian îl constituie eseii precum H.-R. Patapievi, Andrei Pleșu sau Gabriel Liiceanu, față de care malițiozitatea și sarcasmul cu care îi taxează chiar și pe aceia despre care vorbește „de bine” se temperează, lăsând estetismului un loc relativizat. Un exemplu de operație manolesciană pe cordul unui critic este însă analiza pe care i-o face lui Alex. Ștefănescu, pe care îl caracterizează

mai întâi drept autor de carte „remarcabilă” și „îndrăzneată”, „publicist înăscut”, numai pentru a demonstra ulterior că principalele lui calități sunt: hărnicia, omni-prezența revuistică, vulgarizarea operelor pe care le prezintă „scuturate de inefabil”, ceea ce îl recomandă mai ales pentru profesori și manuale, decât pentru specialiști, nesiguranța gustului etc., etc. O execuție pe cât de scurtă, pe atât de greu de contracarat în „ambalajul” său declarat valorizant.

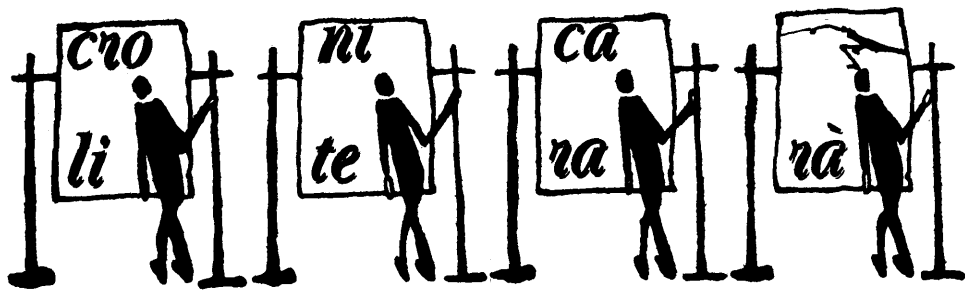
Adevărata bătălie se duce însă cu Alex. Ștefănescu-autorul *Istoriei literaturii române contemporane*. Între obiecții (periodizare greșită, contextualizare lipsită de nuanțe, selecție viciată) citim de fapt argumentele luptei pentru autoritatea asupra istoriei literare contemporane și, implicit, un set de justificări cu notă personală, ce par gândite ca proprii măsuri de prevedere:

Alex. Ștefănescu nu s-a pus deloc la adăpost de furtuna de contestări, ca și cum ar fi așteptat-o cu seninătate, dar apoi a început să publice replici și precizări pe cât de iritate, pe atât de inutile. Era suficient să le răspundă contestatarilor că într-o istorie literară riscul nu este niciodată al scriitorilor ignorați, ci al autorilor care îi ignoră. [...] A prelungi disputa pe această temă e o zădărnici. Fiecare critic va opune listei lui Ștefănescu propria listă.

Singurul critic contemporan cu care Manolescu – personaj al propriei *Istoriei...* – întreține relații culturale privilegiate este Monica Lovinescu, pe care o înțelege implicit ca pe un *alter ego* critic al său, un *complement* lipsit de presiunea cenzurii și – de aceea – indispensabil într-o istorie a lite-

raturii „de neimaginat fără contribuția” sa: „aveam același țel și eram animați de același ideal”. Dincolo de meritele estetice incontestabile ale Monicăi Lovinescu, ceea ce valorizează Manolescu aici, inclusiv într-un exercițiu de expiere personală a memoriei unei cenzuri ideologice trăite individual, este calitatea ei de „barometru al atitudinii noastre morale”.

Cea mai mare reușită a *Istoriei critice a literaturii române* mi se pare – paradoxal – și marea ei slăbiciune: insistența pe identitatea dintre istoria critică și istoria recepției (pe înțelegerea „lanțului de opere nu doar în raportul unora cu altele, dar și în raport cu aceia care le-au citit”), în care autorii nu sunt doar obiecte culturale, ci sisteme de relații și participanți la fenomene culturale, la „un spectacol al recepției cel puțin deopotrivă de fascinant cu acela oferit de operele propriu-zise”. Din păcate, explorarea teoretică a acestei identități, precum și discuția asupra *articulărilor*, și nu numaidecât asupra *listei canonice*, rămân în proiect, poate pentru o viitoare *Critică istorică a literaturii române*. Până atunci, se cuvine să sărbătorim finalizarea, oricât de capricioasă, a „listei lui Manolescu”, ea desăvârșindu-se ca operă absolut necesară într-o istorie a literaturii subțire precum a noastră, și încă sub semnătura ultimului critic cu destulă autoritate canonică pentru impunerea ei culturală.

De la deducție la seducție

Diana Ștefan

NĂSCUT ÎN 1934 la București, Ion Vianu începe studii de filologie clasică, apoi se înscrie la Medicină. Publică *Introducere în psihoterapie* (1975), apoi *Stil și persoană* (1975, Premiul Uniunii Scriitorilor). În 1977, emigrează în Elveția: „reuşisem să depăşesc intelectualismul care făcuse din mine un om precar“, va spune mai târziu. „Se întoarce“ cu *Amintiri în dialog* (1994, în colaborare cu Matei Călinescu), apoi cu romanele *Caietele lui Ozias* (2004), *Paramnezii* (2005), *Văsilii, foi volante* (2006), *Blestem și Binecuvântare* (2007). În 2008, publică eseu *Investigații mateine* (Polirom/Biblioteca Apostrof, 2008, 112 pagini) și romanul *Necredinciosul* (Cartea Românească, 2008, 160 de pagini). Despre ele, aici, câteva marginalii.

Mai întâi, e de spus că Ion Vianu are de înfruntat prejudecata cu care e întâmpinat un ins-de-formație-alta-decât-filologia-care-scrie-literatură. Se uită că Facultatea de Filosofie, de pildă, nu dă filosofi, nici cea de Filologie, scriitorii. E vorba, în ambele cazuri, dar și în multe altele, despre talent, valențe creatoare, disponibilități individuale și personalizate. Despre o anume structură înalt expresivă pe care școala o poate, în cazurile fericite, fasona. Dar atât. Intervine și prejudecata admirativă, dar nu mai puțin deviantă a științei aparte despre om pe care o posedă un psihiatru. E limpede că un psihiatru, un psiholog, un medic, un sociolog nu sunt neapărat mai buni „scafandri ai sufletului“, cum ar zice Sebastian, sau mai buni cunoscători al trupului uman/social decât un filolog, un botanist etc. Toate cunoștințele despre om și lume sunt moarte, din punctul de vedere al literaturii, dacă nu intervine inefabila artă a cuvântului potrivit. Și totuși...

Ion Vianu are de gestionat și alte situații biografice și existențiale cu încărcătură potențial incomodantă. Este fiul lui Tudor Vianu, apartenență pe cât de plină de fericite modelări și neteziri de drum, pe atât de greu de purtat – creșterea în umbra tatălui nu e întotdeauna o „muncă“ ușoară. Cartea despre Mateiu are și un fir autobiografic, oricât de subțire: ea pune problema relației cu tatăl, a identității destinate greu de modificat prin simpla voință, oricât de stufos ar fi „romanul familial“. Exilat de bunăvoie, la vârsta maturității, revenit în țară după '90, Ion Vianu a avut și are de depășit decalaje și

diferențe/diferende de perspectivă. Regretul, mărturisit, de a fi cerut primirea în Partidul Comunist stă alături de cel nemărturisit al inevitabilei înrolări din exil – activistul „Europei Libere“, dincolo de deosebirile nete de ideologie, a avut și el de echilibrat restricții, condiționări, oportuniste:

Eu asta am vrut să fiu: un martor. Cred că misiunea mea este să mărturisesc nu numai despre comunism, ci despre perenitate, despre faptul că am putut să străbătem această perioadă și să ieșim la lumină. Ce a persistat în noi de dinainte de comunism, ce suntem după – asta am vrut eu să arăt. A existat o continuitate a spiritului și sub comunism, indiferent cum s-au numit conducătorii.

Nu în cele din urmă, românul „sută la sută“ păstrează amintirea bunicii paterni, evrei care „au trecut cu arme și bagaje în rândul populației ortodoxe“, iar reflecția asupra condiției evreiești îl „stimulează spiritual și intelectual“, într-o situație încă o dată duală, dublă. În schița de portret de mai sus, sumară și imperfectă, descopăr destule argumente ale tipului de investigații literare în care se angajează prozatorul și eseistul. Amândoi, ei da, secondați de medicul psihiatru.

Despre *arta prozatorului* se cuvine vorbit cu punerea între paranteze a profesiei „oficiale“. Se poate accentua însă altceva: o evidentă predilecție pentru detectivism. Atracția pentru mistere și simboluri absconse, plăcerea estet(izant)ă de a crede în conspirații și sfuri trase de mâini fizice și metafizice, deducțiile alambicate, ipotezele „baroce“ pot descinde din, dar ar fi putut la fel de bine provoca alegerea profesiei. În *Investigații mateine* (Mateiu Caragiale se bucură de o trecere nu cu totul elucidată în contemporaneitate, el fiind, în vremea din urmă, obiectul unor „studii de caz“ remarcabile, precum cele semnate de Ion Vartic, Barbu Cioculescu, Matei Călinescu, Angelo Mitchievici), reconstituirea legăturilor dintre om și operă se face pornind de la cuvintele lui Ion Barbu dintr-o cronică la *Craii...* din 1929: „Nu cunosc meditație mai gravă asupra ticlirii și aventurii Ființei ca această carte de înțelepciune, pe care un act de discreție și gust o disimulează sub grele catifele de pitoresc oriental“. Lui Ion Vianu îi convin toate secvențele enunțului barbian: meditația gravă îi e structural familiară, știe și crede că Ființa este și o ticluire a voinței, nu doar un dat, pariază pe aventurile modelatoare exersate *poietic*, discreția ține de ascundere și secret, dar și, etimologic, de distingere/deosebire a lucrurilor unele de altele. Catifeaua însăși e nelipsită, cu molicimea ei insinuantă, nobilă și decadentă, din fundalul textelor sale de orice gen. Substratul balcanic, în sensul său cel mai bogat și mai „funciar“, e o realitate și o necesitate, deopotrivă, pentru scriitor:

M-am întors în România ca să scriu [...] e nevoie de un feedback, de un răspuns al publicului și deci faptul că sunt în România mă alimentează, mă hrănește [...] Probabil că, dacă altul ar fi fost cursul vieții mele, aș fi putut să fiu un scriitor român trăind în străinătate. Dar eu am nevoie de România.

Jocul sensurilor multiple și contradictorii e continuat în microromanul *Necredinciosul* – o jucărie românească despre alteritate și despre procesul integrării eului. Prozatorul rotunjește un ghem de semne și sensuri și aruncă cititorului un dumițac ispititor, incitant, rezistent la interpretări ultime, greu de ruminat fără rest. Ilina Gregori, de pildă, probează acest dezarmant și aiuritor efect polifonic într-o cronică-eseu un pic exaltată (e ea însăși o maestră a interpretării semnelor obscure), care avansează pe nerăsuflăte câteva variante de lectură, panicate că nu vor putea face față provocării. Scriitorul, extraneu, aș zice, din multe puncte de vedere, deci *altfel*, încărcat axiomatic cu o știință inaccesibilă muritorilor de rând, exploatează toate aceste atuuiri pe muchie de cuțit și le transferă personajelor sale dublu-naratoare. Mărunțirea fețelor diurne și nocturne speră, vag, o refacere a întregului, însă răscrucea e preferabilă oricărui drum, iar unica e blocată în absența unei tentative reale de a alege. „Disciplina de a trăi în prezent“ este ideală pentru concentrarea pe senzații suspendate, fără trecut și fără viitor. Alterii țin de memorie și de speranță. Eroul cu două fețe, ambele alcătuite din cioburi tensionate și divergente, vrea să fie „simțitor numai la trecerea clipelor și a anilor [...] singurul fel curat, nepătat, de a simți că există“, el exersează arta descompunerii mentale a gesturilor: „Începeam să mă gândesc la baia de dimineață. Gândire care-mi lua trei sferturi de oră, cel puțin“, desenând un *loc* pe care alterii îl negociază frenetic. Somnul, visul aduc un alt timp, care, „imperfect,ocoloșit, bizar, se încurca, se făcea ghem“.

Daniel și Joseph sunt asemănători prin pasiunea enunțată pentru femei. Deși se parcurg cu plăcere, scenele erotice rămân abstracte, sunt eseuri senzualizate despre iubire, oarecum teoretice, livrești. Mesajele trupului sunt citite ironic-poetizant, cu o abilitate rafinare a locurilor comune din romanțuri. Visceralitatea nu răzbate în pagină, „apriga dorință sexuală“ e și ea un simplu pretext pentru a introduce secvențe de genul: ea alesese „calea cea mai grea, aceea de a-și sacrifica trupul, trupul ei mângâios și aspru ca un vas de lut, încă puțin umed după ce a ieșit din roata olarului“. Jocul iubirii are reguli cețoase, ambigue în exces, lucrând, pagină de pagină, la țeserea atmosferei catoptrice: „dacă aș lăsa loc omenescului, baletului grațios al stărilor intermediare, ezitărilor, misterului, aluziei, senzualității discrete, insinuante“. Prizonieri ai dialogului psihanaliza(n)t, cei doi înaintează previzibil spre descoperirea coincidenței destinului lor, însă integrarea nu are loc. Verbalizarea nu vindecă, ea eșuează liber în plăcerea subtilă și gratuită a cuvântului: „totul trecea prin cuvânt! Vorbele schimbate între ei doi erau firele invizibile ale unei plase de păianjen, cu o geometrie bizară, asimetrică, sfâșiată“. Psihiatrul din carte ar trebui să fie, prin definiție, un scormonitor abil al tainelor omenești, dar Dobro (*bunul!*?) are un firav și contestat instrumental, nu e decât un grotesc animal horcăitor, aproape mitologic în oracularitatea lui nonverbală.

Erudiția ascunsă în textură e uneori sufocantă, căci așteaptă decodificări rapide. Ficționalizate la cub, miturile se confundă, verosimilitatea lor e precară, pretextele sunt mai tari ca miezul epic. Vezi, de pildă, ateul convertit la religia musulmană care trăiește exaltat și neconvingător spaima de a-l fi trădat pe Isus. Moartea și sinuciderea rămân ingrediente ale unor miniesuri autonome inserate cărții... Toate aceste posibile carențe sunt contracarate de arta excepțională a povestitorului care se joacă nestăpânit și inteligent cu ascultătorul-cititor și îl implică în amestecul inepuizabil de povești reale și inventate. De la arta deducției la arta seducției, Ion Vianu este, el însuși, un admirabil cuceritor. De Curte-Veche. ■

O prietenie exemplară

STEFAN BORCEA

DUPĂ MOARTEA prematură a lui Aurel Dumitrașcu, în 1990, la numai 45 de ani, Adrian Alui Gheorghe a descoperit în arhiva prietenului său de la Borca toate scrisorile pe care i le-a trimis acestuia din Piatra-Neamț începând cu anul 1978. Combinându-le cu cele care au circulat în sens contrar, dinspre Borca înspre Pietricica, el a asamblat un impresionant epistolar al unei prietenii exemplare, din care se poate reconstitui nu numai traseul de formare al celor doi poeți, structura lor psihică și profesională diferită, dar și o parte a genezei spirituale a optzecismului poetic, mulți dintre protagoniștii deja clasicizați ai acestuia (Dumitru Chioaru, Daniel Corbu, Mariana Marin, Magda Cârneci etc.) fiind protagoniști colaterali ai cărții. Titlul acesteia, *Frig* (Piatra-Neamț: Ed. Conta, 2008), precum și ilustrația de pe copertă, unde seceră și ciocanul se suprapun în cădere ceasurilor lichide ale lui Salvador Dalí, ne pot induce parțial în eroare, sugerând o încărcătură politică deschisă, pe care calitatea de urmărit ai Securității, de care s-au „bucurat” cei doi în timpul dictaturii, nu face decât să o confirme. În realitate, politicul joacă un rol secundar în carte. Nici traumele epocii nu sunt evocate (atrocitățile antipopulare ale lui Ceaușescu, Cernobâlul). În contrapartidă, accentul cade pe vocația literară pe care cei doi protagoniști caută să o confirme, participând la concursuri organizate de către diferite asociații culturale și reviste, trimițând manuscrise de debut la edituri și așteptând înfiorați răspunsul. Cauționarea sistemului literar e mai importantă în economia existențială a celor doi decât contestarea grotescului antidemocratic pe care acesta, uneori, îl exhibă. Nu sunt singurii care procedează în acest fel; pe de altă parte, să nu uităm că informațiile lor se transmit prin intermediul unor scrisori, care pot deveni, fără excepție, transparente și acuzatoare.

Ceea ce-i seamănă pe protagoniști, dincolo de altruismul de a se sprijini reciproc, făcând frenetic schimb de cărți, semnalân-

du-și reciproc oportunitățile de publicare sau noile apariții editoriale (pentru care nu dispun întotdeauna de bani să le poată achiziționa), este sinceritatea vulnerabilă a voinței de a face literatură: niciunul dintre ei nu ține de vreun „clan” sau de vreun grup de interese anume, trăiesc la marginea sistemului de trocuri și de influențe literare, nu au „pile” pe la edituri sau sprijinitori în lumea ocultă a literelor, ceea ce înseamnă că supraviețuiesc efectiv – și, în cele din urmă, reușesc să debuteze! – apelând exclusiv la rezervorul de ingenuitate care le animă viața. Sub acest aspect, *Frig* e un volum singular în peisajul nostru publicistic, deoarece – regula fiind aproape generală... – retroactivările de acest gen abundă în lovituri piezișe, ironii corozive sau mângâieri ipocrite, caustice. Literatul român mediu e o fire nevricoasă, frustrată, suspicioasă și revendicativă: dimpotrivă, ceea ce e formidabil în schimbul epistolar *strict particular* din *Frig* e cavalerismul perfect, curat și naiv al celor doi parteneri; niciunul dintre ei nu ia în discuție carențele morale ale vieții noastre literare, deși ar avea din plin motive să o facă; amândoi îi creditează pe toți potențaii cu bune intenții, deși autoritarismul câtorva dintre ei lasă loc și de mai bine. Pentru amândoi, viața literară e un tărâm emanamente meritocratic și frumos, unde intră doar cei buni și rămân doar cei merituoși. Excepțiile nu sunt imorale: țin de o carență de ansamblu a esteticului...

Așadar, nu vom întâlni în volum cărțeli piezișe, comentarii acide, ironii corozive la adresa confrăților, ci doar o atitudine morală superioară, patetică, tensionată, ieșită din comun, decantată din *onoarea* de a scrie poezie și de a aparține castei sublime a literaților. Un tinerel jucăuș și „postmodern” de astăzi nu are cum să înțeleagă acest patetism responsabil, aflat la originile psihologice ale optzecismului, pentru care literatură însemna, mai presus de toate, un act existențial absolut, de implicare estetică într-un destin de supraviețuire. În esență, Aurel Dumitrașcu și Adrian Alui Gheorghe tocmai asta fac: se ajută critic și altruist (cele două atitudini nu se exclud...) să supraviețuiască artistic în vremuri potrivnice, în care niciunul dintre ei nu dispune de suficiente resurse materiale sau de un post stabil remunerat pentru a izbândi.

Diferențele de structură dintre cei doi protagoniști, armonizate într-o prietenie exemplară, sunt impresionante, ele putând fi extrapolate asupra operei. Adrian Alui Gheorghe este mai emfatic în stil, literaturizează ostentativ („Te salut, prietene bun și vechi prieten. Te salut și-ți fericesc exilul. În Valea ta trăiește ultima licornă. În Valea ta ultimul înger mai poate spune: aleluia”), pe când Aurel Dumitrașcu e mai reținut în scris, fixat în formulări nu o dată memorabile („tristețea e un capriciu al gravității”; „fii tot timpul poet și mai puțin un om care vrea să publice”). Primul e un misogin circumstanțial („Nu-mi plac femeile care cre[e]ază: sunt bărbați în fustă”; „Femeile. Sunt seci. Obiect de tortură. Rug mucezi”), pe când al doilea se îndrăgostește mereu (de profesoarele cu care vine în contact, de eleve chiar), având vocația frumuseții sublime care se obține prin intermediul iubirii. Trăind la Borca, în casa natală (detalii ale vieții rurale apar totuși foarte sporadic în scrisori, ca și cum autorul ar dori să se disocieze de stereotipii), Aurel Dumitrașcu e un

om bun, în sensul tolstoian, organic al cuvântului: se bucură de soarele din ochii copiilor cărora le este profesor, primește ghiocci și gesturi de tandrețe din partea acestora, iubește – în mod declarat – oamenii, nutrind și un patriotism sincer, neemfatic, responsabil, pe care numai cei care au traversat epoca îl pot înțelege.

Citadin nevrotic, posesor al unei biografii mai accidentate (militar la „război” în Caracal și în mină, trăitor din expediente, fără locuință până ce nu i se repartizează o garsonieră), Adrian Alui Gheorghe se consumă în crize acute de mizantropie sinucigașă („urâsc oamenii”), se lasă provocat de existențialismul în vogă din epocă („mă întreb deseori dacă omul este epuizabil...”), are – după propria sa mărturisire – ceva dintr-un Mășkin resemantizat, atroce, trece des prin „stări corozive” și își impune, pentru a lupta împotriva stărilor disperse, un program existențial ferm, obiectiv, neconcesiv: „Trebuie să trăiesc rigid, să-mi oblig sufletul [...] să se înșurubeze într-un singur loc”. Aflat în militarie la Petrița, „merge cu pași siguri spre nebunie”. Spre deosebire de prietenul său, format într-o „parohie a ierbiilor”, el trăiește orașul exasperat, spasmodic, cu pupilele dilatate, pentru a percepe halucinația mult prea reală a vieții: „Sunt încărcat de electricitate. Sufăr că nu mai cred în iluzii. Pentru poezie îți trebuie o anumită mișcare. Eu număr elementii aceluiași calorifer, aud scârțâitul aceluiași pat și văd aceleași chipuri îmbobocite de prostie”. Reacția ingenuă? (pe aceeași pagină): „mă duc să mănânc două mere – îi scrie ireal Aurel Dumitrașcu. – Unul pentru liniștea ta!”

Indiferent de cum trăiesc cei doi, ei împărtășesc convingerea că poezia e nu numai un imperativ etic sau unul existențial, ci unul de-a dreptul metafizic, care te poate apăra de rău, te poate mântui. Drumurile din volum (Iași sau București cel mai adesea, unul feeric spre Clujul *Tribunei* și al *Echimoxului* la Aurel Dumitrașcu) sunt luminoase, fiindcă duc înspre spațiile însorite ale consacrării literare. Când viața intervine brutal în programul mântuirii prin poezie, așa cum se întâmplă atunci când Adrian Alui Gheorghe este sechestrat în armată, Aurel Dumitrașcu se revoltă: „Eu cred că în anul în care ai fost în război ai pierdut anumite sensuri ale realității poeziei”. Cei doi citează, foarte scrupulos, toate volumele de debut ale colegilor de generație (Pantea, Petean, Hurezeanu, Traian T. Coșovei etc.), observațiile pe care le fac (din interior) întrecând de multe ori chiar și perspicacitatea unui critic. Prietenia lor se confundă cu adevărul uman al unei întregi generații: nu sunt niciodată singuri, chiar dacă fizic și profesional sunt izolați. Aparțin, în mod altruist și sincer, unui destin colectiv angajant, ceea ce nu se prea mai întâmplă în zilele noastre.

Regret că nu pot să închei aceste scurte considerații despre doi oameni pe care nu i-am cunoscut personal fără să notez foarte gravele neglijențe de corectură care prejudiciază volumul. Erorile sunt cu nemiluita: *The Hughes* (în loc de Ted), *Nevestele vesele din Wisindor*, *Ezensberger*, *Narsiss și Goldmund*, *Muril* (în loc de Musil), *V. Wolf*, *Steinbach* (în loc de Steinbeck), *Brhams*, *Lacoon*, *Le Clizio*, *Saroyon*, *Monterlant*, *Odette de Crexy*, *Giintes Grass* etc., etc. Păcat, foarte mare păcat...

Depoziția doamnei Vasilescu

Mircea Pora

În memoria MONICĂI HAPEI

CALMĂ, RELAXATĂ, desprinsă de obligații și griji materiale, doamna dorește să ne facă scurta-i depoziție în poiană. E vorba de o rariște, o absență vegetală, un spațiu iscat în inima unor păduri întinse pe distanțe de zeci și zeci de kilometri. Putea să ne povestească totul pe rețeaua de divane a doamnei Costinescu, cea aflată acum departe, n-ar mai fi fost în măsură să deranjeze bunul mers al relatării. O posibilitate, dincolo de disprețul orișicui, era ca, patinând cu toții pe lacurile doamnei Davidescu, să fi ascultat istorisirea. Mai rămânea și cimitirul „Madam Adamescu și Fiii”, loc de reculegere cu alei liniștite, morminte elegante, paznici subțiri ca niște tije, preoți aflați în permanente rugăciuni și posturi, la rândul lor asemeni unor tije. Dar a rămas poiana, ce în timpul vorbăriei ne va urmări mereu cu ochii ei bătrâni și triști...

Întrebare: ... Stimată doamnă Vasilescu, ați fost la Brașov, orașul lui Honterus, al Bisericii Negre, cu vreun scop anume, o mică afacere, rectificarea unor taioare, cumpărarea unei umbreluțe pentru vară, contemplări de peisaje sau pur și simplu așa, ca să aveți de unde vă întoarce?...

Răspuns: ... Nu, nici pomeneală, în acest oraș transilvan nu aveam absolut nimic de făcut. Nici umbrele, nici taioare, nici extazierii în fața unor peisaje. M-a prins însă o dorință năprasnică de a-l vedea, de aici declanșându-se „operațiunea”...

Întrebare: ... Au fost „ciudățeniile” sau, altfel zis, „bizareriile” la dus?...

Răspuns: ... Dumneavoastră, pe unele dintre ele, le-ați putea socoti ca atare, dar mai bine lăsați-mă să povestesc... Prima

oprire, conform mersului, am avut-o la Buziaș. Stațiune mică, cochetă, specifică pentru cardiaci și crizele lor. Trenul a intrat în gară ținând cont de atmosferă, de descripții, cu finețea, arta unei pisici, de-a șerpui agil printre zeci de bibelouri. Mi-a atras atenția faptul că în locul clasicului impiecat se afla, e drept, în ținută feroviară regulamentară, fosta mea colegă de școală primară, Eliza, căsătorită Pădurescu. Când am trecut prin dreptul ei, am strigat-o pe nume, mi-am agitat mâinile, sânnii, am tropăit din picioare, am lansat chiar și un balonaș... dar ea se uita în direcția de mers a garniturii, părând a fi chiar o statuie, ce dădea peronului un vag aer de singurătate... La Lugoj, dragii mei, orașul familiei Brediceanu, al lui Traian Grozăvescu, al atâtor solizi profesori de liceu, pe peron, în postură feroviară, cu o fermecătoare paletă în mână și un chipiu așijderea pe cap, fosta mea colegă de grădiniță, necăsătorită nici măcar o zi, o ființă visătoare, poetică, bună dirijoare de coruri fără mari pretenții, Emanuela Predescu. Două minute, exact, staționare, nu coboară, nu urcă nimeni, strig de pe geamul toaletei... „Servus, Emmy, cum o duci?”... niciun răspuns, doar un foșnet dinspre ultimul vagon spre locomotivă și senzația de câmp de luptă părăsit pe care mie mi-o lasă peronul.

Spre prânz, cu alternări de viteză, ample zguduiri de vagoane, ajungem la Ilia. Doar pe peron ploua mărunț, în rest, în localitate, peste Mureș, căci despre acest râu e vorba, peste pădurile pline de mistreți, dar și de multe păsări rănite, un soare ce părea că atacă totul cu bisturie, topoare, cuțite, săgeți... Impiegata, fosta mea stomatoloagă, Dușa Mărginescu, al cărei soț, aflând din întâmplare că e nepot de daci și de romani, s-a sinucis. O, Ilia, Ilia, mi-am zis, în timp ce trenul se pune în mișcare, ce soartă crudă ai și tu. Nu te caută nimeni, nici

măcar o delegație guvernamentală, nu te-au vizitat nici Joyce, nici Thomas Mann, nici Wagner, dar mai cu seamă Verdi, care, trăind ani mulți, ar fi putut s-o facă...

Stimați și dragi ascultători, înamorați de poiană, prin Deva am trecut ca vântul, pe lângă Decebal sculptat în stânci, pe lângă Burebista, cioplit, și el, la masa lui de lucru. Înainte de a ne apropia de stație, din eter mi-a ajuns la urechi vocea impiegatei, doamna Sorana Mitulescu-Carpeș, geolog ca profesie, care i-a strigat mecanicului: „Dacă vrei, oprești, dacă nu, nu, tu ești Dumnezeu în acest moment”.

... Apoi am început să străbatem pădurile Sibiului, eu așa zicându-le acelor zeci și zeci de kilometri, acoperiți de brazi, ulmi, carpeni, stejari. Parcă-mi intrau în suflet pe rând toți acești arbori puternici, maiestruși, respirând acolo liniștiți prin frunzele și plăgile lor. Pe scări nevăzute în mersul legănat al trenului, urcam spre înălțimi unde doar demonii morții pot sălășlui. Mă priveau de peste tot atâția ochi, vocile unor prieteni dispăruți le auzeam presant. Se mișcaseră prin nisipuri, prin pământ, mă urmăriseră purtați de aripi, trecuseră prin straturi de nori, pentru a mai fi câteva clipe aproape de mine?... Pădurile Sibiului, cu dinții lor mari, cu guri înfundate de-ntuneric, cu straturi de frunze ce-ți adorm, ce-ți fură pașii... Locuri prin care n-am trecut niciodată, dar de unde spaime se ridică spre a mă învălui în mătăsurile lor...

Pe peronul gării, doamna Mariette Diaconescu, niciun fel de călător, o liniște ca în farmaciile ce sunt plasate prin preajma ghețarilor polari. Dar printre linii parcă totuși se mișca ceva. Nu am curajul să privesc pe geam. Mi-e teamă să nu fie acel profesor despre care se spune că, plictisit de a sta de nu știu câți ani în mormânt, cu ce a mai rămas din el și forța pe care nu se știe cine i-o mai dă, din când în când mai trece pe la gară.

În sfârșit, un șuier și plecăm spre ținta finală a călătoriei... orașul Brașov... Ce să vă spun, cetatea era caldă încă de pe urma locuitorilor ce nu demult o părăsiseră. Liniile de tramvai sclipeau, se scaldau în propria lor singurătate. Prin cele câteva muzee și case memoriale sufla vântul. Din când în când, din te miri ce domiciliu, zburau perne, cearșafuri, rămânând agățate de stâlpii de înaltă tensiune. Pe unde ar fi trebuit să fie prăvălii deschise erau anunțuri cu „Vin imediat”... „Lipsesc din motive pe care nu le veți ști niciodată”... „Ne vom revedea nu peste multă vreme”... Ce să vă mai spun, nenumărate autobuze goale, pepeni cu cuțitele în ei, numai gata să fie despicați, școli cu cataloage deschise pe catedre, cu material didactic împrăștiat peste tot. Prin spitale, nimeni, de turiști nici urmă, prin piețe un pustiu de nedescris. Zic să-i dau un telefon prietenei mele Lizica

• Imagine din spectacolul *Psihoză 4.48* de Sarah Kane. Regia: Mihai Măniuțiu. Premieră: 6 decembrie 2008, în cadrul Zilelor Sarah Kane, Teatrul Național din Cluj

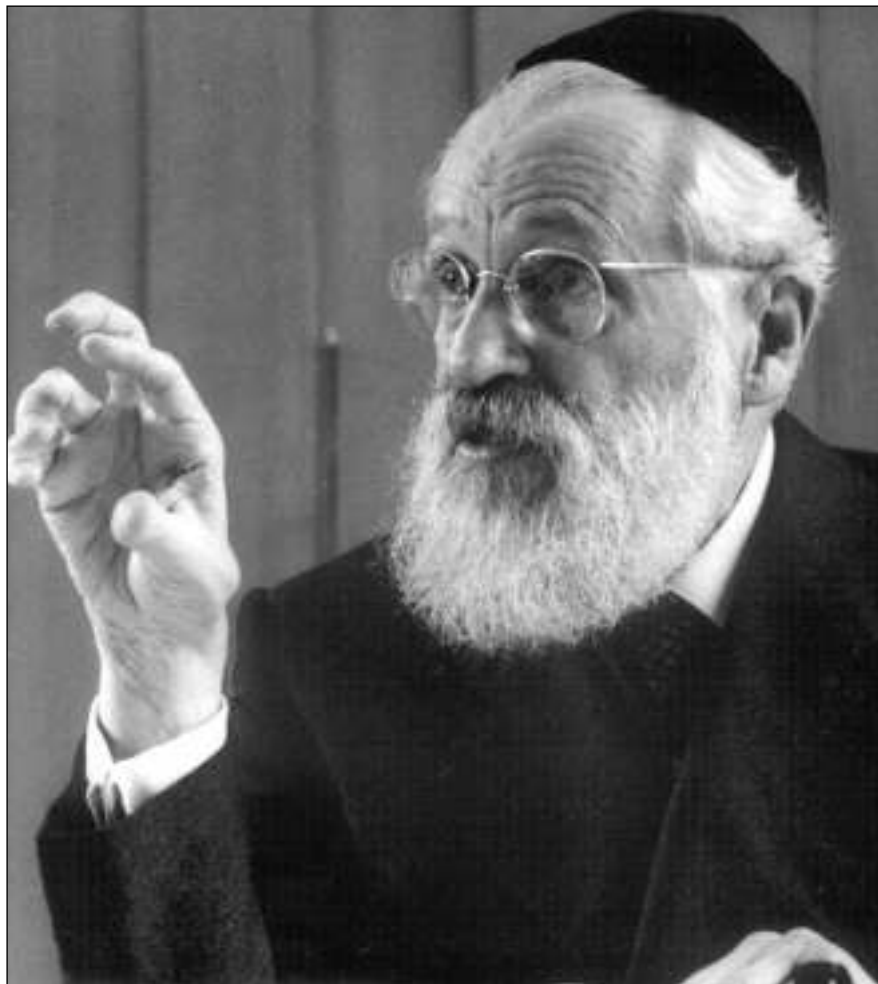
(Continuare în p. 27)

ALEXANDRU ȘAFRAN

Carol Tănăsescu

• Alexandru Șafran (1910-2006)

NĂSCUT PE data de 12 septembrie 1910, descendent dintr-o străveche familie rabinică, el este fiul și discipolul lui Bezalel Zeev Șafran, prim-rabin al comunității evreilor din Bacău, care a fost până la moartea sa, în 1929, cea mai importantă autoritate din România în domeniul halabei (jurisprudența religioasă). Copilăria lui Alexandru Șafran a fost marcată de studii intensive sub îndrumarea părintelui său: la vârsta de 11 ani, devine „secretarul” și colaboratorul lui intim în opera sa științifică-rabinică, redactându-i lucrările. După studii strălucite la Liceul „Ferdinand I” din Bacău și obținerea bacalaureatului, pleacă la Viena, unde studiază din 1930 până în 1934 la Institutul de Înalte Studii Rabinice (Seminarul rabinic) și la Facultatea de Filozofie a Universității din capitala Austriei. La Seminarul rabinic atrage atenția profesorilor, prin pregătirea sa temeinică și vastele sale cunoștințe iudaice. De asemenea, la universitate, unde a fost remarcat de personalități de seamă, printre care monseniorul Seipel, fost cancelar al Austriei, și Sigmund Freud, cu care a avut numeroase convorbiri. În timpul vacanțelor, Alexandru Șafran a pronunțat conferințe la invitația

celor mai de seamă instituții culturale evreiești din Germania.

În 1934, încununat cu titlurile de rabin și doctor în filozofie, deși chemat la posturi înalte rabinice în străinătate (printre altele, mare-rabin al Bruxelles-lui), el preferă să se reîntoarcă în România, unde devine prim-rabin al comunității din orașul său natal, succedând părintelui său, așa cum acesta își exprimase dorința. La Bacău, păstrător al vechii tradiții rabinice, Alexandru Șafran aduce un suflu modern în viața spirituală a obștei evreiești, preocupându-se în special de educația tineretului școlar. În 1936 se căsătorește cu Sarah Reinharz, fiica lui Iacob și Estera din Iași, crescută într-o familie impregnată de o profundă credință. Dotată în materiile artistice, Sarah a studiat la Universitatea și la Academia de Belearte din capitala Moldovei. Din această căsătorie fericită se vor naște doi copii, Esther la Bacău, în 1938 (astăzi profesoară de filozofie la Universitatea din Geneva), și Avinoam Bezalel, la București, în 1945 (astăzi profesor de oftalmologie la Universitatea din Geneva). Dr. Alexandru Șafran a fost numit de către Ministerul Cultelor membru în comisia de examinare a rabinilor,

în locul tatălui său, și a funcționat în această calitate alături de șef-rabinul dr. I. Niemirower. Alexandru Șafran se face cunoscut prin numeroase conferințe și prelegeri ținute în diferite orașe și se distinge în mod deosebit la diferitele congrese ale comunităților evreiești din țară și la congresele sioniste mondiale din Zürich (1937) și Geneva (1939), unde a participat ca reprezentant al mișcării sioniste religioase Mizrahi. Înainte de anul 1940, a publicat zeci de articole în limba română în diferite reviste (*Tribuna evreiască*, *Renașterea noastră*, *Curierul israelit*, *Hasmonaea*, *Adam*, *Știri din lumea evreiască*, *Cultura*). Printre subiectele abordate menționăm: personaje biblice, semnificația sărbătorilor religioase, lideri ai mișcării sioniste, figuri de intelectuali, personalități creștine prieteni ai evreilor etc. De asemenea, a publicat studii de exegeză religioasă în periodicele de limbă ebraică *Darkenu* (Drumul nostru), care apărea la Cernăuți, și *Ha-Hed* (Ecoul), care apărea la Ierusalim.

La data de 4 februarie 1940, în urma decesului marelui-rabin Iacob Niemirower și a alegerilor care au avut loc după dispa-

→

→

riția sa, Alexandru Șafran a fost numit șef-rabin al României. La numai 29 de ani, el devine șeful spiritual al celei care a fost atunci, din punct de vedere demografic, a treia din Europa și a patra comunitate evreiască din lume. Tânărul mare-rabin a fost instalat la 3 martie 1940, de către ministrul cultelor și înalți demnitari ai statului, în prezența delegațiilor comunităților evreiești din țară. După instalarea sa, șef-rabinul a fost numit, în virtutea legii, senator de drept, fiind singurul reprezentant al celor aproximativ 800.000 de evrei din țară. Până la desființarea Senatului, el a știut să apere cu mult curaj comunitatea sa, lovită de numeroase legi discriminatorii. Antisemitismul dezlănțuit de efemerul guvern Goga-Cuza (decembrie 1937 – ianuarie 1938) ajunge la paroxism odată cu instaurarea dictaturii lui Ion Antonescu (14 septembrie 1940 – 23 august 1944), al cărui guvern pronazist își împarte puterea în primele șase luni cu sinistra Gardă de Fier. Între septembrie 1940 și ianuarie 1941 a fost instaurat un adevărat regim de teroare față de populația evreiască: măsurilor de excludere din toate sectoarele vieții publice li s-au adăugat agresiunile și molestările poliției legionare, care a efectuat sistematic spolierea magazinelor și a proprietăților evreiești. Alexandru Șafran intervine de nenumărate ori pentru a opri samavolnicile legionarilor, arestările arbitrare, cel mai adesea fără a obține rezultate, uneori însă intervențiile sale reușeau. Astfel, el a împiedicat închiderea tuturor sinagogilor și a cimitirelor evreiești, ordonată de ministrul legionar Radu Budișteanu. În 1942, după ce Uniunea Comunităților Evreiești a fost interzisă prin lege, Alexandru Șafran a creat un consiliu evreiesc clandestin, care își avea sediul chiar în locuința sa. Șafran a reușit să-l convingă pe mareșalul Ion Antonescu să nu-și pună în aplicare planul „soluției finale” de lichidare a întregii populații evreiești din România. Datorită lui Alexandru Șafran, procesul de nimicire a evreilor din România, început mai devreme ca în alte țări, s-a oprit mai devreme. Într-adevăr, el a debutat încă din vara anului 1941, cu primul mare pogrom din al Doilea Război Mondial, care a avut loc la Iași, unde jumătate din populație era evreiască, și a continuat cu masacre gigantice în Basarabia, Bucovina și Transnistria, locul de deportare și cimitirul fără pietre funerare al unui sfert de milion de evrei români și ucraineni. El a fost întrerupt în toamna anului 1942, când Alexandru Șafran a obținut de la Antonescu anularea deportării evreilor din Transilvania de Sud și din Regat, prevăzută în lagărul morții de la Belzec, în Polonia. Din nenorocire, evreii din Transilvania de Nord, ocupată atunci de Ungaria, au fost în imensa lor majoritate deportați și omorâți la Auschwitz. Declarat primul ostatic al populației evreiești, Alexandru Șafran a reușit totuși să salveze viața unei jumătăți a evreilor din România, obținând ajutor din partea diverselor personalități, printre care regina-mamă Elena (căreia i s-a decernat post-mortem, în 1993, de către Institutul Yad Vashem din Ierusalim, titlul de „Dreaptă între Popoare”) și regele Mihai. La cererea lui Alexandru Șafran, buna regină a

obținut în decembrie 1941 aprobarea lui Mihai Antonescu pentru a se trimite ajutoare coreligionarilor în obidă, deportați în Transnistria. Charismatic și convingător, tânărul mare-rabin a reușit prin puterea cuvântului să-i facă să intervină în favoarea evreilor din România pe cei mai înalți demnitari eclesiastici creștini din țară. Căzând în genunchi în fața patriarhului Nicodim și a mitropolitului Bălan, el nu s-a mulțumit să ceară mila pentru coreligionarii săi. El nu a ezitat să îi declare responsabili în fața justiției divine ca potențiali complici la asasinatul atâtor vieți nevinovate. Dacă prin Tit Simedrea, „mitropolitul antisemit al Bucovinei”, el a reușit oprirea „evacuărilor” a aproape 20.000 de evrei din Cernăuți în Transnistria (salvându-le astfel viața), cu ajutorul mitropolitului Bălan al Transilvaniei, el a împiedicat deportările în Polonia (au avut loc atunci și alte demersuri pe lângă dictatorul Antonescu, din partea altor lideri evrei).

Printre personalitățile străine care au acordat sprijinul lor, trebuie amintit în primul rând nunțul apostolic Andrea Cassulo, care, la cererea lui Alexandru Șafran, a plecat la Roma, de unde a revenit cu un mesaj destinat celor doi Antonești, iar apoi s-a deplasat în Transnistria, aducând ajutoare evreilor care au fost deportați acolo. De asemenea, au ajutat delegații Comitetului Internațional al Crucii Roșii, Charles Kolb și Vladimir von Steiger, ambasadorii Elveției și Suediei, René de Weck și Rentersward, cât și reprezentantul Turciei, Sefbrati Istinyel. În timpul pogromului din ianuarie 1941, efectuat de Garda de Fier, soția marelui-rabin a fost arestată, dar și ea a știut, tot prin puterea cuvântului, să se elibereze, apostrofându-i cu vehemență pe legionarii torționari.

Alexandru Șafran, care a avut șansa să nu fie găsit de gardiștii pogromiști și să scape de asemenea de câteva atentate, întru-chipează rezistența opusă de evreii din România, care a permis unei jumătăți a acestei comunități (peste 360.000 de suflete) să supraviețuiască. În fruntea sfatului evreiesc clandestin, el a știut să ia toate deciziile utile pentru a-i apăra pe frații săi persecutați, să suprima portul stelei galbene (menținută totuși în provinciile orientale), să organizeze școli și licee și chiar o universitate evreiască (Colegiul Onescu, Colegiul Abason și Politehnica Bercovici) pentru elevii și profesorii izgoniți din învățământul public, să facă să revină orfanii din Transnistria și să faciliteze emigrarea lor în țara Israelului. El a știut să reunească comunitatea sa devastată după război, înainte de a fi alungat din țară de reprezentanții noului regim comunist totalitar. Refuzând să colaboreze cu noul regim – printre altele, în ciuda amenințărilor, el nu a acceptat să semneze documente privind renunțarea, în numele comunității, la bunurile acesteia, la fel și o moțiune care cerea condamnarea la moarte a lui Iuliu Maniu, liderul Partidului Național Țărănesc –, el a fost împiedicat să-și asume funcția. Expulzarea a intervenit în momentul când se pregătea și abdicarea regelui Mihai. Alexandru Șafran a fost obligat, împreună cu soția și cei doi copii, să părăsească România în 22 decembrie 1947, după ce a trebuit să semneze o scrisoare potrivit căreia declara că pleacă în

voiaj în Eretz, Israel. Devenit mare-rabin al Genevei, el a jucat timp de peste cincizeci de ani un rol de prim-plan în reconcilierea dintre creștini și evrei (a participat la celebra conferință de la Seelisberg, în 1947, și s-a întâlnit cu papa Ioan Paul al II-lea, la Roma, în 1985), luptând pentru înapoierea orfanilor evrei ai Shoahului comunităților evreiești, denunțând antisemitismul, reclamând dreptul la emigrare pentru evreii din URSS și intervenind pentru eliberarea prizonierilor israelieni după războiul de Yom Kippur din 1973.

După aproape o jumătate de secol, după Revoluția din Decembrie 1989 a făcut o primă vizită în România, unde a fost invitat să ia cuvântul în Senat, pe data de 28 martie 1995. El și-a exprimat atașamentul pentru țara sa natală într-o admirabilă limbă românească. Doi ani mai târziu, cu ocazia celei de-a doua vizite oficiale, a fost numit cetățean de onoare al Bacăului (pe data de 17 iunie 1997, diploma fiindu-i remisă de domnul primar Dumitru Sechelariu), doctor honoris causa al Universității din Iași și membru de onoare al Academiei Române (la 19 iunie 1997). În Senat, la televiziune și în presă, el a evocat Shoahul în România, aducând omagiu „oamenilor de omenie, în vremuri de neomenie” (printre care regina-mamă Elena și Viorica Agarici, președinta Crucii Roșii din Roman), exprimându-și imensa sa iubire pentru „frumoasa țară românească”, pentru „bunul și blândul popor român”.

Alexandru Șafran a încetat din viață la domiciliul său din Geneva, joi, 27 iulie 2006. Om de acțiune, el este (mai ales) și un om de condei, participând la Întâlnirile Internaționale de la Geneva (1949-1975), scriind peste 250 de articole publicate în diferite periodice și volume colective. Profesor la Universitatea din Geneva, erudit cabalist, teolog riguros, filozof de talent, el este autorul unei opere impresionante, care constituie o comoară de o importanță capitală pentru cunoașterea spiritualității evreiești. Studiile iudaice au contractat față de el o datorie care nu se va stinge. El rămâne un exemplu prin universalitatea cărților sale, dintre care unele au fost traduse în limba română: *Cabala* (în colaborare cu fiica sa Esther Starobinski-Safran, 1979), *Israel în timp și spațiu* (1980), *Înțelepciunea cabalei* (1986), *Evrei și creștini: Shoah în moștenire* (1996), *Vedere generală asupra eticii religioase evreiești* (1997), *Etica evreiască și modernitatea* (1998), *Israel și rădăcinile sale* (2002). ■

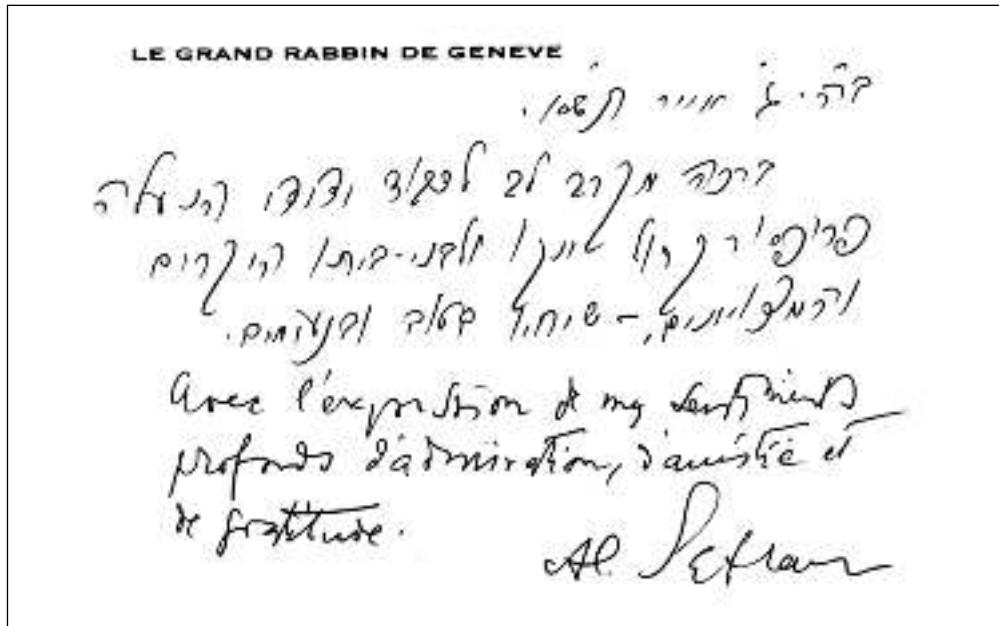
și regina-mamă ELENA

Carol Simiu

ÎN MOD constant, după terminarea războiului, șef-rabinul Alexandru Șafran (1910-2006) a subliniat atitudinea plină de noblețe și riscurile luate de regina-mamă Elena (1896-1982)¹ în intervențiile sale în favoarea evreilor din România, în anii de „noapte și ceață“. Unul din primii istorici care a insistat asupra acțiunilor reginei-mamă, în acest domeniu, a fost Theodor Lavi (Loewenstein), în importanta sa carte *Judaismul din România în lupta pentru supraviețuire*². O lună după decesul reginei-mamă, el a publicat un emoționant articol în ziarul israelian *Adevărul* din 31 decembrie 1982, care se termină astfel:

La Yad Vashem există câteva alei dedicate „celor drepti din sânul popoarelor“ (*Hasidei Umot Haolam*). Un pom și o tăbliță cu inscripția numelui veșnicește amintirea acelor care în vremuri cumplite au stat în ajutorul evreilor. Lipsește pomul cu numele reginei-mamă Elena. În anii cât am făcut parte din Institutul Yad Vashem, am încercat să inițiez acest act de recunoștință. Au fost impedimente... diplomatice care s-au pus în calea realizării. Acum, Doamna cu inima fără prejudecăți și lipsită de discriminări rasiale între oameni a trecut în lumea celor drepti. Poporul evreu, care are memorie, i-a asigurat un loc de onoare în istoria-i milenară. Au fost puțini ca Ea atunci, în vremuri însângerate.

Ceea ce Theodor Lavi nu a reușit să facă a putut fi realizat datorită perseverenței inginerului Emil Simiu (Moshe Smilovici), cu ajutorul determinant al șef-rabinului Alexandru Șafran. Acțiunea în scopul obținerii titlului de „Dreaptă între popoare“ a început la 26 februarie 1989, printr-o scrisoare adresată de Emil Simiu lui Alexandru Șafran, după ce a luat cunoștință de *Memoriile* sale³. „Cinstirea reginei-mamă – scria el atunci –, sau a memoriei faptelor ei salutare și de înaltă generozitate, este necesară pentru că este conformă cu imperatiile morale ale tradiției noastre.“ Alexandru Șafran a răspuns imediat, pe data de 6 martie 1989, cerându-i corespondentului său să-i adreseze aceeași scrisoare în limba engleză, pentru a putea fi trimisă la Institutul Yad Vashem din Ierusalim. Așa a început corespondența între Emil Simiu și Alexandru Șafran, la care s-au adăugat convorbiri telefonice, eforturile lor și ale multor alora fiind încununat de succes după abia patru ani. Printre cei care au intervenit, menționăm aici în primul rând pe rabinul Efraim Guttman (deja în 1989) și o serie de personalități evreiești americane de origine română: dirijorul Sergiu Comissiona, profesorul Liviu Librescu, scriitorul Norman Manea, politologul Juliana Geran Pilon, inginerul Henry Sinnreich (care au semnat o petiție în 1990, împreună cu Emil Simiu), rabinul Judah Glasner (în 1991), ziaristul Liviu Floda (în 1992) etc.⁴

Comisia pentru Desemnarea Dreptilor de la Institutul Yad Vashem (din care a făcut parte regretatul Itzhac Artzi) a hotărât în ședința care a avut loc în data de 11 martie 1993 să confere, post-mortem, reginei-mamă Elena titlul de „Dreaptă între Popoare“. Această decizie a fost transmisă pe data de 15 martie 1993 marelui-rabin Alexandru Șafran de către dr. Mordechai Paldiel, directorul Departamentului celor Drepti. Ea este publicată aici, împreună cu două scrisori importante ale marelui-rabin Alexandru Șafran, din 13 februarie și 17 februarie 1992, care au fost decisive privind hotărârea Comisiei pentru Desemnarea Dreptilor, sub președinția judecătorului de la Curtea Supremă israeliană, M. Bejski.

În prima scrisoare, insistând asupra faptului că datorită intervențiilor reginei-mamă numeroase vieți au putut fi salvate, Alexandru Șafran citează cazul filologului Barbu Lăzăreanu. „Opoziția reginei mamă față de crimele antisemite comise de dictatura progermană în cursul acelor ani a avut efectul de a-l stimula pe tânărul monarh să se alature eforturilor menite a atenua și/sau a pune capăt acelor crime.“ În a doua scrisoare, Alexandru Șafran detaliază într-o primă parte „acțiunile reginei-mamă pentru a salva vieți evreiești“: obținerea acordului de a se trimite ajutoare deportaților din Transnistria; încercarea (care, din nefericire, a eșuat) de a salva viețile a trei tineri din organizația sionistă Hasomer Hatair; evitarea deportării în Transnistria a unor evrei arestați (printre care Barbu Lăzăreanu); ajutorul substanțial la repatrierea a zeci de mii de supraviețuitori evrei din Transnistria. În partea a doua, el prezintă riscurile asumate de regina-mamă, datorate ostilității autorităților germane și a dictatorului Antonescu, riscuri de care ea era conștientă, acțiunea sa în favoarea evreilor

fiind datorată „bunătății și forței ei morale“. Să nu ne mire faptul că în discursul ținut la 4 noiembrie, la Ambasada Israelului la Berna, cu ocazia înmânării regelui Mihai a medaliei de „Dreaptă între Popoare“, conferită post-mortem mamei sale, Șafran a proclamat: „De fiecare dată și fără întârziere, regina-mamă a răspuns apelului meu⁵: cu evlavie și înțelepciune, cu finețe și tărie, s-a străduit să salveze ființe obidite; și le-a salvat. Îi datorez recunoștință. În scrierile mele am numit-o: o adevărată mamă“.

I. Două scrisori trimise de Alexandru Șafran Institutului Yad Vashem⁶

ALEXANDRE SAFRAN
MARE-RABIN AL GENEVEI

Geneva, 13 februarie 1992
Dr. Mordechai Paldiel
Yad Vashem
P.O. Box 3477
Ierusalim 91034

[Scrisoare recomandată expres]

Dragă Doctor,

Mă refer la documentul anexat, cu data de 30 octombrie 1942, și atest că faptele raportate în el privind-o pe Regina-Mamă Elena se coroborează deplin cu propria mea experiență în ceea ce privește atitudinea Reginei și acțiunile ei față de Comunitatea Evreiască din România.

Într-adevăr, Regina s-a distanțat clar de dictatura progermană și de politica ei față

→

de Comunitatea Evreiască, o politică pe care o socotea criminală și intolerabilă.

Cu un înalt sentiment al datoriei, ea a făcut tot ce a putut pentru a evita ca evreii să fie deportați și pentru a salva viața celor care erau deja deportați, luând inițiative și intervenind cu succes pentru a împiedica deportări și pentru a procura alimente și medicamente celor deportați.

Numeroase vieți au fost astfel salvate, inclusiv aceea a lui Barbu Lăzăreanu și a familiei lui, ca și cele ale unor mii de deportați în Transnistria.

(Doresc de asemenea să subliniez că aceste fapte sînt menționate nu numai în cartea mea *Resisting the Storm*, dar și în articolul „România: Perioada Holocaustului” din *Enciclopedia iudaică*.)

De asemenea, Regina-Mamă își declarase intenția de a părăsi România în semn de protest, dacă deportările nu erau oprite. Voința de a risca pierderea statutului ei – și chiar mai mult – înfruntînd regimul coincide în mod logic cu atitudinea pe care am putut s-o constat personal cu prilejul contactelor mele cu ea în această perioadă.

Sînt de asemenea în măsură să certific faptul că opoziția de principiu a Reginei-Mamă față de crimele antisemite comise de dictatura progermană în cursul acelor ani a avut efectul de a-l stimula pe tânărul monarh să se alătore eforturilor menite a atenua și/sau pune capăt acelor crime.

Dr. Alexandru Șafran
Mare-Rabin al Genevei
Fost Șef-Rabin al României

ALEXANDRE SAFRAN
MARE-RABIN AL GENEVEI

Geneva, 17 februarie 1992
Dr. Mordechai Paldiel
Yad Vashem
P.O. Box 3477
Ierusalim 91034

[Scrisoare recomandată expres]

Dragă Doctor Paldiel,

Mă refer la problema acordării titlului postum de Dreaptă între Popoare Reginei-Mamă Elena a României.

În această scrisoare țin să subliniez două aspecte fundamentale legate de această problemă: (1) acțiuni ale Reginei-Mamă care au salvat viețile a numeroși evrei în timpul celui de al Doilea Război Mondial; (2) riscuri asumate de Regina-Mamă prin întreprinderea acestor acțiuni.

1. Acțiuni ale Reginei Mamă pentru a salva vieți evreiești

a) În 1941, Regina-Mamă a reușit, cu prețul a numeroase eforturi și în pofida opoziției unor antisemiți înverșunați, ca guvernatorul civil al Transnistriei, Alexianu, să aprobe trimiterea de către Comunitatea Evreiască a unor cantități importante de alimente, medicamente și îmbrăcăminte evreilor deportați în Transnistria. Acest ajutor a salvat zeci de mii de vieți. Pentru a susține moralul Comunității Evreiești, Regina-Mamă a ținut să facă gestul de a trimite pe aghiotantul ei personal la domiciliul meu

• Regina-mamă Elena

pentru a mă informa fără întârziere de succesul eforturilor ei.

b) În 1941, Regina-Mamă a intervenit pe lângă Mareșalul Antonescu pentru a încerca să salveze viețile a trei tineri membri ai organizației sioniste Hasomer Hatsair, condamnați la moarte de către regimul dictatorului. Din nefericire, această încercare nu a avut succes. Dar ea a contribuit la sporirea ostilității față de Regina-Mamă din partea Mareșalului antisemit.

c) În 1942, Regina-Mamă l-a determinat pe Regele Mihai să acționeze în favoarea unui număr de evrei arestați în vederea deportării lor în Transnistria, între alții filologul Barbu Lăzăreanu. Această acțiune a dus la anularea ordinelor de deportare și a salvat fără îndoială viața majorității acestor evrei, care ar fi putut pieri dacă ar fi fost deportați.

d) În 1943 și 1944, Regina-Mamă a ajutat substanțial acțiunile de repatriere a zeci de mii de supraviețuitori evrei din Transnistria, inclusiv a mii de orfani. În ciuda unei amânări de aproximativ șase luni, datorită intervenției lui Eichmann, repatrierea orfanilor a avut în cele din urmă loc, datorită Reginei-Mamă, spre sfârșitul anului 1943 și începutul anului 1944.

Aceste exemple nu ilustrează decât în mod insuficient devotamentul Reginei-Mamă în lupta împotriva crimelor antisemite ale conducătorilor români și stăpânilor sau inspiratorilor lor naziști. Direct sau prin intermediul medicilor ei evrei Blatt și Aronovici sau al unor clerici români, Regina-Mamă a menținut constant legătura cu conducătorii rezistenței clandestine evreiești, pentru a putea acționa fără întârziere în sprijinul evreilor persecutați, ceea ce a făcut deseori. Exprimarea curajoasă și repetată a opoziției ei a avut drept rezultat suspendarea deportării de evrei din Cernăuți în 1941 și a contribuit în mod însemnat în 1942 la hotărârea autorităților române de a nu întreprinde deportarea evreilor din România în Polonia, pentru care Mareșalul Antonescu își dăduse acordul.

2. Riscuri asumate de Regina-Mamă

Aceste riscuri erau datorate următorilor factori: influența germanilor asupra afacerilor românești începând din 1940-1941; faptul că germanii erau ținuți la curent cu

activitățile în favoarea evreilor de către spionii lor; ostilitatea Mareșalului Antonescu față de familia regală și îndeosebi față de Regina-Mamă, o ostilitate intensificată de atitudinea și acțiunile ei în favoarea evreilor; dorința Mareșalului de a afirma și consolida în mod absolut puterea lui personală; ostilitatea față de Regina-Mamă a germanilor și în special a lui Hitler; și posibilitatea unei intervenții germane *manu militari*, care o preocupa pe Regina-Mamă din 1942.

V-am declarat în scrisoarea mea din 26 aprilie 1991 că Regina-Mamă era conștientă de riscurile privind persoana sa datorate demersurilor sale în favoarea evreilor. Această conștiință a riscurilor posibile a avut-o de-a lungul întregii perioade 1941-1944. Contactele mele cu Regina-Mamă mi-au îngăduit să cunosc perceperea ei ascuțită și lucidă a realităților acestei perioade atât de instabile și de turbulente și să fiu la curent cu aprehensiunile ei legate de aceste riscuri. Pot de asemenea să depun mărturie asupra faptului că Regina-Mamă a acționat în mod constant în favoarea evreilor și a salvat vieți evreiești, în pofida acestor aprehensiuni, datorită bunătății și forței ei morale.

În speranța că această scrisoare va putea fi utilă Comisiei pentru Desemnarea Dreptilor, vă rog, stimate domnule Dr. Paldiel, să primiți salutările mele distinsse.

Dr. Alexandru Șafran
Mare-Rabin al Genevei
Fost Șef-Rabin al României

II. Răspunsul lui M. Paldiel

YAD VASHEM
The Holocaust Martyrs and Heroes
Remembrance Authority

Ierusalim, 8 martie 1992
Dr. Alexandre Safran
Șef-Rabin al Genevei
1, rue Crespin
CH-1206 Geneva

Dragă Rabin,

În numele Institutului Yad Vashem și al Comisiei pentru Desemnarea celor Drepti, țin să vă mulțumesc pentru mărturia dv. asupra răposatei Reginei-Mamă a României.

Judecătorul de la Curtea Supremă, Moshe Bejski (președintele Comisiei), și dl Yitzhak Artzi (membru al Comisiei și raportorul acestui caz) au fost adînc impresionati de tonul și conținutul declarației dv. Comisia nu a fost în măsură să încheie examinarea acestui interesant caz în cursul sesiunii de la 4 martie și o va continua într-o ședință care va avea loc înainte de Paști.

Vă rog să fiți încredințat că Comisia va acorda acestui caz atenția cuvenită. Vă vom ține la curent cu evoluția lui ulterioară.

Dr. Mordechai Paldiel
Director, Departamentul celor Drepti

c: Dr. E. Simiu, SUA

III.

Hotărârea Comisiei

YAD VASHEM
The Holocaust Martyrs and Heroes
Remembrance Authority

Ierusalim, 15 martie 1992
Dr. Alexandre Safran
Şef-rabin al Genevei
1, rue Crespin
CH-1206 Geneva
Prin fax: 0041-22-29-73-56

Dragă Rabin,
Ref.: Elena, Regina-Mamă – România –
(5106)

Avem plăcerea de a vă informa că Comisia pentru Desemnarea Dreptilor a hotărât în şedinţa din 11 martie 1993 să confere persoanei desemnate mai sus titlul de Dreaptă între Popoare. Această cinstită comportă decernarea Medaliei Dreptilor şi a unei diplome de onoare lui Mihai, fiul Reginei, care locuieşte la Geneva, precum şi înscrierea numelui ei pe tabloul de onoare, în Grădina Dreptilor, la Yad Vashem.

Vă rugăm să vă puneţi în legătură cu ambasada noastră la Berna (dl Raphael Gvir, 32, Alpenstrasse, 3006 Berna) pentru informaţii asupra decernării medaliei.

Vă rog să primiţi, stimate domnule Rabin Şafran, felicitările noastre şi asigurarea sentimentelor noastre devotate şi recunoscătoare.

Dr. Mordechai Paldiel
Director, Departamentul celor Drepti

cc: Avshalom Meggidon,
Ambasada Israelului, Bucureşti
Dr. Emil Simiu, SUA
Dr. Yosef Govrin, Ierusalim

IV.

Discursuri (4 nov. 1993, Ambasada Israelului din Berna)

Discursul Maiestăţii Sale Regele Mihai al României

Domnule Ambasador,
Doamnelor şi Domnilor,

Nu vă ascund emoţia intensă de a mă afla pe teritoriu israelian, printre dv., pentru a primi Medalia şi Diploma de onoare de Dreaptă între Popoare pe care Institutul Yad Vashem le-a conferit defunctei mele mame, Regina Elena.

Omagiul pe care-l aduceţi astăzi virtuţilor mamei mele, care m-a susţinut atât de mult în cursul anilor celor mai grei ai domniei mele, trebuie împărtăşit de întregul popor român, care a fost, şi este încă, prea adesea considerat în mod nedrept vinovat de sentimente de discriminare faţă de minorităţile lui etnice şi religioase. Toţi cei care au cunoscut îndeaproape poporul meu cunosc adevărul, şi avem chiar aici un martor de cea mai înaltă valoare în persoana Eminenţei Sale Şef-Rabinul Şafran, care a împărtăşit cu nobleţe durerile şi speranţele noastre.

• Alexandru Şafran împreună cu regele Mihai şi regina Ana

Regina Elena este înhumată foarte aproape de Berna; înainte ca Ea să se poată odihni pe veci în pământ românesc, voi merge să depun pe mormântul Ei această medalie.

O consider un tribut nu numai memoriei Ei, ci şi memoriei tuturor românilor care, deşi au trebuit să trăiască una din cele mai teribile perioade ale istoriei europene, nu au renunţat niciodată la principiile comune evreilor şi creştinilor: moderaţia şi toleranţa faţă de ceilalţi. Fie ca exemplul Ei, şi acela al tuturor acestor români, să fie urmat de succesorii Ei, într-o Europă care, acum, denunţă ura rasială ca o abominaţie.

Îngăduiţi-mi, Domnule Ambasador, să vă mulţumesc în numele meu şi al întregii mele familii pentru cuvintele dv. atât de călduroase şi primiţi urările mele ca Israelul să poată înainta pe calea deschisă de curând spre pacea şi prosperitatea pe care le merită.

Discursul Eminenţei Sale Dr. Alexandru Şafran

Yad Vashem mi-a comunicat hotărârea de a conferi, post-mortem, titlul de Dreaptă între Popoare Reginei Mamă Elena a României.

Primind ştirea aceasta, am retrăit toate acele clipe de deznădejde când m-am adresat Ei, implorând-o să ia sub oblăduirea Sa populaţia evreiască oropsită din ţară; am revăzut chipul Ei nobil şi luminos; am auzit vocea Ei blândă şi mângâietoare. De fiecare dată şi fără întârziere, Regina-Mamă a răspuns apelului meu: cu evlavie şi înţelepciune, cu fineţe şi tărie, s-a străduit să salveze fiinţe evreieşti obidite; şi le-a salvat.

Îi datorez recunoştinţă.

În scrierile mele am numit-o: o adevărată mamă.

Da. Aşa a fost pentru noi, evreii din România, în anii de prigoană, Regina-Mamă Elena.

Sufletul ei sălăşluieşte, în înălţimi, de-a pururi, în rândul celor Drepti.

Note

1. Născută la 3 mai 1896, la Atena, având ca părinţi pe regele Constantin şi pe regina Sofia, principesa Elena a venit în România în 1920. Căsătoria ratată cu principele Carol s-a transformat în divorţ la 21 iunie 1928. Venirea lui Carol al II-lea pe tron în 1930 a însemnat începutul unui lung şir de umilinţe, acesta obligând-o să plece în exil la Florenţa, în anul 1932. În septembrie 1940, regele Carol al II-lea renunţă la tron, iar fiul său Mihai redevine rege. La iniţiativa şi decizia dictatorului Antonescu, regina-mamă revine în România, unde va rămâne până la 3 ianuarie 1948. Se reîntoarce la Florenţa, unde va locui până în anul 1980, când a trebuit, din cauza dificultăţilor materiale, să-şi părăsească locuinţa, stabilindu-se într-un apartament la Lausanne, unde a decedat la 28 noiembrie 1982.
2. Theodor Lavi, *Yahadut Romania beMaavak al Hatzalata*, Ierusalim: Yad Vashem and Hitachdut Olei Romania, 1965, p. 107-112.
3. *Resisting the Storm*, Ierusalim: Yad Vashem, 1987.
4. Cf. Emil Simiu, „O datorie morală: Documente, corespondenţă şi note privind acordarea titlului de Dreaptă între popoare Reginei-Mamă Elena”, in *Dialog*, iulie-decembrie 2003, Dietzenbach, 44 p.
5. Privind una din cele mai importante intervenţii la regina-mamă, Israel Levanon, *Am sridey berev: Prakim betoldot hationut hadatit beRomania*, ed. a 2-a, Ierusalim: Ariel, 1998, p. 156, şi Carol Iancu, *O viaţă de luptă, o rază de lumină*, Bucureşti: Hasefer, 2008, p. 150.
6. O copie a originalelor în limba franceză se afla în *Arhiva Alexandre Safran* din Geneva.

AL. Șafran

văzut de Carol Iancu

Vasile Morar

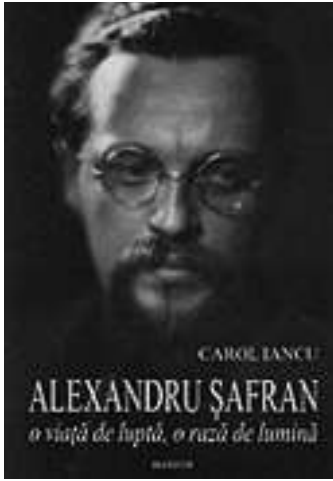
CU NU mult timp înainte de a deveni șef-rabin al României la vârsta de 29 de ani, Alexandru Șafran scrie articolul „Considerațiuni talmudice asupra filosofiei istoriei”, publicat în *Curierul israelit*, din 21 ianuarie 1940 (era atunci exact un an până la pogromul de la București).

Cel care semnaleză un asemenea eveniment, acum, după 68 de ani, într-o monumentală carte de 394 p., intitulată *Alexandru Șafran, o viață de luptă, o rază de lumină* (traducere Țicu Goldstein), București: Editura Hasefer, 2008, este Carol Iancu, profesor de istorie contemporană la Universitatea „Paul Valéry”, Montpellier III și director al Școlii de Înalte Studii ale Iudaismului din Franța.

Pentru că este vorba de o imensă personalitate a culturii iudaice, poate că de aici am putea pleca, în încercarea noastră de-a analiza această carte în care obiect de studiu și de interpretare erudită este cel numit, pe drept cuvânt, *înțeleptul de la Geneva*. Ce afirmă Alexandru Șafran în amintita intervenție publicistică? Întâi de toate, el spune că Talmudul, această creație monumentală a poporului evreu, nu este o filosofie a istoriei sau nu este așa ceva în înțelesul de astăzi al acestui termen. Totuși, remarcă viitorul șef-rabin, aici sunt câteva indicații de natură să ne lumineze cu privire la *înțelegerea* istoriei. Astfel, urmărindu-l pe Carol Iancu, aflăm că Șafran, încercând să răspundă la interogația centrală a filosofiei istoriei (personalitățile excepționale creează istoria sau colectivitățile sunt acelea care dau caracterul și imprimă o mișcare unei epoci?) citează, rând pe rând, Biblia, Talmudul, literatura exegetică, diverși gânditori moderni și conchide: în momentele de nenorocire, în vremuri catastrofice și de calamitate, „Talmudul ne învață că soarta poporului depinde de competențele și de înțelepciunea conducătorilor săi” (p. 96).

Putea bănuși, atunci, Alexandru Șafran că tocmai el va trebui să dovedească aceste calități atât de rare și atât de greu de atins? Ceea ce este cert este faptul că noi, cei de astăzi, știm, acum, răspunsul: marele-rabin al României din 1940 și până în 22 decembrie 1947, devenit marele-rabin al Genevei (1948-2006), și-a legat numele de conducerea comunității evreiești din România în cel mai greu moment din istorie, cel al Shoahului. Mai mult și mai precis: această comunitate care, atunci, era ca număr a treia din Europa și a patra din lume, a fost salvată – aproape jumătate din ea – grație străduinței și înțelepciunii sale active, cu adevărat demne de un mare, veritabil conducător.

Sarcina lui Carol Iancu n-a fost deloc una facilă și ea a putut să fie roditoare numai pentru că între interpret și interpretat există fericite conjuncții: spirituale și existențiale în primul rând, de sensibilitate

morală, metafizică și religioasă, deloc la sfârșit.

În fapt, în acest caz, se pot ridica la statutul de *probleme* câteva interogații grave. Le formulăm, nu neapărat într-o ordine imuabilă. Prima dintre ele: câtă libertate poți avea atunci când te autoobligi să-l expui celorlalți pe un personaj istoric – din categoria, în termeni hegelieni, „a personajelor istorice de importanță universală” (sau, oricum, asimilabilă acesteia)? Carol Iancu dă răspuns nu o dată acestei întrebări: libertatea înseamnă, în acest caz, și o atenție maximă la corespondența cu faptele, deci înseamnă centrarea pe adevăr. Totodată însă, libertatea în interpretare înseamnă și un interes crescut pentru conjuncția dintre sensul istoriei și unitatea unei vieți, unitatea unui destin. Prin urmare, pentru a depune mărturie pentru un destin grandios, exemplar, cerința judecăților adevărate este obligatorie, iar cea a judecăților de responsabilitate devine un imperativ categoric. Cum a procedat Carol Iancu pentru a îndeplini o atare exigență, de care a fost tot timpul pătruns?

A avut norocul destinal (Aristotel definea *norocul* ca fiind *întâmplarea fericită*) să-l cunoască încă din 1981 pe Alexandru Șafran, întâlnire care

m-a marcat profund... Sala de Conferințe a Centrului Comunitar evreiesc era plină ochi: numeroasa asistență a fost cucerită de farmecul acestui bărbat care, în pofida aspectului său fragil, respira ferveoare, energie și entuziasm, captivând cu ochii săi albaștri întreaga noastră atenție. El și-a povestit viața, marcată de o serie de evenimente excepționale: alegerea, la 29 de ani, în înalta demnitate de Șef-Rabin al României, tragedia Shoahului, abuzurile regimului comunist totalitar impus de sovietici, ca urmare a celui de-al Doilea Război Mondial, expulzarea din țara sa natală. În sfârșit, stabilirea sa în Elveția, unde, sub „cortul Torei”, a continuat să lupte pentru prietenia dintre evrei și creștini, pentru apărarea iudaismului și a Statului Israel, pentru drepturile omului. (p. 13)

Am oferit acest citat și pentru că prin simplă enumerare de evenimente ne dăm seama că a fost vorba, pentru marele-rabin, de alegeri în condiții de risc și de incertitudine maximă, și aceasta nu în calitate doar de individ singular, ci de personalitate ce și-a asumat în mod liber toată responsabilitatea pentru toți coreligionarii cu argumentele cele mai tari, argumente raționale, venite dinspre religie și morală, menite să apere și să salveze umanitatea aflată în pericol, în vremuri de beznă și nebunie colectivă, de haos distructiv, de hybris devastator, violent și nesățios.

Aici apare într-un fel întrebarea: *Cine* a fost acest om, care-i este obârșia și care sunt sursele care i-au zămislit gândirea sa înțeleaptă, aflată inevitabil mai presus de cea a omului comun?

Carol Iancu descrie „formarea unui tânăr rabin”, născut dintr-un tată rabin de Bacău, Bezalel Zeev Șafran – „considerat drept *gaon* («geniu»), cea mai mare autoritate din România în materie de *Halaha* (jurisprudența religioasă) și unul dintre cei mai mari erudiți ai timpului său” (p. 17) –, și o mamă, Finkel, fiica lui rabi Avram-Josef, un fruntaș și *hasid* din Iași (p. 21). La 11 ani (1921), devine secretarul tatălui și învață de timpuriu tot ceea ce este legat de un atare statut străvechi. Din 1930 și până în 1934 se află la Viena,

unde studiază la Institutul de Înalte Studii Teologice Evreiești și pregătește un doctorat în filosofie la Universitate. Este remarcat de rectorul Seminarului rabinic... și de Sigmund Freud, care l-a invitat la el și cu care a avut numeroase convorbiri despre locul visului în Biblie și în vasta literatură talmudică. Freud, care știa limba ebraică, i-a trimis numeroase telegrame în ebraică și a contribuit la formarea intelectuală a tânărului Alexandru Șafran. (p. 25)

Și totuși, chiar dacă adăugăm la ecuația influențelor intelectuale majore și pe Henri Bergson, a cărui operă l-a marcat, și pe Gaster, și pe Einstein, pe Martin Buber, pe Emmanuel Levinas, pe toți cei întâlniți la Geneva între 1949 și 1975, pe lideri spirituali evrei de pretutindeni sau pe cei creștini precum papa Ioan Paul al II-lea, pe atâți intelectuali și oameni politici deosebiți, din aproape toate zonele și tendințele, constatăm că, deși identificăm sursele, izvoarele, *rezultatele*, adică, Alexandru Șafran nu este nici numai suma și nici numai sinteza surselor empirice ale personalității sale. Aici credem că se potrivește întru totul celebra intuiție a lui Alain: când este vorba de oameni excepționali, a te interoga asupra originii gândirii, faptelor și vieții lor înseamnă să admitti, oarecum perplex, că „toate originile sunt – și vor rămâne – secrete”. Și totuși, dincolo de acest mister al personalității exemplare se află ceva ferm,

palpabil, verificabil: faptele lui Alexandru Șafran, cele în primul rând cu semnificație transindividuală, universal umană. Or, ce constatăm în acest sens? Că Alexandru Șafran – adânc înțelept nu numai de cele două capitole zilnice din Biblie pe care le recomandă – a știut mereu că fapta contează, anume fapta lui și raportarea ei la comandamentele morale înscrise în Decalog.

Din această perspectivă, care sunt faptele cu adevărat semnificative în mijlocul cărora el a trebuit să acționeze cu prudență sau înțelepciune, curajos până la temeritate, întotdeauna responsabil? Carol Iancu identifică acest eveniment – Shoahul – și-i descrie țesătura toxică, criminală, catastrofică. Întâi de toate, Șafran a înțeles natura antisemitismului și a găsit argumente potrivite pentru a reduce dezastrul provocat de aplicarea „soluției finale” în varianta Antonescu. Un argument în timpul pogromului de la București din ianuarie 1941 este folosit inclusiv de Sarah, soția sa: dacă ești creștin cu adevărat, ar trebui să te rușinezi de antisemitism: „Toată ziua, Sarah a discutat cu temnicerii ei, fără să ezite să-i întrebe dacă nu le este rușine să-și facă neîncetat *semmul crucii* în timp ce torturau oameni nevinovați” (p. 126).

Șafran s-a confruntat direct, brutal cu atitudinile antisemite manifestate de către liderii ai bisericilor din România:

Patriarhul Nicodim, capul Bisericii Ortodoxe, se purta cu mine deosebit de rece. Mă făcea să simt că pentru el era intolerabil ca un om în poziția mea să cunoască atât de bine româna. Bălan, mitropolitul Transilvaniei, păstra distanța. Tit Sîmedrea, mitropolitul Bucovinei, se arăta deschis ostil. Mitropolitul Puiu Visarion nu-și ascundea antisemitismul militant. Cizar, episcopul catolic, când mă vedea încrunta din sprâncene. Hossu, episcopul unit, era politicos dar rece. Cât privește pe reprezentanții Bisericii Evanghelice germane, ei nici măcar nu încercau să-și disimuleze animozitatea față de mine, așa încât nu-mi lipseau dușmanii în Senat. (p. 86)

Cinci ani mai târziu, în 1945, la Cluj, Șafran întreba:

Unde ați fost oare preoți credincioși creștini, voi cei care vă aflați astăzi aici, unde ați fost atunci când bărbați, femei, copii, vârstnici, toți făcuți după chipul Creatorului, au fost smulși din căminele lor liniștite și au fost înghesuiți ca vitele în vagoane plumbuite care să-i ducă la moarte? (p. 201-202).

Iar în '47, într-o Europă în care se instalează „cortina de fier”, Șafran a avut curajul să participe la Conferința de la Seelisberg, unde a denunțat „doctrina antievreiască” a Bisericii:

Nu trebuie oare să vedem o relație între măsurile discriminatorii care i-au lovit pe evrei la începutul celui de-al patrulea secol, odată cu instaurarea Imperiului Creștin, și legile antievreiești de la Nürnberg, decretate în 1935, ultimele constituind într-un fel desăvârșirea celor dintâi? Nu ar trebui văzută o asemănare între rugurile vestitoare ale lui Torquemada și crematoriile de mare putere de la Auschwitz? (p. 327)

Cel care la 31 octombrie 1985 este primit de Ioan Paul al II-lea la Vatican, vizită al cărei rezultat este intrarea, la 13 aprilie 1986, pentru prima dată a unui papă în sinagoga din Roma, s-a manifestat constant,

• Alexandru Șafran împreună cu papa Ioan Paul al II-lea

cu înțelepciune și curaj, pentru apropierea necesară dintre iudaism și creștinism. Cel care apăra la Geneva „umanismul evreiesc” și care repeta mereu pentru creștini că „Dumnezeul legii iudaice este Dumnezeul învățaturii morale”, iar legile învățaturii evreiești sunt comandamente pe care „noi le acceptăm prin voința noastră și pe care le respectăm în mod liber” (p. 326), este și cel care, cu opt luni înainte de publicarea Enciclicei *Nostra Aetate* (1965), declara că documentul pontifical care se pregătea cu privire la evrei trebuia să reprezinte un „reviriment” al Bisericii față de evrei, iar zece ani mai târziu afirma clar și ferm: „Noi încă așteptăm un act real și tangibil, limpede și franc, reparatoriu” (p. 327).

Carol Iancu nu ezită, în acest context, să afirme că, „interpelator al creștinismului, Alexandru Șafran este, indiscutabil, unul dintre artizanii cei mai importanți ai apropierei iudeo-creștine din sec. XX”. Și continuă: „În lupta sa pentru această apropiere, el rămâne partizanul unei «prietenii exigente», în care accentul este pus pe educație, într-un spirit de fraternitate umană” (p. 329).

Carol Iancu alocă spațiul unui întreg capitol pentru a evidenția chipul în care Alexandru Șafran a apărât, constant și ferm, iudaismul și Statul Israel. Cât de actuale sunt cuvintele prediciei din 30 mai 1967, din sinagoga de la Geneva, consacrate păcii, „Jeri și azi”, sau apelul său, lansat în numele poporului Israelului, popoarelor lumii înaintea Războiului de Șase Zile:

El vă cere: ajutați-ne! Nu mai aveți astăzi în fața voastră poporul care s-a complăcut să fie mănât precum o turmă la abator. Iar voi înșivă nu mai puteți suporta un al doilea Auschwitz. Primul Auschwitz a dezonorat umanitatea pe vecie. Un al doilea Auschwitz o va pierde definitiv [...]

Așadar, acționați cu sinceritate și cu seriozitate. Acționați pentru pace. (p. 254)

Ceea ce n-a putut fi citat în volum din opera lui Șafran se regăsește în *Anexa* (p. 331-368) cărții lui Carol Iancu, unde, la celebrele *Rencontres Internationales* de la Geneva, cărturarul, rabinul, eticianul și viziionarul Alexandru Șafran se pronunță în chestiuni precum: umanismul evreiesc, relația rațiune-credință, separația dintre biserică și stat, cabala și fizica nucleară, munca și omul, profeția în Biblie, etica individuală și etica socială în Biblia ebraică, condițiile fericirii, nevoia de religie, timpul sabatic.

Parcurgându-i opera și cunoscându-i viața ca puțin alții, Carol Iancu poate for-

mula judecați de valoare în deplină cunoștință de cauză și de efecte. După el, *calitățile* care i-au călăuzit parcursul și i-au forjat personalitatea lui Șafran, permițându-i să facă față celor mai dificile situații și să ducă o luptă marcată de pasiunea adevărului, sunt: în primul rând, „independența față de tentațiile succesului și față de orice putere”; în al doilea rând, „exigența rigorii: conducător spiritual unic, gânditor erudit, el nu trăiește într-un turn de fildeș; angajat, e pasional, dar pasional fiind, nu e părtinitor”; a treia calitate e *sensibilitatea*, care îi îngăduie să iasă din lumea gândirii pentru a acționa în timpul prezent; iar a patra calitate este acuratețea exprimării, „onestitatea intelectuală scrupuloasă”, capacitatea de a repune în discuție propriile sale concluzii, știința rară de a discerne între *cert* și *probabil* și forța de a rezista „ipotezelor seducătoare” (p. 329).

Două afirmații concluzive despre Șafran ale lui Carol Iancu credem că se impun a fi pomenite. Prima:

În lupta sa permanentă împotriva antisemitismului și a antisionismului... el a reputat victorii în bătălii, dar *nu* a câștigat războiul. Iată de ce angajamentul său păstrează o valoare de exemplu și prezintă o *actualitate dureroasă*; a doua: pentru Alexandru Șafran, om de o credință profundă, modul de a trăi identitatea evreiască și modul de a concepe iudaismul sunt practic indisociabile; el este *mândru* de a fi evreu, *dar fără orgoliu*. Mare-rabin [Carol Iancu îl citează pe Elie Wiesel cu formula „un *maestru* generos, unul dintre cei mai mari ai generației sale“], Șafran a știut să fie *exemplar* fără a se da pe sine *drept exemplu*. (p. 328, 330)

Ce am mai putea adăuga noi? Nu mult și nu multe la cele atât de bine spuse de Carol Iancu într-un întreg coerent și consistent – cartea sa, viziunea sa despre înțeleptul rabin Alexandru Șafran. Un regret: că Alexandru Șafran nu mai trăiește acum, când, de pildă, Habermas și Ratzinger (în 2004), Habermas și Derrida (în 2001) au pornit un proiect filosofic, teologic și politic pentru noul mileniu. Miza morală a acestuia de abia acum ni se dezvăluie în toată complexitatea sa. În acest context al unei etici a responsabilității pentru generațiile viitoare, glasul său ar fi fost, indubitabil, auzit, ar fi fost ascultat și ar fi contat. Ca întotdeauna.

Nutrim, de altfel, convingerea că substanța acestui regret este consonantă cu sensul profund al interpretării lui Carol Iancu. În fapt, autorul acestei pe cât de necesare pe atât de strălucite cărți despre Alexandru Șafran (surprins prin imaginea-simbol „o viață de luptă, o rază de lumină”) se află, el însuși, prin tot ceea ce a scris până acum, într-o relație de frățietate cu temele majore ale gândirii și vieții celui cărui a s-a dedicat. Noi, cititorii, avem cartea, iar Carol Iancu, cu certitudine, va fi onorat mereu, de acum înainte, pentru conținutul și sensul ei. Nu e puțin lucru, din contră, iar o atare reușită nu stă la îndemâna oricui. ■

Festivalul UTE

Rocina Teatrului

ANUL 2008, *Anul Renașterii și al dialogului intercultural european*, s-a încheiat la Cluj, sub semnul unui eveniment excepțional: Festivalul Uniunii Teatrelor din Europa – UP-Fest, ediția a XVII-a, între 2 noiembrie și 21 decembrie.

Excepțional, deoarece a XVII-a ediție, organizată de Teatrul Bulandra din București (al cărui director, regizorul Alexandru Darie, este actualul președinte al UTE) și de Teatrul Maghiar de Stat din Cluj (director Tompa Gábor), cel mai tânăr membru al Uniunii – 13 aprilie 2008 –, s-a desfășurat concomitent, pentru prima oară în istoria acestei asociații, la București și la Cluj, reunind, pe parcursul a cincizeci de zile, peste treizeci de spectacole din paisprezece țări.

Înființată în 1990, la inițiativa marelui animator de teatru, regretatul regizor și director al Teatrului Piccolo din Milano, Giorgio Strehler, și a lui Jack Lang, om politic francez, UTE este cea mai prestigioasă uniune de teatre publice din Europa (optsprezece teatre din treisprezece țări) și a unor mari personalități artistice. Teatrelor membre le revine, pe rând, organizarea anuală a festivalului.

Obiectivul UTE: „de a contribui la construcția Uniunii Europene prin cultură și teatru, de a dezvolta acțiuni culturale comune, care să depășească barierele lingvistice în favoarea unui *teatru de artă* [s.n.], considerat ca instrument de unificare între popoare”.

Am urmărit, la Cluj, șaisprezece piese, în interpretarea a opt din cele mai bune trupe din Europa și a celor două teatre-gazdă.

Fiecare zi a festivalului a însemnat, pe lângă spectacolul de seară, expoziții de scenografie și fotografie, proiecții ale unor spectacole, care au marcat istoria recentă a teatrului, lecturi, întâlniri în dialog cu creatorii, lansări de carte, workshopuri în foaietul Teatrului Maghiar sau la Shadow Caffé.

În maratonul celor două luni, Clujul a devenit, prin spectacolul de teatru, capitală culturală europeană, în care publicul a vibrat la unison la farmecul și sensul artistic al unei montări, a aplaudat cu emoție talentul interpreților, într-un cuvânt s-a „rafinat” spiritual.

În deschidere: întâlnirea cu una din cele mai importante personalități ale ultimilor cincizeci de ani de teatru francez, Roger Planchon și compania lui – STUDIO 24, în calitate de regizor și interpret al piesei *Amedeu sau scapi de el cu greu* de Eugen Ionescu, prefațată de vernisajul expoziției de instalații, de inspirație renaștivistă, a scenografei și creatoarei de măști Ilona Varga-Járo, ale cărei inedite figuri le vom regăsi și în decorul premierei Teatrului Maghiar, *Richard al III-lea* de W. Shakespeare.

Amedeu sau scapi de el cu greu este, după opinia regizorului, „una dintre cele mai reușite povești imaginate pe tema cuplului, mai bună chiar decât *Scaunele*. E caraghioasă și profundă”. Madeleine și Amedeu, doi soți într-o relație uzată de banalitatea și repetitivitatea gesturilor cotidiene, sunt invadați în micul lor apartament de cadavrul unui bărbat ucis, cu mult timp în urmă, de Amedeu. Un cadavru care crește în „progresie geometrică”, la fel ca și ciupercile, din podea. Imaginea suprarealistă, fantastică și ieșirea finală din scenă a lui Amedeu, zburând pe o sferă, dau nota de comic burlesc și comedie neagră în care e imaginat spectacolul. Poetice sunt scenele în care

Amedeu încearcă să reînvie o iubire uitată – prin apariția bărbatului cu floarea la butonieră, interpret de vechi șansonete.

Teatrul de Rainha din Portugalia a inaugurat Sala Studio a Teatrului Maghiar (un vis de cincizeci de ani, împlinit în unsprezece, demn de Guinness Book, declara Tompa Gábor în discursul inaugural), cu piesa *Ella* a dramaturgului german Herbert Achternbach.

O plasă de sârmă delimitează publicul de spațiul de joc. În spatele plasei, un covor de boabe de porumb și o bucătărie sărăcăcioasă, înconjurată de un gard de sârmă ghimpată. Într-un fotoliu, o bătrână în fața televizorului deschis. Un personaj straniu, cu o parură din pene de găină și un halat din pânză ieftină, de americană, ne invită la o cafea. Povestea, într-un limbaj necultivat, se desfășoară odată cu ritualul nesfârșit al preparării cafelei. Încet, încet, aflăm că straniu personaj e fiul, Joseph, al mamei imobilizate în fotoliu. Mamă de care a fost despărțit la naștere și a cărei viață a fost un lung șir de suferințe. Victima a războiului, a terorii naziste, a familiei, care o reprimește să locuiască într-un coteț de găini, mama e o supraviețuitoare a cărei durere nu mai poate fi exprimată în cuvinte. Fiul, victima indirectă, preia vorbele și re trăiește tragedia mamei, tragedie de neînțeles, care-l duce în final la sinucidere. Asemenea atrocități nu pot duce decât la nebunie sau moarte.

Interpretarea lui Fernando Mora Ramos (și regizor al spectacolului) dă dovadă de o uluitoare capacitate de a se privi brusc din afară și de a-și examina, cu uimire, propria nebunie. Margarida Mauperrin, în rolul mamei, face o demonstrație de virtuozitate prin jocul mut al expresivității faciale. Un spectacol răscolitor.

Pacea eternă a lui Juan Mayorga e o coproducție Centro Dramatico Nacional și Teatro de La Abadía. Trei câini participă la o selecție pentru a deveni experți anti-teroriști, dar numai unul dintre ei va câștiga zgarda K 7, mult râvnită. Concursul de selecție e condus de un al patrulea câine și de un om. Probele sunt dificile: fizice, un test de inteligență, un interviu. Proba finală constă într-un test special: într-o cameră este închis un om, despre care se crede că ar deține informații despre un viitor atac terorist. Fiecare câine, în parte, trebuie să decidă dacă este etic să torturezi persoana care deține informații, pentru a evita un atac, atâta vreme cât nu avem certitudini.

Decorul, o cameră înaltă cu ziduri gri, reci, podea de faianță, geamuri mate, uși etanșe, tavan luminat prin plasă de sârmă, chiuvete de metal. Un loc rigid, secret ca și scopul pentru care e folosit.

Cei trei concurenți, câinii John-John, Odin și Enmanuel, se definesc ca personalități cu caracter uman și înfățișare canină. În tușe clare, fără urmă de teatralitate, dintr-o mișcare sau o reacție agilă, un mârâit sau un rânjet, cei trei își definesc rolul. Sunt câini care joacă în două picioare. Nu prea își folosesc mâinile, lipăie apa din chiuvetă, smulg hrana cu dinții. În timpul concursului, cei trei se diferențiază. Odin (José Luís Alcobendas) e un câine vagabond de oraș. Are educația străzii, e cinic, își manipulează tovarășii, este de o răutate funciară, dar are mirosul cel mai fin. John-

• Imagine din spectacolul *Pacea eternă* de Juan Mayorga. Regia: José Luís Gómez, Teatro de la Abadía, Spania, prezentat în cadrul Festivalului UTE, Teatrul Maghiar din Cluj. Foto: Ros Ribas

(Continuare în p. 27)

Poeme de

AIDA HANCER

xanax

mă liniștiseam într-un fel
dar parcă era prea mult și asta aducea numai necazuri
sângele meu stătea cocoțat pe cele
mai înalte antene
și gura mea strângea în ea sursa veninului
și-o însușea de parcă
ar fi fost limba pe care un clopot
și-o plimbă în zile de fruct
pe timpanele noastre
era o zi ca mărunțișul din buzunare
dar foarte zornăitoare și vie în afară
oamenii râdeau mânzește și înjurau dumnezeiește

toate stagnau
toate lucrurile posedate intrau din plin
în obiectele-gazdă
și banii mei parcă
îmi intrau într-o rană veche
și erau destul de reci și
erau grei

mă liniștiseam
soarele rodea cișmigiul
ca un șoarece
și toți aveau reținerea și
lașitatea lui
preferam să mă strecor
absența frumuseții te făcea
să vrei să vânezi
și să hrănești la sân prada
amorțită

șoarecele fugе de pietre
și asta îl face mai
curajos ca nichita

iubită pradă

uneori ne vorbim alteori ne
inhalăm unul altuia liniștea
tu amanta locurilor în care te simți
cel mai bine
eu animalul lucid care ocolește
și cade pradă ocolirilor minții sale
tu deschizând în vorbele mele
un hău
eu lucrând la umplerea vaselor cu
o găletușă mică plină de sânge
câtă fracturare de sine
o distrugere melodică mieroasă
și între noi animale
hăcuite alunecă pe-o masă acoperită cu mușama
dragostea poate fi tăiată dragostea
dacă ar fi o bucată de carne
ar suge din ea zcii sângelui

uneori împing un deget în coasta ta
ca să te simt aproape
iremediabil de aproape
grozav de înfipt în aerul meu
un aer cețos
plin de glume
discutăm
despre cât de frumoase sunt apropierea pe care le provocă
cu gândul că prada ta e comună

tuturor vânătorilor
chiar dacă ochii ei
sunt ca niște găuri căptușite cu metal
și atunci când le provocă
ești nu doar interesat
ci chiar te apropii de canibalismul
primilor oameni
care mușcau mâna aproapelui
și Dumnezeu le mușca mâna lor

Of câtă pasiune
gândurile mele îți gâdilă intenționat
tălpile
ca să
mi
te apropie
iubită pradă

boala promisă

*„am nămas să ținem de urât pustiului
că prea nu eram nicăieri“*
TEODOR DUNĂ

urma să plecăm cu oricare tren
dar locurile comune deveniseră dintr-odată agresive
neliniștile parcă smulgeau de pe noi
piele și friguri
sângele urca pe trepte și cobora în fugă pe scări
pe oricare gard te-ai fi așezat
lumea te-ar fi privit ca pe
o plantă de-a locului
eram un început al bolii promise
și care-avea să se dezvolte
corpurile noastre se loveau în aer iar
lor li se părea neprețuit de obișnuit
și chiar patologic
dar noi știam că ceva undeva creștea
cu spini și
toamna aceea avea să fie un tremur îndelung
un alint violent
nimeni nu urma să ne cânte
salvatoare totuși
metrourile mugeau familiar
și nu ne
mai era
frică

intimitatea ne era cotropită
și se apăra ca o fiară
lovea cu brațele albe lăptoase
se împotriva întorcând spatele
roz de copil
intimitatea noastră ne trăda se alia cu dușmanul
și drumurile cu frânghii
nu ne-atrăgeau

tot mai singuri și mai înmuguriți
petreceam timp și vremea ne petrecea
și ne ducea în rai sau în iad

nici apa nu mai era cum fusese
era cu oțet

Zilele Regelui

Gelu Ionescu

ROMANUL LUI Filip Florian, scris, gândit și apoi de citit pe îndelete, purtând titlul neutral de *Zilele Regelui*, urmărește destinul și o parte din viața celor două personaje importante, adică: cel ce devine Carol I (rege socotit astăzi, pe cea mai bună dreptate, benefic pentru România) și dentistul Joseph Strauss, nume voit banal, așa cum se potrivea intențiilor literare ale autorului. Ambii lasă Prusia natală, ba chiar Berlinul, primul devenind din căpitan al unui regiment de dragoni (totuși, un Hohenzollern-Sigmaringen!) monarh al României, cel de al doilea, practician al stomatologiei, doar mutându-și profesia de la Berlin la București. O face la sugestia primului, acesta fiind mulțumit că Strauss îl scăpase de o teribilă durere de dinți; îi recomandă chiar și un itinerar, ocolit din pricina războaielor vremii, itinerar pe care îl parcurgem mai ales împreună cu dentistul. Motivul acestei... invitații? probabil panica viitorului rege că va avea prea puțini supuși prusaci în preajmă – ceea ce era chiar adevărat. Viața îi va face, de mai multe ori, să se întâlnească, să devină complici în acțiuni nu prea convenționale (una din ele ar fi putut provoca un mare scandal public privitor la viața intimă a monarhului, scandal pe care dentistul providențial îl evită, însă punându-și la grea încercare căsătoria lui, foarte fericită). Bine găsit, bine dozat, surprinzător, dar nu senzațional, acest cuplu – care poate fi citit în registrul poveștilor dulci, dar și în cel al ironiei, decurgând din ele – este coloana vertebrală a cărții, pe ea se așază multe evenimente, personaje și momente adevărate din istoria, deloc calmă, a monarhiei române și din viața de zi cu zi a uliței Lipscanilor (cum bine se știe, aici era sediul negustorimii și al practicanților ei, în mare majoritate „venetici”), din mizeria (notată mai ales în fugă, ca un fapt banal, cum și era) a unei lumi care nu prea semăna cu... Prusia. Documentarea migăloasă, întinsă – probabil – pe ani de căutare și cugetare, devenită acțiune și decor, ne convinge să o regăsim în evenimente și detalii istorice, urbanistice, anecdotice, dar să o regăsim cu grație, ca să zic așa, pentru că nu mai știm, cu cât înaintăm în lectură, ce este adevărat: amănunt istoric sau „invenție” auctorială? (Din punct de vedere estetic, literar, diferența nu are nicio importanță). E o școală bine învățată de la faimoși practici-

eni ai acestei formulei românești, ceea ce este o calitate de cea mai mare importanță a cărții și autorului ei: un excelent exemplu ce deosebește epigonia de creația autentică, aici de față. Nu mai dăm exemple, căci, dacă nu sînt recunoscute și observate de cititor – de receptare, în genere –, asta se datorează ignorării truismului că literatura, cărțile se nasc unele din altele, mai vechi sau mai noi. Filip Florian are o superioară înțelegere a acestei probleme, deloc ușor de rezolvat; apoi el folosește, cu o vocație rar întâlnită la noi, oralitatea povestirii, adică o convenție ce te scutește de altele prin faptul că le încorporează și lasă multe libertăți. Sadoveanu știa asta – dar Filip Florian nu are aproape nimic de a face cu opera maestrului.

Nu se poate despărți această epocă, cu peisajele și personajele ei, cu moravurile și evenimentele ei – unele de mare importanță pentru istoria regatului lui Carol, culese din intrigile vieții politice din jurul lui, altele din viața țîrgului –, de o tentație a pitorescului, în fața căreia e aproape imposibil să rezisti, mai cu seamă că ea a făcut o mare carieră în literale noastre. Nici nu e nevoie să o mai reamintim. Ceea ce e remarcabil în romanul lui Filip Florian este dozajul cumpănit, rezistența voioasă în fața atîtor tentații spectaculoase, abilitatea și stilul care le modelează, nici ignorîndu-le, nici apăsîndu-le pînă la obținerea unor efecte de sigur succes, mai ales cînd putea lesne cădea în delirul balcanismului („concept” pe care demonstrația recentă a lui Eugen Negrici îl cam zguduie din temelii). Așa trăia o parte din societatea țîrgoveștilor bucureșteni, dacă o privim cu zîmbetul recomandat de autor, fără ca acesta – și noi – să ignorăm dramele posibile ale acestei lumi. Scurtul episod al asistenței medicale din timpul luptelor pentru independență, din 1877, nu e deloc un tablou festiv sau eroic, ci o suferință expusă fără patetism. De altfel, nu sînt de găsit, în *Zilele Regelui*, nici violență, nici vulgaritate, ambele atît de la modă în literatura noastră de azi, „eliberată” deci, care confundă libertatea cu provocarea șocurilor cît mai apropiate de oroare, cît mai îndepărtate de normalitate, care nici nu e prea înțeleasă, de iluzia că a scrie despre orice, oricum se numește artă literară.

Plăcerea de a citi proza lui Filip Florian este și o consecință a cultivării savante a amănuntului, care însă nu cade în letargia lungimilor datorită unui dar de a sugera, fără a obosi, complexitatea unei situații sau potențiala ei semnificație din întreg. Lumea acestui roman este bine împrejmuțată de vigilența autorului: ai impresia că orice gest sau chip sau situație a istoriei „mici”, pe care romanul o ilustrează, ar putea deveni o altă, nouă, istorie – adică o continuare pe care naratorul ar fi mereu capabil să o scrie: arta de a te opri e tot atît de importantă cît și aceea de a continua.

Zilele Regelui mai are un „erou”, și anume motanul Siegfried, venit și el din Berlin odată cu stăpînul dentist (mi-ar fi plăcut să se numească Tristan, cu accentul pe i), care, în afara comportamentului participativ la toate evenimentele vieții stăpînului (prieten), în afara amorului pisicesc, mai are și capacitatea de a scrie scrisori (consemnate în roman) cu ghearele pe plușul scaunelor din casă. Dacă veridicitatea comportamentului motanului merge pînă la extrema înțelegere a celor ce se petrec în jur, inserția

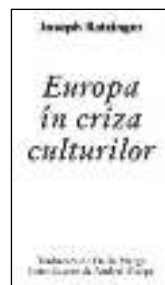
scrisorilor sale amuză. E un efect prin care Filip Florian împinge romanul spre unii cititori apropiați de copilărie (Motanul Încălțat), cel mai probabil însă este că e o reminiscență a unei tentații, hai să o numim „spre fantastic”, ce exista din plin și în romanul său anterior. (I se zice acestui fantastic „realism magic”, o formulare destul de anemică, dacă nu chiar stupidă.) La urma urmei, Siegfried are cîțiva celebri strămoși literari – și anume cei care îi slujesc pe Bulgakov sau pe E. T. A. Hoffmann: motanul Murr, prusac și el, dar „ambalat” în chestiuni mai sarcastice și misterioase decît semenul său refugiat pe malurile Dîmboviței; unde, la adînci bătrîneți, va deceda eroic, astfel permițînd romanului să se încheie. O carte care vibrează fin și discret la nostalgii sau la aluzii privind actualitatea, adică nu cade în voluptatea de a îngroșa aceste efecte pînă la saturație și exces, voluptate care a făcut multe „victime”, între care și Eugen Barbu, cel din *Principele și Săptămîna nebunilor*, ca să nu începem chiar cu... începuturile. Amănuntele, cum spuneam, îi plac lui Filip Florian și scrisului său atît de cumpănit și sensibil, fac totodată și multă „materie” narativă sau descriptivă, oprindu-se, de cele mai multe ori, acolo de unde ar începe „prețiozitatea”, adică excesul de propoziții incidente, care totuși îl fură din cînd în cînd pe autor. Prin certitudinea unei vocații confirmate de valoarea celor două romane ale sale, cred că se poate conta pe literatura lui Filip Florian. Și pe viitorul ei. În paranteză fie spus, sînt foarte curios ce convenție narativă și ce lume va cuprinde viitorul său roman. Căci primele două nu au prea multe în comun, teoretic și... practic; decît o calitate literară certă, indubitabilă, slujită, bineînțeles, de plăcerea lecturii.

Creștinismul și criza morală

Ciprian Bota

PRIN TRADUCEREA lucrării *Europa în criza culturilor* (Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof, 2008, traducere de Delia Marga, introducere de Andrei Marga), cititorul român poate să cunoască, într-o formă comprimată și sistematizată, analizele referitoare la situația Europei pe care le-a făcut de-a lungul ultimelor decenii cardinalul Joseph Ratzinger. Volumul, cuprinzînd trei studii recente ale teologului și filosofului occidental: *Europa în criza culturilor*, *Dreptul la viață și Europa*, *Ce înseamnă a crede*, este însoțit și de o amplă introducere a profesorului Andrei Marga, în care sunt prezentate locul, evoluția și importanța pe care o are tema Europei în gîndirea papei Benedict al XVI-lea.

Așa cum aflăm din prefața cărții, primul capitol este o conferință susținută în primăvara lui 2005 și reprezintă răspunsul dat de către cardinal cu prilejul polemicilor legate de eliminarea din textul Constituției

europene a menționării originilor iudeo-creștine ale culturii europene. Analizele se construiesc în jurul ideii de *criză a culturilor*, sintagmă care, dintr-o perspectivă atât creștină, cât și filosofică, primește în reflecțiile teologului un nou sens. Europa este în criză nu pentru că ar fi amenințată de alte civilizații sau religii, așa cum îndeobște se crede, ci pentru că cele două culturi care i-au marcat istoria, creștinismul și raționalismul iluminist, au intrat treptat, mai ales în ultimele decenii, într-un conflict. Deși iluminismul este de „origine creștină” și nu întâmplător s-a dezvoltat în interiorul unei culturi creștine, acesta s-a distanțat de rădăcinile sale, iar în final, mai ales în ultimele decenii, a încercat să se definească drept singur aspect al identității europene și să elimine orice concepție ce pare a fi în contradicție cu principiile sale.

În viziunea cardinalului Ratzinger, principala caracteristică a acestui tip de iluminism radical este accentul pus pe „raționalitatea științifică” și „pur funcțională”, care susține că „este rațional doar ceea ce poate fi demonstrat experimental”. Teologul catolic nu va nega beneficiile pe care acest tip de gândire le-a adus umanității, ci critica lui se va îndrepta împotriva radicalizării și dogmatizării acestui model de percepere a lumii. Extinzând acest principiu asupra întregului univers și asupra tuturor domeniilor culturii, s-a ajuns în prezent la un dezechilibru periculos între tehnică și morală, etica fiind limitată la sfera privată sau devenind în spațiul public moralism politic, persoana umană a fost neglijată, fiind percepută tot mai mult ca simplul obiect într-o lume a obiectelor, și a luat naștere o ideologie a libertății nelimitate, care poate duce în cele din urmă exact la opusul ei: „un dogmatism care se dovedește tot mai ostil libertății”.

Soluția propusă de cardinalul Ratzinger pentru a depăși criza, care a mai fost afirmată de către acesta și cu alte prilejuri (a se vedea, de exemplu, *Dialectica secularizării. Despre rațiune și credință*, Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof, 2005, și *Interpretarea biblică în criză. Despre problema fundamentelor și căilor exezezei de astăzi*, Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2008) și care reprezintă un element central al întregii sale gândiri, este dialogul dintre cele două tipuri de culturi, dintre credință și rațiune. Creștinismul trebuie să fie mereu conștient că este religia rațiunii, a „Logosului” sau a „Spiritului creator”, iar tradiția iluministă trebuie să-și conștientizeze limitele și să se întoarcă la izvoarele sale, restabilind legătura cu „rădăcinile memoriei istorice a umanității”.

Urmările nefaste ale acestui iluminism radical și de multe ori dogmatic sunt scoase în evidență și în ultimele două capitole ale volumului. În *Dreptul la viață și Europa*, problema avortului este analizată dintr-o dublă perspectivă: juridică și morală. Din punct de vedere juridic, autorul evidențiază contradicția, nesesizată din păcate de cei mai mulți oameni, dintre două drepturi fundamentale ale culturii occidentale: dreptul libertății individuale și dreptul la viață. Cu o logică implacabilă, cardinalul Ratzinger descrie clar modul în care afirmarea fără limite a libertății ca valoare dominantă a epocii noastre a dus, cel puțin în cazul avortului, la prejudicierea unui alt drept fundamental: dreptul la viață. Astfel, în-

tr-un mod imperceptibil pentru cei mai mulți, sunt amenințate bazele unei „democrații autentice”, deoarece, acceptând fără scrupule violarea dreptului la viață al celui mai slab (fătul) în numele libertății individuale, facem să prevaleze de fapt „dreptul forței” asupra „forței dreptului” și subminăm însăși ideea de justiție pe care s-a construit societatea occidentală. Dintr-o perspectivă mai profundă, morală, problematica avortului reprezintă un bun exemplu pentru felul în care iluminismul radical și-a pus amprenta asupra vieții noastre cotidiene. Într-o cultură în care raționalitatea tehnică, bazată pe calcul și profit, este dominantă, iar moralitatea a fost împinsă în sfera privată, omul a fost perceput treptat ca „un lucru” printre celelalte lucruri ale lumii, ca un obiect, pierzându-și calitatea esențială, aceea de persoană creată de Dumnezeu după chipul și asemănarea Lui, care își găsește împlinirea doar deschizându-se spre ceilalți și spre Creator. De aici până la disprețul față de persoana umană și în final față de sacralitatea vieții nu a mai fost decât un pas, modul de tratare a problemei avortului fiind de fapt urmarea rupturii dintre raționalitatea instrumentală și valorile morale operată de către iluminismul radical.

Ultima parte a volumului are ca temă credința, considerată de cardinalul Ratzinger „actul fundamental al existenței creștine”. Deși credința este prezentă în viața de zi cu zi sub forma încrederii acordate experienței și cunoașterii pe care o dețin ceilalți, fiind indispensabilă coeziunii sociale și progresului, în momentul în care se pune problema credinței religioase lucrurile se schimbă radical, concepția dominantă a zilelor noastre fiind agnosticismul. Însă, în concepția teologului, credința în Dumnezeu nu este o problemă „pur teoretică”, așa cum se crede, ci una „eminamente practică”, implicând persoana umană în ansamblu și în profunzime. De asemenea, la fel ca și în cazul cunoașterii cotidiene, credința creștină se sprijină pe experiența și pe credința celorlalți creștini în Dumnezeu, nefiind doar simpla relație între credincios și Dumnezeu. Credința, conform cardinalului Ratzinger, este un act personal, dar este în același timp și un „act de comunicare” cu ceilalți, cu sfinții și cu Isus, este o „ruptură a barierei subiectivității mele” și „o cale de a fi cu cineva”, reprezentând deci o soluție pentru depășirea însingurării ce s-a instaurat în societățile moderne.

Prin cele trei studii cuprinse în acest volum, actualul conducător al Bisericii Romano-Catolice ne propune, dintr-o perspectivă în același timp filosofică și teologică, soluții pentru depășirea crizei morale în care lumea a intrat începând cu epoca iluministă. Ideea dialogului dintre credință și rațiune, dintre religie și filosofie reprezintă și de această dată elementul central al întregului demers argumentativ. ■

„Întemeierea pe dos”

de
Mircea A. Diaconu

POSTERITATEA LUI Emil Cioran atinge, în „neantul valah” de astăzi, vârful de lance odată cu exegezele, eseurile și trimiterile greu de inventariat la modul, să spunem, bibliografic. O mărturisire abruptă de genul „scriu fragmente ca să mă pot contrazice” deconcertează radiografierea mereu parțială, fie că îl așezăm pe Cioran în „geografia postspengleriană a culturii” (Ion Vartic), pe linia unui „marcionism estetic și metafizic de uz privat” (Vianu Mureșan) sau că e portretizat, din mansarda autoexilului parizian, ca „un călugăr metafizic angoasat” (Constantin Cubleșan). Imprimarea *Scrisorilor către cei de acasă* (2004) și a *Caietelor* (2005) ne facilitează accesul la subteranele gândirii cioraniene, ce locuiește, dacă mă pot exprima astfel, într-un paradox perpetuu. Recordarea paginilor manuscrise la textele imprimate în varii perioade oferă un plus de acuratețe imaginii, atât de contorsionate, a lui Cioran. Ion Vartic ajungea la concluzia că scrisorile din tinerețe adresate lui Bucur Țincu, raportate la opera tipărită, conduc la ideea unui Cioran „fără evoluție”, egal cu sine însuși de-a lungul biografiei sale de etern revoltat împotriva tuturor și față de sine. Nu e de mirare că interpretările, numeroase în ultima vreme, sunt complementare, dincolo de accentele ce le singularizează. Astfel, Nicolae Turcan, în *Cioran sau excesul ca filosofie* (2008), ridică *excesul* la „demitate categorială”, încercuind, ca pe o ipostază a acestuia, „polaritatea extremelor” sau, mai exact, „postulatele contradictorii” (Baude-laire) ce vertebreează un *Cioran par lui-même* și în lectura pertinentă și la fel de recentă a lui Mircea A. Diaconu din *Cui i-e frică de Emil Cioran?* (2008). Aflat în siajul poetului francez, dar și în acela, eminescian, din *Rugăciunea unui dac*, autorul *Schimbării la față a României* (1939) – continuată, într-un fel, de *Petite théorie du destin* (1956) – construiește o veritabilă ontologie negativă a omului tocmai prin coabitarea ipotezelor care se exclud sau glisează una în locul celeilalte. Or, deducerea unui sistem care, de fapt, recuză la tensiunea de arc voltaic orice sistem debutează, în chip firesc, prin extragerea perechilor opozitive, precum înstrăinare/integrare, „fața și reversul umorului”, „admirația ca revers ascuns al disprețului” etc. Rezultatul operației este absolutizarea, de către Cioran, a unui apofatism structural (și nu ca un reflex inspirat de ideologia ortodoxă) și, de aici, iarăși paradoxal, „întemeierea pe dos” a celui care scria, ulcerat, că România ar fi „un rezumat al neantului sau o materializare a ceea ce este de neconcep-tut”. Ipoteza aceasta a „întemeierii pe dos” este tocmai firul Ariadnei, urmărit de Mircea A. Diaconu de-a lungul întregului excurs eistic prin labirintul epistolelor și al caietelor cioraniene. Iată, „angoasa generată de sentimentul nimicului trăit în fața oglinzii se transformă în refundamentarea

→

→

egoului; sinele se hrănește din cunoașterea caracterului său iluzoriu“. Ideea revine, cu un plus de accent, astfel: „neputând să ucidă scribul țese ca un păianjen pânza în care își prinde și își devoră propria ființă. Este felul lui, singular, de a supraviețui. Este felul în care ura de sine întemeiază. Neputînd acționa în afară, Cioran acționează în el însuși și edifică prin distrugere“. Nostalgicul din scrisori împinge – e adevărat – dincolo de orice închipuire ceea ce s-a numit metafizica abisală a Răsăritului, pentru care evenimentul nu e decât întâmplare, iar existența însăși stă sub semnul provizoratului etern. Ea subînțelege totuși o finalitate soteriologică. Cu Cioran, în schimb, suntem departe de așa-numita *pozitivare a negativului*, decelabilă, de exemplu, la Nae Ionescu, în pledoaria lui Noica pentru *posibilul* (= virtualul) oarecum compensativ sau în aforismele lui Blaga („Te întărești căzând“ etc.). Contradictoriu la modul violent, Cioran este, cred, o ilustrare liminară a *civilizației resentimentului*. Pentru Nietzsche din *Dincolo de bine și de rău*, resentimentul ar fi boala celui care nu se poate afirma prin propriile sale calități decât dacă îl oprimă pe celălalt, legiferând uriașele atrocități, așa cum au procedat ideologemele comuniste sau naziste. Ar fi, apoi, în aceeași gramatică creștinismul și emblematicul Crist o formă, și ea, resentimentară, de vreme ce a eliberat pe culoarele istoriei pe marginalii și pe dezmoșteniții care au răsturnat marile structuri politice și sociale ale vremii. Nietzsche denunță resentimentul, dar, în același timp, își exercită mânia demolatoare și împotriva propriei persoane. Nietzsche, observă Cioran, „își trage dușmanul din el însuși, ca și viciile pe care le denunță“. Înfruntând Nimicul cu mâinile goale, oglindindu-se în el, Cioran, aidoma lui Nietzsche, se auto-denunță, atingând cota zero a tragicului. Așa încât, punctează Mircea A. Diaconu, „în fața propriului vid existențial, în fața consubstanțialității sale cu Nimicul, lui Cioran nu-i rămâne decât să se construiască imaginar“. Dar, imediat, ne întrebăm împreună cu autorul eseului: „Să fie această întemeiere imaginară dovada unei trăiri mimate, a unei existențe simulate? Să fie exercițiul ipostazelor sinelui un eveniment textual și livresc și nimic altceva?“ Apetitul pentru existența diurnă, îngrijirea, exagerată uneori, a corpului ori impresia unor martori că își înscena deseori propriul spectacol existențial ar conduce, cum s-a și făcut de altfel, la schițarea unui răspuns afirmativ. Poate că, parțial cel puțin, stilistul (totuși!) aflat mereu „pe culmile disperării“ ar fi putut subscrie la apoftegma nietzscheanului Zarathustra: „Trebuie să mai păstrezi în tine puțin haos ca să poți da naștere unei stele ce dansează“. Ironia casantă, umorul vitriolant, atitudinea histrionică a celui care își savura totuși consacrarea de către „coșmarul“ parizian nu obturează profunzimea enigmaticului enunț cioranian: „Eu nu sunt eu“, de fapt un corelat al formulei budiste, citate și aceasta, după care *Lumea există, dar nu este reală*. Mircea A. Diaconu îl desface în componente, le circumscrie cu fine corelări și apoi le pune în cumpănă la capătul unei lecturi – așa spune – tabulare și integratoare a scrisorilor și caietelor. Discursul ese-

istic este cursiv și dens, observațiile iterative leagă capitolele într-un portret interior, reconstituit parcă după normele plasticii picturale. Astfel, unul dintre primele autoportrete ale lui Van Gogh trăiește, dramatic, din coexistența a două câmpuri de forțe orientate centripetal, focalizate de privirea halucinantă, și centrifugal, evadând prin frunte spre pălărie. Admirabil exemplu de sfășiere lăuntrică, tabloul din 1888 este afin ca structură cu acela extras de Diaconu din subteranele scriiturii cioraniene. Desigur, întrebările de mai sus rămân ca atare, „întemeierea pe dos“ – tentantă ca ipoteză! – poate că ar necesita și alte circumscrieri, cum ar fi de exemplu paginile, cu turnură aforistică, despre „ipocrizia lui Socrate“. Este, în acest context, de reanalizat dacă, pentru autorul cu un raft de cărți la activ, scrisul ar fi fost, până la sfârșit, doar iluzia unei salvări. Oricum, a reconstitui viața dintre scrisori și din spatele însemnărilor diaristice probează – și cartea lui Mircea A. Diaconu e o dovadă – utilitatea analizei de factură hermeneutică și, la fel, frumusețea lecturii participative. ■

Japonia de azi în lume

Rodica Frențiu

REVISTA JAPONEZĂ *Wara-ku*, titlu pe care l-aș traduce în limba română prin „Bucurii/plăceri japoneze“ sau, potrivit explicației de pe revistă, „să ne bucurăm (de)/să savurăm sufletul japonez“, este o revistă primită în anul 2008 din Tokio, ce conține multe pagini dedicate caligrafiei japoneze, pasiunea mea tănuțită și mărturisită direct, întreținută de maeștrii caligrafi cu care am încercat să-i descifrez tainele și de prietenii japonezi. La prima răsfoire a revistei, mă bucur nemăsurat de numeroasele pagini închinat caligrafiei. Urmează apoi un material dedicat bolului de ceai din tradiționalul ceremonial al ceaiului, care, la scurt timp, îmi trezește o mare nedumerire: în cuprinsul articolului, apare, de necrezut, reclama la ultimul tip de Lexus, una din mașinile cele mai luxoase de pe piața automobilistică mondială, însoțită de următoarele texte: (*frumusețea rafinată dusă la extrem într-o întâlnire dincolo de timp*) // (*o frumusețe japoneză ce trece dincolo de timp*) // (*o invitație la o experiență pe culmi necunoscute*). Neînțelegând imediat mesajul, întorc pagina și apare imaginea tulburătoare, îmi spun în gând, a unui alt bol de ceai. Textul însoțitor sună: (*o formă a plăcerii ce scutură toate cele cinci simțuri*). Pagina următoare îmi risipește complet deruta: forma bolului de ceai era cea care îi inspirase pe designerii auto pentru ultima apariție Lexus. Textul ce însoțește imaginea îmi adevărește înțelegerea: (*forma înspre o sublimare a timpului*). Japonia de azi la ea acasă, îmi spun, continuând să răsfoiesc revista...

În aceleași zile, primeam și volumul *Darurile zeiței Amaterasu* (Iași: Institutul European, 2008), avându-i ca autori pe Roxana și Cătălin Ghiță. O altă Japonie venea

înspre mine, provocându-mă la o altă cheie de interpretare. Când ceea ce se petrece chiar sub ochii noștri dă naștere celor mai fanteziste zvonuri, cum ar putea fi altfel, în cazul unui ținut aflat peste nouă mări și nouă țări?, nota Ueda Akinari, un scriitor japonez din sec. al XVIII-lea, și-mi dau seama că *Darurile zeiței Amaterasu* încearcă să păstreze buna măsură a lucrurilor, cumpăna dintre luciditate și extaz. Cartea pomenită mi-a reamintit o Japonie familiară, dar și străină, în același timp.

Lăsând la o parte aventura misionarilor ieziști din secolul al XVII-lea și interesul prezentat de filosofii secolului al XVIII-lea, în istoria pasiunilor Occidentului pentru alte culturi și civilizații se pot număra două „momente de fascinație“ arătate de lumea occidentală față de Japonia. Unul s-a manifestat la sfârșitul secolului al XIX-lea în Europa, cu predilecție în Franța și Anglia, lăsând urme identificabile în pictura impresionistă (Vincent van Gogh) și în „imagismul“ poetic vestit (Pound, Yeats, Claudel, Eluard). Celălalt, întâmplat în Statele Unite, după cel de-al Doilea Război Mondial, a fost mai puțin „estetic“, accentuând mai mult o latură „spirituală sau morală“, cu interes evident manifestat pentru budismul Zen, atitudine pe care Umberto Eco o motivează prin elogiul pe care Zenul îl aduce vieții, detaliului, faptului minor. Atrăgând atenția asupra jocului de energii ale lumii care nu trebuie întrerupt, filosofia Zen interesează „nu doar ca doctrină morală, ci și pentru strategii stilistice“, remarcă Eco, cultul spontaneității promovat de aceasta fiind ușor de regăsit în teatrul *happening*. Niciunul dintre cele două momente însă nu a adoptat Japonia ca o școală de doctrine sau sisteme filosofice, ci, mai curând, ca o „sensibilitate“ ce recunoaște aleatoriul ca principiu de creație, permițându-i asimetriei să devină o coordonată estetică ce dă mărturie de conștiința fragilității și a precarității existenței suspendate între două abisuri: nașterea și moartea.

E ceea ce încearcă și volumul semnat de Roxana și Cătălin Ghiță și, dacă ar fi să-i caut un centru, aș alege capitolul menționat mai sus, dedicat ceremonialului ceaiului. Mi-a reamintit acest capitol de o mască *nob* de tânără fată, oval de porțelan cu buze roșii, cu ochi aparent goi, având un haiku, poemul japonez din 17 silabe, caligrafiat pe ea: *Ținea în mână o ceașcă de ceai / Am ridicat ochii / Dispăruse*. Aș așeza această imagine drept emblemă a cărții, ce poate fi, concomitent, văzută și citită ca imaginea care prezintă, într-o singură clipă, un complex emoțional și intelectual. Atât masca pe care o poartă, cât și poemul haiku pe care-l sugerează *Darurile zeiței Amaterasu*, fără să-l scrie însă, sunt tăceri inefabile pe atât de semnificative, care vorbesc despre „a simți“, ceva între sentiment și senzație, pe care limba japoneză îl numește *kokoro* („inimă, spirit“), cuvânt extrem de dificil de tradus într-o limbă occidentală: *kokoro* este mai mult decât inimă, este inimă și minte, senzație și gândire și viscere, ca și cum japonezii nu s-ar mulțumi să simtă numai cu inima. Se poate auzi în această carte mișcarea sufletului japonez (*Yamato damashii*), după cum i se poate vedea și sunetul.

S-a remarcat adeseori, și o face și volumul *Darurile zeiței Amaterasu*, înclinarea japoneză înspre esențializarea lumii feno-

menale, dorința de căutare a ceea ce este absolut în tranzitoriu, a căii de comunicare cu acest permanent al existenței, așa cum se manifestă el în aspectele lui chiar cele mai obișnuite. Percepând timpul ca o infinită ocurență a momentului prezent ce impune adaptarea la o veșnică schimbare, în mentalitatea japoneză se crede că se poate ajunge la esența vieții care trece prin ceremonie și ritual. *Chanoyu* sau ceremonia ceaiului cuprinde o întreagă viață în clipa prezentă, fiind, în același timp, o subtilă, sofisticată și productivă, din punct de vedere artistic, adaptare la schimbare. *Ichigo ichi e*, „o șansă, în orice întâlnire“, exprimă ideea întâlnirii, în felul ei, unică, dintre gazdă și oaspete, care, neputând fi gândită ca o posibilă repetare, va trebui luată în considerare în toate detaliile. Maștrii ceremoniei ceaiului din secolul al XVI-lea o recunoscuseră deja: dacă există un sens în această viață, el se întâmplă acum și aici. Dacă nu există acum și aici, atunci nu există deloc. Ceremonia ceaiului devine astfel o experiență estetică ce transgresează limitele artei, esteticul și viața devenind una, expresie a credinței japoneze potrivit căreia clipa prezentă poate fi întâlnită/regăsită printr-o experiență artistică.

Volumul *Darurile zeiței Amaterasu* este constituit din trei părți, intitulate sugestiv *Sabia*, *Giuvaerul* și *Oglinda*, după cele trei însemne ale puterii imperiale, împăratul fiind considerat descendentul direct al zeiței Soarelui, Amaterasu, o mikami, la rândul ei, fiind fiica născută din apa cu care și-a spălat ochiul stâng Izanagi, care, împreună cu soția lui, Izanami, sunt considerați întemeietorii legendari ai arhipelagului nipon. Aceasta este rama oferită lectorului român de către doi conaționali ce au petrecut un timp în Japonia: o sabie de împrumutat, un giuvaier de prețuit și o oglindă de meditat, care conturează un puzzle, uneori ușor, alteori mai dificil de reconstituit, fragmentele-i componente putând deveni oricând o dezbatere publică. Poate, cu adevărat, noi, românii, avem nevoie și de Japonia ca să ne cunoaștem mai bine, să încercăm să ne înțelegem în profunzime, pentru a ne putea regăsi identitatea. Îmi vine în minte un proverb japonez: *sannin okonaeba, kanarazu waga shi ari*, cu o posibilă traducere „dacă trei oameni intră în acțiune, cu siguranță că acolo se află și maestrul meu“, înțeles, în mod obișnuit, că există întotdeauna cineva pe care l-am putea lua drept model...

Darurile zeiței Amaterasu își prind cititorul într-o lectură în care intră în joc atracția exotismului, dar și neîncrederea în același exotism. Oricum, Estul și Vestul s-au întâlnit din nou. Jurnal necanonic, volumul scris la patru mâini îmi amintește de *Cronica japoneză* a lui Nicolas Bouvier, mărturie a Japoniei anilor '60, și-l citesc ca o continuare peste timp a acestuia din urmă, care-și așteaptă, la rândul său, continuarea. Asemănător credinței autorului francez, pentru care călătorul este un nescut izvor de perplexități, al cărui loc e pretutindeni și nicăieri, și pentru autorii români călătoria în Țara Soarelui Răsare pare să fi fost trăită din clipe, ecouri, mici atenții și atenționări, din chilipiruri și din firimituri, pe care ni le-au încredințat, în dar, spre împărtășire: *Privește Japonia pentru mine, mi-e dor de ea...*

În încheiere, într-o notă budistă a acestor note de lectură, aș aminti un alt proverb japonez: *ichiju no kage, ichiga no nagare mo tashô no en*, tradus literal prin „umbra aceluiași arbore, apa aceluiași râu – legătura cu o altă existență“ sau, altfel spus, să împarți cu cineva umbra aceluiași copac sau apa unui râu constituie o afinitate ce va permite regăsirea/reîntâlnirea într-o viață viitoare.

Metoda creativității simultane

Andrei Fălcuș

CU DOI ani în urmă, primăvara, pe când treceam pe unul dintre bulevardele milaneze ce mă apropia, cu fiecare pas, de Galeriile Vittorio Emanuele și de Dom, am avut prilejul de a face un slalom lent printre panourile expoziționale ce ocupau largul carosabilului, transformându-l, astfel, pe acesta, în zonă pietonală, cu bucuria de a descifra desenele și inscripțiile ce le acopereau. Erau, la drept vorbind, invitația prescurtată la descoperirea unei expoziții adăpostite de Palazzo Sforzesco, unde originalele erau grupate, parcă, sub titlul „Secretele codicelui da Vinci“. Întemeiată pe faptul incontestabil al scrierii genului florentin cu mâna stângă, de-a-ndărâtelea, posibil de descifrat abia în oglindă, pe relativul mister care acoperă părți consistente din biografia marelui pictor și savant, pe obiceiul – datând încă din vremuri medievale – de a căuta sensurile tainice ale lucrurilor și cărților, ale imaginilor și vieților, dar și pe voga romanului *Codul da Vinci* al lui Dan Brown, obsesia pentru pretinsul ezoterism și pentru tainele uluitoare ale lui Leonardo a generat o întreagă serie de ficțiuni, de la cele cinematografice (*Hudson Hawk* cu Bruce Willis) până la cele literare. De această tentație, destul de veche, nu a scăpat nici Paul Valéry, autorul bine-cunoscutei *Introducere la metoda Leonardo da Vinci*, tradusă de Șerban Foarță și publicată în ediții românești succesive. Este destul să citești prezentarea cărții poetului francez datorată sectorului marketing al editurii pentru a înțelege că tocmai ceea ce am semnalat deja i se pregătește cititorului: „Atras deopotrivă de frumusețea și misterul «chipurilor pure și fumeoase» ale picturilor, de vizionarismul cercetărilor și al calculelor savantului italian, Valéry ne dezvăluie în aceste eseuri un altfel de Leonardo decât cel cu care ne-au obișnuit istoria artei și științei“ etc.

În aceste condiții, este fatal ca orice autor care nu a petrecut ani în intimitatea moștenirii leonardești să cadă în capcana acestui tip de lectură, mereu nemulțumită de ceea ce găsește – iar cuferele lui Leonardo numai sărăcăcioase nu sunt – și dornică să inventeze noi „cai învățați și câini mai bărbați“, vorba rapsodului popular; să descopere, adică, atlantide, continente Mu sau măcar americi sub ceea ce se oferă ca vizibilitate de primă instanță. Este vorba, la

urma urmei, despre ceea ce filosoful Giovanni Reale numea, în cazul lui Platon, „a treia navigare“, zona obscură, disimulată, secretă a învățăturilor filosofului atenian.

Ce face însă Roxana Melnicu, autoarea lui *Io, Leonardo: Legendele omului din Vinci* (Timișoara: Editura Bastion, 2008, 274 p.)? Autoarea – pe care editorul timișorean nu are prezența de spirit de a o prezenta, oricât de succint, într-un colț de pagină – încearcă, punând la bătaie un bun-simț ce merită să fie semnalat, să ordoneze întrucâtva fantezia dezlănțuită a narațiunilor care cresc în jurul renaștistului din Firenze. Ea observă că „Misterul în care a fost dintotdeauna (și este și astăzi) învăluită personalitatea lui Leonardo se datorează în mare măsură confuziei semănate de notele, atât de eclectic, pe care le-a lăsat“ (p. 12). Drept care, autoarea se străduie să treacă în revistă marile mistere legate de persoana artistului, încercând să deceleze, dincolo de trăsăturile disparate pe care ele le degajă, un portret uman în coerența lui interioară. Rând pe rând, cititorul poate astfel recapitula lacunele din biografia artistului-savant, poate tatona demersurile de anatomie, geologie, arhitectură, de expert în reglarea fluxurilor acvaticice, pe cele de inventator al unor mașinării imposibile și, firește, pe cele de pictor ale protagonistului. Mica sinteză a autoarei – despre care aflăm de pe site-ul Bastionului că este „psiholog prin formație, cercetător și traducător prin preocupări, eseist prin exprimare“, având în palmares un masterat în psihopatologie și psihanaliză (1998) la Université Paris 7, Denis Diderot și că a scris și o serie de articole pe teme psihanalitice (1999-2001), publicând în mai multe volume colective – se dovedește o mană cerească pentru cititorul curios, fără fașoane. Ea are meritul de a încerca o cuprindere pe deasupra, dar în ansamblul ei, a personalității maestrului renaștist investigat. Mai mult decât atât, cu un bun instinct, autoarea își pune marile întrebări referitoare la experiența leonardescă, ce s-a impus în timp în așa măsură oamenilor de cultură, încât a ajuns una dintre emblemele spiritului iscoditor al Europei, putând fi azi întâlnită în cele mai neașteptate locuri (Leonardo se numește un tren care leagă Roma de aeroportul Fiumicino, Giovanni Papini edita o faimoasă revistă cu același nume, UE are un program pus sub aceeași titulatură etc.). Fiindcă toate aceste metode și mijloace puse în lucru de tânărul și apoi maturul creator sunt doar căile socotite potrivite pentru a răspunde excepționalei curiozități personale a insului. Descoperi astfel, odată cu Roxana Melnicu, faptul că Leonardo da Vinci (așa îi spune autoarea, din respect pentru acuratețea față de informația istorică, în contrazicere cu uzul) a fost și a rămas, pe una dintre laturile fundamentale ale personalității lui plurale, un etern copil, atât prin spiritul iscoditor neobosit, cât și prin lipsa de complexe vădită la nivelul procedurilor investigative. Neinvadată încă de tehnicism, pe care, într-o anume măsură, tocmai Leonardo l-a adus, epoca era propice pentru așa ceva. Natura își vădea nu numai efectele, ci chiar dominația asupra vieții omului, în fiecare clipă. Paradoxal, calea leonardescă este apropiată de cea a spiritualității chineze, unde zborul păsării, alunecarea peștelui prin apă sau

→

→ saltul și goana unor animale terestre au inspirat arte marțiale și chiar concepții referitoare la... educație și dezvoltarea propriei personalități. Unde tipologiile cunoașterii coincid, distanțele geografice se dovedesc irelevante.

Practic, se observă astăzi mai bine, Leonardo da Vinci exprimă tendințele contradictorii și complementare ale unei epoci în care timpul cunoașterii se accelera, personalitatea umană scăpa din niște chingi prea opresive, afirmându-se mai deplin, iar imaginația întâlnea, în fine, cu o forță nemaiafirmată din Antichitatea clasică, realitatea, făcând joncțiunea cu șansele pe care viața de zi cu zi i le scotea în cale. Astăzi am numi elanurile și rezolvările genialului florentin drept... diletante, căci ele nu exprimă o formație specializată prin studii țintite în direcția respectivă, ci mai degrabă eflorescența survenită în jerbe din împletirea setei de a găsi rezolvări practice cu o imaginație fără opreliști și cu o iubire sinceră și profundă față de cunoașterea permanentă, zi de zi. Cred că tocmai am definit o atitudine diletantă, firește, la polul superior pe care acesta îl poate ilustra. Un asemenea diletantism deschide însă drumuri, descoperind scurtăturile și reinventându-se în fiecare moment, astfel încât fundăturile aparente să poată fi evitate. Nu e un lucru nou, dar micromonografia Roxanei Melnicu îl mai observă o dată: am avea nevoie de un Leonardo pentru fiecare generație.

Schițe despre mentalități

Constantina Raveca Buleu

APARIȚIA DIN 2008, în colecția Exquisite a Editurii Bastion din Timișoara, a volumului lui Dan Ungureanu, *Zidul de aer: Tratat despre mentalități* se datorează impulsului diagnostic al autorului confruntat cu multiplicitatea nuanțată a schimbărilor produse în România de după 1989. Sub presiunea raționamentului diferențiator exprimat în *Prefața* cărții – „A adopta legi și a adapta mentalități sunt două procese diferite, primul rapid, al doilea lent” –, bilanțul mutațiilor din valorile societății românești ajunge să fie integrat într-un tablou extensiv al mentalităților de pe glob, ceea ce presupune automat o circumscriere teoretică a ariei de cercetare. Primul capitol al cărții, *Mentalitățile*, răspunde acestei necesități și, după ce bifează definirea mentalității – „Mentalitățile sunt suma reprezentărilor pe care le au membrii unei societăți despre ce este sau ce ar trebui să fie societatea umană, și despre raporturile dintre oameni” – și a studiului ei – „Studiul mentalității presupune cercetarea structurii societății, ierarhizată sau egalitară, difuză sau specifică, individualistă sau colectivă, precum și raporturile cu timpul [...] și raporturile cu natura [...]” –, accentuează imperativul comparatist și caracterul descriptiv al studiului mentalităților și insis-

tă asupra naturii implicite și invizibile a mentalității. „În general – scrie Dan Ungureanu, în perfect acord cu metafora din titlul volumului său –, mentalitatea este insesizabilă. Ea este pentru gândire ceea ce este aerul pentru respirație, ceva indispensabil, dar insesizabil.”

În discursul *Tratatului despre mentalități*, materia subtilă și lent modificabilă a mentalității ia forma unui inventar interdisciplinar, melanj de date istorice, mitologice, politice, ideologice, biologice sau gestuale, distribuite pe arii geografice considerate unitate coerente, ceea ce nu înseamnă că autorul ignoră diferențele interne care duc la apariția unor cazuri de falie, cum este Brazilia în raport cu America Latină, prima arie geografică discutată în *Zidul de aer*. Survolând mentalitățile existente în această zonă, autorul marchează nu numai produsele culturale specifice fiecărei țări în parte, ci și punctele de convergență, precum anomia ridicată originată în moștenirea epocii coloniale. Loviturile de stat, drogurile, inegalitatea socială accentuată, criminalitatea, dictaturile militare, războaiele civile, birocrăția și ierarhizarea accentuată fac parte din peisajul statelor din America de Sud. În cazul special al Braziliei, autorul consideră că „discordanța cronică între lege și aplicarea legii” justifică plasarea ei într-o serie cu mentalitatea balcanică și cea rusă.

Analizei critice detaliate a Statelor Unite ale Americii îi sunt alocate mai bine de patruzeci de pagini de date, care se succed într-un ritm alert, de afirmații tranșante și riscante totodată, departe de discursurile soft caracterizate de *political correctness*. Autorul apreciază că „americani se mândresc inutil cu democrația lor, ale cărei principii și texte le ignoră”, situație confirmată subtil și de ignoranța americanului de rând în raport cu aceste principii și legi. Imaginea negativă se completează cu ipocrizia, manihismul cronic, dispensarea de inteligență, conformismul, obligativitatea fericirii (opusă net atitudinii europenilor) și, mai ales, „băiețoșenia”, în care Michael Novak vede caracteristica cea mai importantă a americanilor, amestec de „inocență și cruzime, iubirea distracțiilor și disprețul față de femei”. Analiza lui Dan Ungureanu înglobează și alte note caracteristice societății americane: procesomania, crima organizată, fundamentalismul creștin și scurtcircuitarea competiției prin asocierea în secte și comunități, ghetourile, importul de oameni de știință, militarismul și recurgera la forța brută (pe care, în rezolvarea diferendelor, „n-o folosesc decât copiii și supraputerile”), autoadmirația și cinematografia creatoare de mituri într-o „cultură cu context sărac”. Canada este, în descrierea autorului, „ștara fără istorie prin excelență”. La polul opus, Europa reprezintă o arie de mentalitate cu o istorie extrem de nuanțată, cu o mitologie pe măsură și cu diferențe de mentalitate cât se poate de nuanțate, grecii și romanii Antichității ilustrând perfect această situație. Numele fenician dat continentului și mitul grec referitor la fata omonimă, faptul că Europa în sine reprezintă o noțiune geopolitică târzie, mitologiile specifice și imaginarul diferențiat, informațiile antropologice și decalajele istorice, dezvoltarea economică și structura familială, toate acestea se integrează în analiza mentalităților europene, revelând existența unor „bariere invizibile” între țările Europei. Concentrat asupra istoriei – ca în cazul Irlandei –, alteleori asupra predispo-

zițiilor psihice – cum se întâmplă în capitolul dedicat Germaniei –, Dan Ungureanu încearcă să marcheze tocmai aceste bariere insesizabile. Rezultatul este concentrat în sentințe de genul: „germanii sunt un popor sălbatic și săngeros, căruia îi place să ucidă și să moară”, „societatea suedeză este închisă social și vidă spiritual” (parafrazându-l pe Åke Daun) sau: „mentalitatea românească este disfuncțională”. Suita de capitole dedicate țărilor europene (cu excepția celui consacrat României) și felul în care sunt aduse din condei diferite aspecte ale vieții din perimetrul acestora (cu inerente preconcepții adiacente) amintesc de *Analiza spectrală a Europei* a lui Hermann Keyserling – dar nu o concurează în profunzime.

Diagnosticul mentalității românești invocă drept specifice personalismul difuz și individualismul, cantonarea în situația mentală a Evului Mediu occidental, lipsa de *fair play*, nerespectarea legii, mitocănia, elitismul cultural, care ia uneori forma „mesianismului harismatic”, precum și un acut „complex al Niobei”, caracterizat de nevoia românilor de a se plânge, izvorâtă – în opinia autorului – din dorința de intimitate. Departe de a fi exclusiv apanajul românilor, mentalitatea particularistă caracterizează – după autor – Balcanii și Rusia, în ciuda incongruenței dintre mentalitatea rusească și europenitate.

Extremul Orient înseamnă societăți colectiviste (opuse celor individualiste din Occident), conformism și o rată redusă a criminalității, o organizare familială distinctă, un stat cu rol de coordonare ofensiv și o paletă de sentimente și de simboluri total diferite de cele occidentale. În spiritul tabloului realizat de Dan Ungureanu, trebuie să notăm schematic și faptul că atotputernicia comunității (*Umma*) caracterizează Orientul Mijlociu, pe când diversitatea și mentalitatea colectivistă sunt proprii Africii subsahariene.

În ansamblul cărții, acolo unde aspectele discutate se pretează la o comparație elocventă, analiza descriptivă a blocului de mentalitate este scurtcircuitată de opoziția cu datele proprii unei alte arii de mentalitate, practica aceasta având drept rezultat repetarea unor antiteze. Acestea ar putea părea de-a dreptul simpliste – cum este cazul aserțiunii potrivit căreia popoarele romanice sunt caracterizate de intoleranță religioasă și de toleranță rasială, în vreme ce popoarele germanice manifestă toleranță religioasă și intoleranță rasială –, dacă discursul nu ar îngloba și observații corective la fel de tranșante, vizibile în cazuri de excepție, ca de pildă calificarea Spaniei drept „singura țară catolică rasistă”.

Recunoașterea handicapului epistemologic propriu studiului mentalităților nu îl împiedică pe autorul *Zidului de aer* să privească critic și reprobator teorii și puncte de vedere alternative. Astfel, fidel spiritului de decodexat care traversează întreaga carte, Dan Ungureanu își începe și își încheie discursul dând de pământ cu Samuel Huntington și cu Francis Fukuyama. Ideile legate de iminența triumfului modelului politic american ale celui de-al doilea sunt puse pe tapet și sancționate; cât despre cel dintâi, autorul nostru scrie: „Pentru cercetătorii mentalităților, ea [*The Clash of Civilizations*] este o naivitate americană de rând, un fast-food pentru idei”. Prin comparație, *Zidul de aer* își propune să ofere o gastronomie consistentă...

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu profundă durere încetarea din viață, duminică, 18 ianuarie, a poetului GRIGORE VIERU, unul dintre cei mai cunoscuți scriitori din Republica Moldova și un apărător al limbii române în această țară. Grigore Vieru s-a născut la 14 februarie 1935, în satul Pererita, de pe malul stâng al Prutului, fostul județ Hotin. A absolvit Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea de Filologie și Istorie. A debutat în anul 1957 cu o plachetă de versuri pentru copii, urmată de numeroase volume de aceeași factură. În 1968 publică un volum de versuri, apreciat de critica literară drept o foarte originală apariție a acelor ani. Trei poeme din volum sunt intitulate: *Tudor Arghezi*, *Lucian Blaga*, *Brâncuși*, iar alte două sunt închinat lui Nicolae Labiș și Marin Sorescu. Asemenea dedicații apar pentru prima oară în lirica basarabeană postbelică. În 1985, în săptămânalul *Literatura și Arta* a apărut primul text poetic postbelic tipărit în Basarabia cu litere

latine, semnat de Grigore Vieru. Poetului i s-a acordat cea mai prestigioasă distincție internațională în domeniul literaturii pentru copii: *Diploma de onoare Andersen*. În

aceiași an a apărut volumul de versuri *Rădăcina de foc* la București. În 1989, Grigore Vieru a devenit deputat. În 1990, a fost ales membru de onoare al Academiei Române. După cucerirea independenței de stat a Republicii Moldova, Grigore Vieru a continuat să militeze pentru idealurile românismului și a publicat numeroase volume în România și Republica Moldova, iar poezia sa a fost tradusă în numeroase limbi europene. Grigore Vieru a fost un mare prieten al literaturii române și al scriitorilor români, pe care i-a numit întotdeauna *frații săi*. Prin dispariția lui Grigore Vieru, poezia română și literatura pentru copii pierd un autor înzestrat, un scriitor care s-a dedicat cu ardoare literaturii sale și limbii în care a creat. ■

Depoziția doamnei Vasilescu

(Urmare din p. 12)

Sărutescu... Ți-ai găsit răspuns... O sun mai apoi pe conferențiar Tica Bobescu... Un vag „Alo!”, pe urmă o tăcere asemănătoare celei din luna mea de miere, petrecute cu bietul Mircea, pe malurile fluviului Amur...

În sfârșit, se făcuse seară și din Piața Sfatului niște aripi mari mă conduceau spre gară. Iau un corn dintr-o patiserie, un fursec dintr-o cofetărie, o portocală din căptușeala unui veston abandonat pe-un scaun de frizerie. Ajung unde trebuia s-ajung, dau târcoale unei case de bilete, dar aripile de care vă spuseseam mă împing direct în tren. Era, de altfel, unica garnitură din stație și pe fiecare vagon scria... „Spre Timișoara, spre căldurile ei”...

Și acum, părăsind normalitatea, lucrul cu adevărat uimitor pe care-l văd... Fără a fi mari geografi, știm cu toții că mergând spre fostul oraș al șvabilor, acum în bună

parte al moldovenilor, la puțin timp după Brașov urmează Făgărașul. Dar eu acum nu despre acest orașel vreau să vă vorbesc, ci despre munții cu același nume. Când am ajuns în dreptul lor se înnoptase. Tone de beznă păreau a fi depuse între accelerat și ei. Chiar m-am gândit să adorm puțin când prin perdelele ferestrelor răzbat niște străluciri. Dinspre partea munților veneau...

Fără să mă sperii, mă ridic în picioare, deschid geamul și ce credeți că-mi este dat să văd?... Strălucirile izolate se unesc, se formează cât cuprindeai cu ochii un câmp alb, compact, fără fisuri, având netezimea meseilor de biliard. La început – de câmp vorbesc – a fost pustiu, dar în scurtă vreme, pe cărările invizibile ale lui, și-a făcut apariția, cred că din foarte îndepărtate întunecimi, o femeie ce nu mai părea a fi din lumea asta. Era departe de noi, îmbrăcată în întregime în alb, un alt alb decât cel al zăpezii, cu ochii atât de puternici, de sfredelitori... Pășea rar, dar fără niciun efort, ținea pasul

cu bietul nostru rapid. Cel mai mult a privit înainte, dar au fost și momente când căuta stăruitor spre tren. Cei doi ochi străluceau atunci ca două diamante. Să fi căutat pe cineva prin vagoane, un iubit supra-viețuitor, să fi dorit ca pe „acel cineva” să-l vadă fie și preț de o secundă?... Când se apropia de tren îi vedeam frumusețea caldă încă, firul de tristețe, viața încă nestinsă, când se depărta simțeam că din partea-i vine un suflu de gheață, un ceva „frumos”, „minunat”, care a fost odată.

Trenul gonește, îmi acopăr ochii, timpul îl scap de sub control, o aștept să se apropie, dar ea nu mai vine. Munții se terminaseră, covorul luminos se mai vedea încă, dar departe... tot mai departe... Cam atât a fost, în mare, cu drumul acesta. Și acum, ce ziceți, mai rămânem în poiană sau plecăm spre Timișoara, chiar și cu riscul de a o găsi pustie?... ■

Festivalul UTE

(Urmare din p. 20)

John (Julio Cortázar) este sportivul, competitivul, lipsit de idei, e un prost.

Enmanuel (Israel Elejalde) e filosoful, visător, nepăsător cu propria înfățișare, fără prea mari daruri fizice, dar cel mai bun și devotat omului. Pe el l-ar alege veteranul Caius (Fernando Sansegundo) și Omul (Susi Sánchez). Fiind vorba despre un concurs pentru a deveni expert antiterorist, discuțiile se învârt în jurul temei. Odin încearcă să câștige eliminându-și partenerii prin manipulare. Enmanuel sădește în companioni în doiala. Dacă una din întrebări va fi legată de istoria filosofului Pascal? Eforturile de gândire îl duc pe John-John la epuizare și izbucniri de furie necontrolată. Dialogurile, înfruntările, suspiciunile se derulează cu umor, în ritm alert.

La proba finală, singur Enmanuel refuză să aplice tortura. El este cel care înțelege

nonsensul și imposibilitatea acestui mod de apărare. Antiterorismul devine la fel de ugiș ca și terorismul. Nu întâmplător poartă el prenumele filosofului Kant, cel cu visul despre pacea eternă: „Ei vor învinge dacă ne conving să acționăm ca niște fiare”. Enmanuel este sacrificat și odată cu el și pacea eternă.

Aceste trei reprezentații au în comun marile și micile întrebări care ne urmăresc fără încetare: iubirea, spaima, viața la limita suportabilității, dreptul de a alege între bine și rău, toate plasate într-un spațiu opresiv, concentraționar, în care talentul actoricesc le trece rampa cu simplitate.

Un comentariu aparte ar merita: Teatrul Dramatic Iugoslav – *Neguțătorul din Veneția* de W. Shakespeare, cu o numeroasă trupă de actori de înalt profesionalism; Teatro Garibaldi – Palermo, cu *Înăuntrul inimii*, autor și regizor Giuseppe Massa; Compania Rumpelpumpel, cu două spectacole de mare rafinament, într-un decor de teatru

și film; *Quartet* de Heiner Müller și *Dumnezeu ca pacient*, după *Cântecul lui Maldoror* de Lautréamont, în regia lui Matthias Langhoff; Teatrul Bulandra, cu *Crimă și pedeapsă*, după Dostoievski, regia Yuriy Kordonskiy, un spectacol despre dorința de a căuta limitele experienței umane, în încercarea de a dobândi nemurirea; *Anatomie. Titus. Căderea Romei* de Heiner Müller, regia Alexandru Darie.

Cinci din ultimele premiere ale Teatrului Maghiar – semnate de mari nume: *Unchiul Vania*, regia Andrei Șerban; *Gianni Schicchi*, regia Silviu Purcărete; *Vinerea lungă, Trei surori* și, în premieră în festival, *Richard al III-lea*, regia Tompa Gábor – au demonstrat din nou forța, talentul, disciplina și dăruirea acestei trupe de nivel european.

Timp de aproape două luni, la Cluj, timpul real s-a confruntat cu timpul scenic. ■

Brăila, 18 februarie 1898

O DOAMNE! DĂ-MI putere și curaj să îndur chinurile pe care mi le-am provocat.

În sfârșit, pentru că a fost imposibil să se găsească loc pentru mine, m-am decis și l-am rugat pe unchiul Alexandros să aibă grijă să-mi găsească un loc de muncă, de orice fel, să pot să trec în primăvară și de îndată ce voi putea să mă întorc în Pirgos. A avut grijă unchiul Alexandros și mi-a găsit un loc într-o băcănie care vindea și băuturi alcoolice, a lui Zafiraki Tranouli, unde am și venit și lucrez pentru 20 de franci pe lună.

Magazinul este mare și suntem patru angajați, iar seara dorm acasă la stăpân. Ce diferență între munca noastră și cea de aici! Sunt nevoit să am grijă singur de pești și ulei și să am de-a face cu oameni cu care nu eram deloc obișnuit.

Am aruncat, se înțelege, gulerele și cravatele și m-am transformat într-un adevărat băcan. De multe ori când rămân singur plâng ca un copil mic văzând situația aceasta și implor pe Dumnezeu să aducă mai repede primăvara, care mă va scăpa de această mizerabilă situație și mă va readuce la mult iubitul meu Pirgos. Se împlinesc patru zile de când am luat acest loc de muncă și unchiul meu a garantat pentru mine ca om de încredere.

Sunt deci de patru zile, din seară până în seară, înecat până peste cap. Sufletul îmi este amărât, nu avem încălzire la magazin, mâinile și picioarele mi-au amorțit de frig. Sufăr îngrozitor. Dimineața mă scol la 4 și seara închidem la 11. Muncă de câine și abia de pot dormi 4-5 ore pe zi.

Pe de altă parte, stăpânul meu este foarte nepolitic. Niciodată nu recunoaște eforturile și strădaniile mele. Oricum ar fi, îmi voi face inimă de fier și voi trece peste iarnă, să pot să adun ceva bani.

Pirgos, 15 aprilie 1898

SLAVĂ LUI Dumnezeu! Am reușit, în sfârșit, să plec din România, unde atâtea și atâtea am îndurat. Ce am mai îndurat, Doamne, până să reușesc să adun ceva bani!

La magazinul lui Zafiraki Tranouli, la Brăila, am rămas până la 20 martie, răstimp de trei luni în care am suferit îngrozitor. Mâinile mele, în ultima vreme, de la atât frig și de la apele înghețate în care eram nevoit în fiecare minut să le scufund, începuseră a se crăpa și a se deschide răni adânci. Stăpânul meu, pe de altă parte, om nerecunoscător, zilnic nu-mi recunoștea eforturile depuse și de multe ori ajungeam să plâng ca un copil mic. Când îmi amintesc și acum de suferințele îndurate, mă și mir cum de le-am suportat.

În sfârșit a venit și mult așteptatul martie, când apele înghețate ale Dunării s-au dezghețat și am luat primul vapor austriac ajuns în portul Brăila. S-au împlinit trei luni de când visam la momentul plecării mele. Trei luni de când păstram dorința neîmpărtășită de a-i vorbi liber și fără opreliști lui Z. Tranouli. I-am spus fără frică că eu nu voi mai lucra.

Încercă din nou, în stilul lui propriu, brutal, să strige, crezând că, la fel ca și până acum, îmi va fi frică de el și voi da înapoi în fața strigătelor lui, eu, cel dintotdeauna plecat și umil „Costi“, după cum el însuși mă numea. Însă nu mai eram Costi cel de atunci, robul, sclavul. Am ridicat capul și i-am spus că strigătele lui nu-și au rostul și că trebuie să recunoască că numai nevoia mă îndemnase în tot acest răstimp să suport toate mofturile și strigătele sale. În sfârșit l-am lăsat să înțeleagă că am și eu doza mea de egoism și că oricât ar țipa este imposibil să mă sperie și să mă convingă să rămân alături de el. Nu putea să nu mă plă-

tească și mi-a numărat 60 de franci, pentru trei luni, din care 25 de franci am dat pentru un costum de haine și o pălărie și la 26 martie am urcat la bordul unui vas italianesc și în șapte zile am ajuns la Pirgos.

Vechiul meu loc de muncă, locul unde altădată atât mă rugaseră să rămân, nu l-am mai găsit. Era ocupat de un alt băiat. Când am mers la magazin, Aristidis m-a primit mai cu răceală, iar eu văzând că nu mai e loc pentru mine, am încercat totuși să-i propun să mă angajeze. Și atunci, așezându-mă, le-am povestit toate câte am suferit de-a lungul nefericitei mele călătorii, de la plecarea până la sosirea mea. Văzând cum respectul și aprecierea lor iau locul răcelii, am simțit schimbarea în atitudine a doamnei Anastasia și a lui Aristidis și am plâns pentru a suta oară.

Am prins curaj și imediat am început să cer un loc de muncă, pe care în cele din urmă l-am găsit la magazinul lui Avraam Goldenberg, unde am început să lucrez de la 10 ale lunii pentru 40 de franci pe lună, cu toate cheltuielile mele.

Am închiriat o cameră la doamna Frosini Constantinidu, împreună cu un alt prieten, și plătim 5 franci pe lună. Mănânc la hotel și cheltuiesc pentru mâncare 80-90 de bani pe zi. Salariul se pare că îmi va ajunge cu greu, însă sper mai târziu să mai crească.

La magazin suntem doi angajați, eu și încă cineva mai mare ca mine, Ilias Fridman. Se pare că voi petrece bine, pentru că și dl Avraam, și Ilias sunt oameni buni. Mi-am regăsit prietenii, pe Mihali Paleologu, pe Antonie Dimitriu, împreună cu care vom petrece bine. Sunt liber în sfârșit. Seara când închidem magazinul, nimeni nu mă întreabă unde mă duc și unde o să dorm. Mă simt liber și această viață, liberă și independentă, mă mulțumește și îmi place.

Doar salariul este mic, însă, cred, în scurt timp se va mări.

27 iunie 1898

IERI M-AM mutat într-o cameră la Apostolakis Theoharidis, colocatar fiind Nikolakis A. Ioannidis, prietenul meu din copilărie, care lucrează la magazinul lui Haim Papu. În aceeași casă locuiește Antonios Dimitriu, lucrător la magazinul lui Vasilacu și Constantin Dracopulu, angajat la magazinul lui Anestis Logofătu. Vom petrece bine toți laolaltă, de vreme ce toți provenim din aceleași loc. Sunt foarte mulțumit de locul meu. Responsabilul mă simpatizează și eu, se înțelege, am grijă să-mi fac întotdeauna treaba așa cum trebuie. Seara închidem devreme și imediat mă văd cu prietenii mei și mergem să mâncăm, apoi ieșim în împrejurimi, unde câteodată avem și câte o întâlnire, se înțelege, fiecare

• Constantin Arvanitis

separat. Uneori ieșim și la o cafenea, stăm până vine timpul să mergem fiecare la camera sa. Duminică și în zilele de sărbătoare, când magazinele sunt închise, petrecem bine și cât se poate de des duminică seara mergem la teatru. În genere sunt mulțumit de viața mea, însă doar salariul este mic. Doar cu mare grijă îmi ajunge să trăiesc. Desigur, de multe ori mă ridic de la masă fără a mă sătura, numai și numai să nu cheltui mai mult decât mi-am programat, pentru că altfel o voi duce foarte greu. Ah, de-aș avea măcar 60 de franci pe lună, aș trăi ca un pașă!

Domnul Goldenberg va pleca la Viena și când se va întoarce după 1-2 luni îl voi ruga să-mi mărească salariul. În sfârșit, dacă mi-ar da măcar 10 franci mai mult pe lună, chiar și atunci îmi vor ajunge.

17 octombrie 1898

DOMNUL AVRAAM din păcate nu-mi va mări salariul până când, spune, nu voi împlini un an de când am fost angajat la magazin. Îmi pare rău, însă va trebui să aștept și să cheltuiesc cu mai mare băgare de seamă. Ce să fac? Unde altundeva să cer mai mult? De altfel, am mai făcut o încercare și am văzut. Deci, curaj și răbdare!

Deoarece casa în care locuim nu era potrivită pentru iarnă, am plecat toți patru. Am închiriat toți o cameră mare pe strada Olun kaldirim și plătim 15 franci toți patru, astfel că avem și cameră mai bună și plătim mai ieftin.

Eu împeună cu Nikolakis mâncăm la Ceauși, unde se gătește pentru 5-6 persoane, stăm toți la o masă și mâncăm tot ce ni se gătește. Astfel că mă satur întotdeauna și plătim 22 de franci pe lună pentru micul dejun, prânz și cină. Cu aceste socoteli, cheltuielile mele se îmbunătățesc și uneori mai pică și bacșiș de la clienții magazinului și astfel mă descurc bine cu economiile.

Uneori mai facem și un mic chef, să „uităm de necazuri“, prilej cu care mai cheltuiesc câte un franc, doi, pe care apoi trebuie să-i economisesc ca să-i acopăr. Sunt două luni de când am început să fumez și asta, altă belea, trebuie să-mi iau în fiecare duminică un pachet de țigări. Altă cheltuială și asta!

1 ianuarie 1899

ESTE 1 după-amiază și acum mă trezesc. Am o slujbă, dar ar trebui să trecă două luni ca să scap de oboseala acumulată. Ieri seară, m-a invitat la masă unchiul Zafiraki și am luat împreună masa de Anul Nou. Am stat până la 12 noaptea și mai apoi am plecat să mă culc. Mergând însă spre casă am trecut și pe la cafeneaua unde obișnuiesc prietenii mei să iasă și acolo i-am găsit jucând cărți. Îmi veni dorința de a-mi încerca și eu norocul. M-am așezat la „31“ și am început să joc, având intenția de a nu juca mai mult de doi franci. Am câștigat la început 2-3 franci, însă mai apoi au început a-mi veni cărțile pe dos și încet, încet, am pierdut toți cei 15 franci pe care-i aveam în buzunar. Trist și cu ochii roșii din cauza lipsei de somn, spre 5 dimineața m-am ridicat și am plecat.

Stau acum de Anul Nou și mă gândesc cât de lefter am rămas. De la cine aș putea împrumuta și când îi voi putea da înapoi? Ah, de mi-aș fi rupt piciorul și nu aș fi putut intra în cafenea! Acum trebuie să fac economii vreme de cel puțin două luni pentru a putea ajunge la situația de acum.

Toți colocatarii mei sunt ieșiți afară și se distrează, în vreme ce eu în această zi stau în casă fără niciun ban în buzunar.

Voi ieși afară să iau puțin aer și voi împrumuta de la cineva 1-2 franci. Din fericire, am credit la Ceauși.

23 aprilie 1899

IN SFÂRȘIT, s-a împlinit un an de când sunt la magazinul lui Avraam și salariul meu a crescut doar cu cinci franci. Ce să fac eu cu 45 de franci pe lună? Suficient am îndurat un an cu 40 de franci pe lună. Însă acum este același lucru. 5 franci pe lună nu înseamnă mărire de leafă. Sunt deci condamnat să sufăr și anul acesta ceea ce am suferit și anul trecut. Adică să fiu când flămând, când sătul, când flămând. Ah, de mi-ar fi dat cel puțin 50 de franci, ar fi fost îndeajuns. Dar nu este normală starea de acum. Eu trebuie să am în vedere să adun ceva bani care să-mi ajungă să trăiesc. Nu vreau nimic altceva. Cer numai să fiu sătul, adică să nu fiu flămând. Pe cât este de justă, pe atât este de logică această dorință a mea. De aceea, chiar dacă îmi doresc iarăși schimbarea de situație, sper să nu mai fac aceleași greșeli pe care le-am mai făcut.

Alte locuri de muncă nu mai există aici în Pargos. Ce să fac? Să rămân încă un an întreg pentru ca domnul Avraam să-mi crească salariul îmi este imposibil. Însă trebuie să se îmbunătățească situația de la locul meu de muncă.

24 iunie 1899

MAI APOI după ce m-am gândit mai bine, am hotărât ce să fac să-mi îmbunătățesc situația financiară.

Pentru că este imposibil să pot găsi un loc mai bun de muncă aici, la Pargos, am hotărât să fac o muncă de care mulți vor râde, însă eu sper că voi munci și voi scoate mai mulți bani, ba chiar voi reuși să și economisesc.

Voi încerca să-l imit pe acel armean care nu este mai mare decât mine și colindă drumurile cu un măgăruș, încărcat cu două desăgi, și vinde mărunțișuri. Sunt convins că obține mai mulți bani decât câștig eu din salariul meu. Îmi trece prin cap să scot banii de la Theodosie Stamatiadu, pe care îi depusesem în numele meu, și în felul acesta să nu apelez la nimeni. Îmi fac bine toate socotelile și, oricât aș calcula lucrurile, nu am cum să ies în pierdere. Dacă pe zi scot 10 franci, eu voi avea cel puțin 3 franci câștig, însă sunt sigur că voi vinde de mai mult, deoarece văd cum merg treburile cu armeanul. Astfel cheltuielile mele vor fi mai mici. Acum nu voi spune nimic prietenilor mei, pentru că se vor găsi mulți care să își bată joc de mine, însă eu nu dau niciun ban pe ceea ce spun ei și-mi văd de treabă. Acum trebuie să mă gândesc de două ori până iau o decizie, ca nu cumva să regret, așa cum am mai pățit-o.

Mesimvria, 2 august 1899

IATĂ-MĂ din nou în Mesimvria. Nu am mai venit de doi ani și jumătate de la moartea tatălui meu. Cât îmi place acum Mesimvria! Stiulis a renovat casa noastră, însă totul a rămas la fel. Îmi amintesc cum mă jucam cu Panaioti și găsesc în cel puțin 100 de locuri scris numele meu. La uși, pe ziduri, peste tot. Anii trecuți ai copilăriei. Cât de frumos am mai petrecut atunci!

De la magazinul lui Avraam am demisionat și am venit în Mesimvria să iau banii de la Theodosie și să încep munca la care m-am gândit. Foarte greu însă voi putea să-i obțin, pentru că după câte se vede domnului în cauză nu-i este foarte ușor, mai ales că suntem și rude. Este soțul verișoarei mele primare. Eu îi cer bani și el îmi spune diferite lucruri de fiecare dată. Mă sfătuiește că nu este demn de mine să fac o astfel de muncă. Că sunt încă mic să pot face singur negoț și că este mai bine să-mi caut un alt loc de muncă. Este adevărat că și Stiulis are aceeași părere, dar ce să fac? Unde să mai găsesc un loc de muncă, de vreme ce nici în Pargos nu am găsit? Theodosie a aflat că și Stiulis se gândește la planul meu, iar acum cu atât mai mult mă sfătuiește să renunț. Sunt însă sigur că sfaturile lui nu urmăresc altceva decât să-l las în pace și să nu-i mai cer banii mei, pe care îi vine greu să-i numere.

Mă întreb ce să fac. În sfârșit, voi lua un prieten și voi încerca să-l oblig să-mi dea banii. Este obligat să mi-i dea.

Voi mai rămâne în Mesimvria câteva zile. Aici cel puțin nu am cheltuieli. Mănânc, beau acasă, iar acum, că au început a se coace și strugurii, e o plăcere. În tot acest răstimp nu-l voi lăsa în pace pe Theodosie până nu-mi va da banii. La început nu-mi voi lua animal. Voi vinde mărunțișuri pe o tablă care mă va costa cel mult 5 franci și mai apoi voi vedea cum merge treaba și în funcție de asta voi acționa. La început voi merge mai limitat.

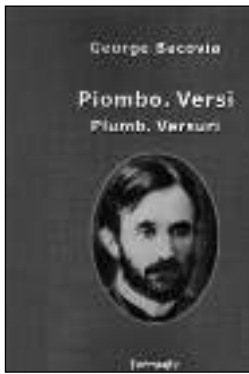
Vorbesc deja cinci limbi: grecește, bulgărește, turcește, spaniola și românește, pe care însă nu am mai vorbit-o de un an, în același timp vorbesc puțin și franceză și italiană, pe care le-am învățat de la italienii care lucrau în port la Pargos.

Cu limbile acestea pe care le știu, sunt sigur că voi face treabă și voi avea succes, însă numai să pun mâna pe banii mei, pentru că fără bani nu pot să fac nimic.

În sfârșit, sunt hotărât să fac și alte lucruri. Trebuie, prin orice mijloc, să-mi numere banii mei.

Traducere de
CLAUDIU TURCITU

• *Plumb. Versuri./ Plumb. Versuri*, parcmionioasă selecție (peste 80 de texte poetice) din opera celui mai actual dintre interbelicii români, este prima antologie bilingvă româno-italiană a lui George Bacovia care apare în Italia (Fermenti Editrice, 2008, 120 p.), oferind cititorului italofofon o biobibliografie și o prefață semnate de Geo Vasile. Selecția făcută de italianistul român n-a avut cum să evite un anume subiectivism ținând de cititorul, dar și de traducătorul Geo Vasile, chiar dacă mereu atent la valoarea estetică a textului, la forța de a-l reprezenta *pars pro toto* pe Bacovia, cel al etapelor parcurse începând cu „poza“ simbolistă a volumului *Plumb* (1916) până la „proza“ din *Stanțe burgheze* (1946), dar și pe poetul partiturii unice, clarvăzătoare, de mare impact pentru poezia română atât în ultimele trei decenii, cât și acum, la 50 de ani de la moartea sa.

• *Iperione. Poesie scelte* (Fermenti Editrice, 2008, 200 p.), antologia celui mai mare poet liric român, Mihai Eminescu, a fost concepută după criteriul de maximă deschidere spre public, reunind cele mai frumoase poeme eminesciene, selectate de Geo Vasile, care este și autorul versiunii italiene. Cartea dispune de un scurt aparat critic strict necesar: comentarii deja consacrate în istoria literaturii române, succinte, dar substanțiale date despre viața și opera lui Eminescu, precum și o notă a traducătorului. Postfața, care se ocupă cu „Receptarea lui Eminescu în Italia“, este semnată de românistul Fulvio del Fabbro. *Iperione. Poesie scelte* reprezintă prima tentativă a unui italianist de a traduce în italiană un compendiu al celor mai frumoase piese poetice eminesciene (70, dintre care 48 antume și 22 postume).

Premiile Vieții Românești

FESTIVITATEA DE decernare a premiilor revistei a avut loc în 10 decembrie 2008, în sala cu oglinzi a Uniunii Scriitorilor, din Casa Monteoru, Calea Victoriei, nr. 115.

Laureații acestei prime ediții sunt:

- ANTONIO PATRAȘ, Premiul „G. Ibrăileanu“, pentru volumul *Ibrăileanu: Către o teorie a personalității* (Editura Cartea Românească);
- MATEI VIȘNIEC, Premiul pentru dramaturgie, pentru piesa *Ioana și focul*, apărută în *Viața Românească* (nr. 6-7, 2007), care se joacă în prezent la Teatrul de Comedie, în regia Cătălinei Buzoianu;
- MIHAI ȘORA, Premiul de excelență, pentru întreaga activitate filosofică.

Festivitatea a cuprins momente de muzică și poezie: Maia Morgenstern a citit poeme publicate de-a lungul timpului în *Viața Românească*, de G. Topârceanu, Ion Minulescu, Ion Barbu, G. Bacovia, Ileana Mălăncioiu și Ana Blandiana, Ioana Voicu-Arnăuțoiu a susținut un minirecital de vioară, iar Ion Zubașcu a cântat colinde din Maramureș.

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2009, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat poștal*, pe adresa:

Lukács Iosif
Fundăția Culturală *Apostrof*
Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Prețul abonamentului este:
pentru 3 luni: 12 lei
pentru 6 luni: 24 lei
pentru 1 an: 48 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă. Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2009, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (*money order*) în contul:

Fundăția Culturală *Apostrof*
Cont euro: RO73BRDE130SV06534401300
Cont USD: RO58BRDE130SV06674381300
Banca Română pentru Dezvoltare – Groupe Société Générale – Sucursala Cluj, Bd. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Prețul abonamentului este:
pentru 3 luni: 13 US\$
pentru 6 luni: 26 US\$
pentru 1 an: 52 US\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF

Praetextatus 2

• ÎN MEMORIAM

Eugen Cizek, Grigore Vieru 2, 27

• O CARTE ÎN DEZBATERE

Istoria literaturii ca vocație și provocare Iulian Boldea 3
Edificiu în lucru Sanda Cordoș 5
Ultimul canonic Mihaela Ursa 8

• CRONICA LITERARĂ

De la deducție la seducție Irina Petraș 10
O prietenie exemplară Ștefan Borbély 11

• PROZĂ

Depoziția doamnei Vasilescu Mircea Pora 12

• DOSAR: ALEXANDRU ȘAFRAN

Alexandru Șafran Carol Ianu 13
Alexandru Șafran și regina-mamă Elena Carol Ianu 15
Alexandru Șafran văzut de Carol Ianu Vasile Morar 18

• CRONICA TEATRALĂ

Festivalul UTE Roxana Croitoru 20

• POEME

xanax; iubită pradă; boala promisă Aida Hancer 21

• CU OCHIUL LIBER

Zilele Regelui Gelu Ionescu 22
Creștinismul și criza mondială Ciprian Bota 22
„Întemeierea pe dos“ Mircea Muthu 23
Japonia de azi în lume Rodica Frențiu 24
Metoda creativității simultane Ovidiu Pecican 25
Schite despre mentalități Constantina Raveca Buleu 26

• ARHIVA „A“

Jurnal: 1893-1899 (IV) Constantin Arvanitis 28
(traducere de Claudiu Turcitu)

Editura Biblioteca Apostrof vă oferă următoarele cărți:

- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă** poezie, 2000, 88 p. 5 lei
- Colecția „**Filosofie contemporană**”
- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea** traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 3 lei
- Colecția „**Filosofie modernă**”
- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul** traducere de VASILE MUSCĂ, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „**Filosofie extrem-contemporană**”
- JÜRGEN HABERMAS, JOSEPH RATZINGER, **Dialectica secularizării: Despre rațiune și religie**, traducere de DELIA MARGA, prefață de ANDREI MARGA, 2005, 120 p. 20 lei
- JOSEPH RATZINGER, **Europa în criza culturilor**, traducere de DELIA MARGA, prefață de ANDREI MARGA, 2008, 92 p. 15 lei
- Colecția „**Filosofie medievală**”
- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității** traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 3,50 lei
- Colecția „**Filosofia religiei**”
- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului** traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 4 lei
- Colecția „**Filosofie românească**”
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p. 10 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a IV-a, 2004, 140 p. 8 lei
- D. D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului** traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 3,50 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației** ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 5 lei
- LAURA PAMFIL, **Noica necunoscut**, 2007, 288 p. 8,75 lei
- Colecția „**Ianus**”
- OVIDIU PECICAN, **Trasee culturale Nord-Sud**, 2006, 228 p. 15 lei
- CĂLIN TEUȚIȘAN, **Textul în oglindă: Reflexii ale imaginarului eminescian**, 2006, 202 p. 15 lei
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinoc” sau despre echilibru**, 2003, 176 p. 10 lei
- DORLI BLAGA, **Tatăl meu, Lucian Blaga**, 2004, 380 p. 20 lei
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p. 5 lei
- NORMAN MANEA, **Despre clovni** eseuri, 1997, 230 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt** proză, 1997, 186 p. 4 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie** proză, 1999, 192 p. 5 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar** roman, 2001, 128 p. 5 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte** roman, traducere de IRINA PETRAȘ, 2001, 132 p. 9,90 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a, adăugită, 2002, 284 p. 15 lei
- LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici** traducere de JANINA IANOȘI, prefață de ION VARTIC, 2003, 96 p. 7,50 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Povestea „orașului-comoară”: Scurtă istorie a Clujului și a monumentelor sale**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2005, 146 p. 20 lei
- LUKÁCS JÓZSEF, **Clujul gotic**, volum ilustrat cu fotografii de VÁRDAL LEVENTE, 2007, 120 p. 12,50 lei
- GEORGETA HORODINCĂ, **Duminică seara**, 2006, 231 p. 20 lei
- ALEXANDRU VONA, **Să mai fiu o dată îndrăgostit**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2005, 188 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Despre Thomas Mann și alte eseuri**, 2005, 172 p. 20 lei
- MARTA PETREU, **Conversații cu...**, vol. II, 2006, 132 p. 20 lei
- RUXANDRA CĂSĂREANU, MARTA PETREU, CORIN BRAGA, VIRGIL MIHAIU, OVIDIU PECICAN, ION VARTIC, **Sadovaia 302 bis**, 2006, 204 p. 20 lei
- EUGEN PAVEL, **Între filologie și bibliofilie**, 2007, 170 p. 20 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii. Dicționar-antologie**, 2002, 288 p. 20 lei
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade**, 2003, 224 p. 20 lei
- **Scriitorul și trupul său**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 264 p. 8,75 lei
- **Cele 10 porunci**, carte gândită și alcătuită de MARTA PETREU, 2007, 276 p. 8,75 lei
- NICOLAE BĂRNA, **Dumitru Țepeneag**, 2007, 304 p. 7 lei
- Colecția „**Scrinul negru**”
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare** prefață de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 10 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p. 12 lei
- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p. 2 lei
- I. D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu** ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 5 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pină la a doua Venire: Epistolar matern**, ediție îngrijită, prefață și note de LIVIU MALUȚA, 1998, 288 p. 5 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru): Aforisme**, prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 3 lei
- RADU STANCA, **Aquarium** selecția textelor și cuvînt-înainte de ION VARTIC, ediție de MARTA PETREU, 2000, 202 p. 5 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești. Șotroane** (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 6,30 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 7,50 lei
- Colecția „**Mica bibliotecă critică**”
- IRINA PETRAȘ, **Camil Petrescu: Schițe pentru un portret**, 2003, 150 p. 8 lei
- Colecția „**Istoria filosofiei**”
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F. W. Nietzsche: Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p. 10 lei
- Colecția „**Poeme**”
- TRISTAN JANCO, **Memoriile Șoahului**, 2006, 84 p. 15 lei
- JACQUES JOUET, **Poeme de metrou** traducere de LETIȚIA ILEA, 2006, 164 p. 5 lei
- Cărți în coeditare cu Ed. Polirom (le puteți comanda la www.polirom.ro):**
- ION VARTIC, **Bulgakov și secretul lui Koroviev: Interpretare figurală la Maestrul și Margareta**, ed. a II-a, adăugită, 2006, 160 p. 17,95 lei
- ION VIANU, **Blestem și Binecuvântare**, 2007, 182 p. 19,95 lei
- ION VIANU, **Investigații mateine**, 2008, 112 p. 19,50 lei
- MARTA PETREU, **Despre bolile filosofilor. Cioran**, 2008, 128 p. 19,90 lei

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
IRINA PETRAȘ
OANA MORUȘAN
CIPRIAN BOTA
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

Uniunea Scriitorilor din România
 Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: SV7853701300
în euro: SV6534401300

Revista apare cu sprijinul:

Fondului Cultural Național
 Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:
Revista Apostrof, CP 1095, OP 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne, editată de RODIPET SA, la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a Asociației Revistelor, Imprimeriei și Editorilor Literare (ARIEL), asociație cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii și Cultelor.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

Apostrof

Puteți comanda orice carte la adresa: Cluj-Napoca, 400079, Str. I. C. Brătianu, nr. 22, tel. 0264/432.444 sau prin www.revista-apostrof.ro